

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Αρχιτεκτονική και Δομοστατική Αποκατάσταση Ιστορικών
Κτιρίων και Συνόλων» (Α.ΔΟ.ΑΠ.)

Μεταπτυχιακός Φοιτητής: Κωνσταντίνος Σούλτος

Αρ.Μητρώου: 50

Επιβλέποντες Καθηγητές: Δρ. Γεώργιος Βαρελίδης

Δρ. Αφροδίτη Πασαλή

Ζάκυνθος 2024

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Μηχανικών
Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Αρχιτεκτονική και Δομοστατική Αποκατάσταση Ιστορικών Κτιρίων και Συνόλων» (Α.ΔΟ.ΑΠ.)

Ο Ναός της Υπαπαντής στο Μαχαιράδο Ζακύνθου. Μελέτη συντήρησης, αποκατάστασης και ανάδειξης.

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής συμπεριλαμβανομένου και του Εισηγητή

Η μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία εξετάστηκε επιτυχώς από την κάτωθι Εξεταστική Επιτροπή:

α/α	ΟΝΟΜΑ ΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΔΑ/ ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΨΗΦΙΑΚΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ
1	Δρ. Βαρελίδης Γεώργιος	Καθηγητής/ Εισηγητής	
2	Δρ. Πνευματικός Νικόλαος	Καθηγητής/ Μέλος Επιτροπής	
3	Δρ. Κουρνιατής Νικόλαος	Καθηγητής/ Μέλος Επιτροπής	

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο κάτωθι υπογεγραμμένος Σούλτος Κωνσταντίνος του Ευαγγέλου, με αριθμό μητρώου 50 φοιτητής του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Αρχιτεκτονική και Δομοστατική Αποκατάσταση Ιστορικών Κτιρίων και Συνόλων του Τμήματος Πολιτικών Μηχανικών της Σχολής Μηχανικών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Ο Δηλών
Σούλτος Κωνσταντίνος

(Ον/μο-Υπογραφή)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία με τίτλο: "Ο Ναός της Υπαπαντής στο Μαχαιράδο Ζακύνθου. Μελέτη συντήρησης, αποκατάστασης και ανάδειξης." πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος του τμήματος πολιτικών μηχανικών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής.

Για την πραγματοποίηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω αυτούς που συνέβαλαν ουσιαστικά για την ολοκλήρωση της.

Πρώτα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή Κο Βαρελίδη Γιώργο και τη συνεπιβλέπουσα καθηγήτρια Κα Πασαλή Αφροδίτη για την ευκαιρία που μου έδωσαν να ασχοληθώ με τη μελέτη του ναού και να συμβάλλω στην διάσωση και ανάδειξή του.

Ευχαριστώ επίσης τον Αρχιμανδρίτη Πανοσιολογιώτατο Πατέρα Διονύσιο Λυκογιάννη, Ιεροκήρυκα Ιεράς Μητροπόλεως Ζακύνθου και τον Καθηγητή Θεολογίας Κο Ζούλα Σταμάτη για τις πληροφορίες που μου έδωσαν, τον Ιερέα Κλάδη Νικόλαο της ενορίας του χωριού Μαχαιράδου που μου επέτρεψε τη μέτρηση και τη φωτογράφιση του ναού. Επίσης την ΕΦΑ Ζακύνθου για τα στοιχεία που μου παραχώρησε.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου για την αμέριστη βοήθεια τους και ιδιαίτερα τον πατέρα μου για την αρχιτεκτονική σχεδίαση του ναού και των λεπτομερειών αυτού.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα διπλωματική εργασία στόχος είναι η αρχιτεκτονική και δομοστατική μελέτη του ναού της Υπαπαντής, η συγκριτική ανάλυση της αρχιτεκτονικής του σε σχέση με ανάλογα μνημεία του ευρύτερου χώρου, η παρουσίαση της υφισταμένης καταστάσεως του μνημείου, ο εντοπισμός φθορών και βλαβών, των αιτιών που τις προκάλεσαν, η άρση τους και η πρόταση αποκαταστάσεως και αναδείξεως του μνημείου.

Στην εισαγωγή της μελέτης έγινε γεωγραφική τοποθέτηση του μνημείου. Δόθηκαν στοιχεία σχετικά με την ιστορία της ευρύτερης περιοχής και μελετήθηκε η εκκλησιαστική ιστορία του νησιού.

Στο πρώτο κεφάλαιο δόθηκαν η ακριβής θέση του εξεταζόμενου ναού και σχετικά ιστορικά στοιχεία. Ακολούθησε η περιγραφή της αρχιτεκτονικής και στη συνέχεια μελετήθηκε η τυπολογία και η μορφολογία του ναού, η συγκριτική ανάλυση σε σχέση με άλλα μνημεία της ευρύτερης περιοχής, ο γλυπτός διάκοσμος και το τέμπλο. Εντοπίστηκαν οι οικοδομικές φάσεις και έγινε χρονολόγηση.

Στο δεύτερο κεφάλαιο έγινε αναλυτική περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης του ναού και της παθολογίας του. Εντοπίστηκαν οι φθορές και οι βλάβες, καθώς και οι αιτίες που τις προκάλεσαν.

Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφονται οι στόχοι και οι αρχές των επεμβάσεων και προτείνονται ενέργειες και προτάσεις για την αποκατάσταση.

Στο τέταρτο κεφάλαιο πραγματοποιείται ανάλογη μελέτη για το κωδωνοστάσιο.

Η εργασία κλείνει με τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την έρευνα, τις εικόνες και τα σχέδια.

Επισημαίνεται η έλλειψη βιβλιογραφίας για το συγκεκριμένο μνημείο. Τα περισσότερα στοιχεία αντλήθηκαν από επιτόπιες έρευνες και συλλογή στοιχείων.

ABSTRACT

The aim of this thesis is the architectural and structural study of the temple of Respondent of the Virgin (Hypapanti), the comparative analysis of its architecture in relation to similar monuments of the wider area, the presentation of the existing state of the monument, the identification of decays and damages, the causes that provoked them, their removal and the proposed actions for restoration and enhancement of the monument.

In the introduction a geographical positioning of the monument is made. Information is given on the history of the wider area and the congregational chronicle of the island is studied.

In the first chapter the exact location of the temple under consideration and relevant historical data are included. Following the description of the architecture, the typology and morphology of the temple, the comparative analysis in relation to other monuments of the wider region, its sculptural decoration and its iconostasis. The building phases were identified and dated.

In the second chapter a detailed description of the existing condition of the temple and its pathology is given. The decays and the damages as well as the causes that provoked them are identified.

The third chapter describes the objectives and principles of the interventions as well as the proposed actions and recommendations for restoration.

In the fourth chapter a similar study is carried out for the bell tower.

The thesis concludes with the conclusions drawn from the research, illustrations and drawings.

The lack of bibliography on this monument is pointed out. Most of the information was obtained from field research and collection of data.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	7
ABSTRACT.....	8
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	9
ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ.....	11
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	13
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	17
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΧΕΔΙΩΝ.....	23
ΓΕΝΙΚΑ.....	25
Γεωγραφικά.....	25
Ιστορικά.....	26
Εκκλησιαστική ιστορία της περιοχής.....	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΥΠΑΠΑΝΤΗΣ.....	27
1.1 Ο ναός της Υπαπαντής.....	27
1.2 Αρχιτεκτονική Περιγραφή.....	28
1.2.1. Εσωτερικά.....	29
1.2.2. Εξωτερικά.....	31
1.3 Τυπολογία.....	31
1.4 Μορφολογία.....	32
1.5 Γλυπτός διάκοσμος.....	37
1.6 Εικονογραφικός-τοιχογραφικός διάκοσμος.....	39
1.7 Επιγραφές.....	39
1.8 Το Τέμπλο.....	40
1.8.1. Βημόθυρα.....	41
1.9 Οικοδομικές φάσεις/Χρονολόγηση.....	41
1.10 Συγκριτική Ανάλυση.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ.....	45
2.1 Θεμέλια.....	45
2.2 Τοιχοποιία.....	45
2.2.1 Εξωτερικά.....	46
2.2.2 Εσωτερικά.....	50
2.3 Στέγη.....	53
2.4 Δάπεδα.....	54
2.5 Κουφώματα.....	54
2.6 Κιγκλιδώματα.....	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ.....	55
3.1 Στόχοι και αρχές της επέμβασης	55
3.2 Πίνακας βλαβών	57
3.2.1 Εξωτερικά.....	57
3.2.2. Εσωτερικά	64
3.3 Πρόταση Αποκατάστασης.....	71
3.4 Δίκτυα υποδομής.....	73
3.5. Περιβάλλοντας χώρος.....	74
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΤΟ ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΟ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΥΠΑΠΑΝΤΗΣ.....	77
4.1 Γενικά	77
4.2 Περιγραφή.....	77
4.3 Συγκριτική ανάλυση.....	78
4.4 Ανάλυση Υφιστάμενης κατάστασης/Παθολογία.....	79
4.5 Πίνακας βλαβών Κωδωνοστασίου	80
4.6 Εργασίες αποκατάστασης:	83
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ/ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	85
ΕΙΚΟΝΕΣ.....	87
ΣΧΕΔΙΑ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗΣ	202

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

<i>Βροντάλε, το</i>	Το γείσο
<i>Γυναιτίκι, το</i>	Ο γυναικωνίτης της εκκλησίας
<i>Καμπαναρίο, το</i>	Το κωδωνοστάσιο
<i>Μάσκουλα, τα</i>	Μεντεσέδες ή Πορταδέλες
<i>Ουρανία, η</i>	Η οροφή της εκκλησίας
<i>Πελεκάνοι, οι</i>	Ο τεχνίτης, ή μάλλον ο καλλιτέχνης που έδινε ζωή στην σκληρή πέτρα
<i>Προσπεττίβα, η</i>	Το τέμπλο του ναού
<i>Σενάζι, το</i>	Οριζόντιο δοκάρι από μπετόν
<i>Σολέας, ο</i>	Ο υπερυψωμένος χώρος, ο οποίος βρίσκεται στο μέσο του κυρίως ναού, ακριβώς μπροστά από το τέμπλο του Ιερού Βήματος.
<i>τσεκίνι, το</i>	(ιταλ.: zecchino, βενετικά: seqin), είναι ένα χρυσό νόμισμα βάρους 3,5 γραμ. από χρυσό 0,986, που κόπηκε από τη Δημοκρατία της Βενετίας από τον 13ο αι. και μετά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- CRYSHCENKO V., 2020. *Μεταβυζαντινά Τέμπλα στη πόλη της Ζακύνθου, 17ος-18ος αιώνας*, ΕΚΠΑ, Διπλωματική Εργασία, Αθήνα
- Αβούρης Σ., 1966. *Σύντομη Ιστορία της Εκκλησίας των Ιονίων Νήσων*, Αθήνα
- Αντιόχου Δ., 2001. *Από τη Βυζαντινή, στην Κρητική και την Επτανησιακή σχολή Ζωγραφικής. Ο ρόλος της Ζακύνθου, Ζάκυνθος- Απουλία, Μουσική- Ήθη- Έθιμα, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ζακύνθου, Ζάκυνθος*
- Αρβανιτάκη Α., Βογιατζής Σ., Κακαβάς Γ., 2012. *Αποκατάσταση Ι. Ν. Αγίου Δημητρίου Μαυρίλου Φθιώτιδας*, Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Αναστηλώσεων, Αθήνα
- Βαρβιάνης Ν., 1999. *Η Ζάκυνθος*, εκδ. Περίπλους, Αθήνα
- Δήμητρα Ζ., 2015. *Παλιές Σινιές Κέρκυρας, Ο βυζαντινός ναός και τρεις σωζόμενοι ναοί*, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
- Ζήβας Δ., 1953. *Τα Ζακυνθινά κωδωνοστάσια, Συμβολή εις την μελέτην των μνημείων της Επτανήσου*, περιοδικό Αιξώνη τομ. Γ΄ τευχ, 32-35
- Ζήβας Δ., 2002. *Η Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου, από τον ΙΣΤ΄ μέχρι τον ΙΘ΄ αιώνα*, εκδ. ΤΕΕ, Αθήνα
- Ζήβας Δ., 2005. *Ζακυνθινά Αρχιτεκτονικά Σύμμικτα*, εκδ. Τρίμορφο
- Ζώης Λ., 1955. *Ιστορία της Ζακύνθου*, Αθήνα
- Ζώης Λ., 1963. *Λεξικόν Ιστορικών και Λαογραφικών Ζακύνθου*, Αθήνα
- Ζώης Λ., 2011. *Λεξικόν Ιστορικών και Λαογραφικών Ζακύνθου*, τόμος Α΄, Ιστορικών-Βιογραφικών, Ζάκυνθος
- Ζώης Λ., 1898. *Λεξικόν Φιλολογικό και Ιστορικό*, Ζάκυνθος
- Ζώρα Π., 1989. *Λιθογλυπτική, Νεοελληνική Χειροτεχνία*, εκδ. Τραπέζης της Ελλάδος, Αθήνα
- Θεοδωροπούλου Α., 2003. *Η Μονή Στροφάδων: Αποτύπωση -Παθολογία-Προδιαγραφές Αποκατάστασης*, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα
- Καπανδρίτη Α., 2014. *Η οργάνωση και ο γλυπτός διάκοσμος των όψεων στους ναούς των Επτανήσων, Ο επτανησιακός ρυθμός (18ος - αρχές 20ου αι.)* 605-618, Κερκυραϊκά Χρονικά, Ι΄ Διεθνές Πανιώνιο Συνέδριο
- Καπανδρίτη Α., *Επίπεδα καμπαναριά της Βενετικής περιόδου στα Επτάνησα, Ένας συνεπτυγμένος τύπος του πυργοειδούς καμπαναριού με αναφορές στα Δυτικά Καμπαναριά A VELE (Ιστίο), σ.446-447*
- Καπανδρίτη Α., 2013. *Η εκκλησιαστική λιθογλυπτική στα Επτάνησα (τέλη 16ου- 19ου αι.)*, Διδακτορική διατριβή τ.1, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη
- Κολυβά - Καραλέκα Μ., *Κατάλογος Ιστορικού Αρχείου Ζακύνθου- Α*, ανάτυπο από τον δέκατο τόμο του περιοδικού Μνήμων

- Κονόμος Ντ., 1967. *Εκκλησίες και Μοναστήρια στη Ζάκυνθο*, Αθήνα
- Κονόμος Ντ., 1961. *Ζακυνθινές εκκλησίες, Συμβολή στην ιστορία της νεοελληνικής τέχνης*, υπ' αριθ. 7/8 τεύχους της επιθεωρήσεως «*Ηώς*»
- Κονόμος Ντ., 1988. *Ζάκυνθος, (πεντακόσια χρόνια), 1478-1978*, τ.Ε', Τέχνης Οδύσεια, (τευχ. Α'), Θρησκευτική Τέχνη, Ζωγραφική, Αθήνα
- Κονόμος Ντ., 1989. *Ζάκυνθος, (πεντακόσια χρόνια), 1478-1978*, τ.Ε', τέχνης Οδύσεια (τευχ. Γ'), Κοσμική τέχνη, Ζωγραφική - Αρχιτεκτονική, Αθήνα
- Κονόμος Ντ., 1989. *Ζάκυνθος, (πεντακόσια χρόνια), 1478-1978*, τ.Ε', Τέχνης Οδύσεια, (τευχ. Β'), Θρησκευτική τέχνη, Αρχιτεκτονική- Ξυλογλυπτική - Αργυρογλυπτική, Αθήνα
- Κονόμος Ντ., 1981. *Ζάκυνθος, (πεντακόσια χρόνια), 1478-1978*, Πολιτική ιστορία, τ. Γ' (τευχ.Α' 1478-1800), Αθήνα
- Κονόμος Ντ., 1986. *Ζάκυνθος, (πεντακόσια χρόνια), 1478-1978*, Πολιτική ιστορία, τ.Γ' (τευχ.Δ' 1478-1800), Αθήνα
- Κονόμος Ντ., 1964. *Εκκλησίες και Μονές στη Ζάκυνθο*, εκδ. Ιονικής και Λαϊκής Τράπεζας, Αθήνα
- Κονόμος Ντ., 1979. *Ζάκυνθος (Πεντακόσια χρόνια) 1478-1978*, Καστρόλοφος και Αιγιαλός, τ. Α', Αθήνα
- Κονόμος Ντ., 1979. *Ζάκυνθος (πεντακόσια χρόνια) 1478-1978*, Ύπαιθρος Χώρα, τ. Β', Αθήνα
- Κονόμος Ντ., 1987. *Ζάκυνθος, (πεντακόσια χρόνια), 1478-1978*, Εκκλησιαστικά, τ.Δ', Αθήνα
- Λυκογιάννης Δ., 2016. *Ο ναός του Αγίου Διονυσίου στην πόλη της Ζακύνθου*, εκδ. Αποστολική Διακονμία, Αθήνα
- Μαμαλούκος Στ., 2001. *Το καθολικό της μονής Βατοπεδίου, Ιστορία και Αρχιτεκτονική*, Διδακτορική διατριβή, τομ. Α', ΕΜΠ, Αθήνα
- Μαστέλλος Ε., 2008. *Ο Ιερός Ναός Γενεσίου της Θεοτόκου Ναυπλίου*, Ναυπλιακά Ανάλεκτα (τόμος 2007) ,
- Μελίτα Ε., 1989. *Οι τοιχογραφίες του Αγίου Νικολάου στην Αγόριανη Λακωνίας*, ΔΧΑΕ τευχ 14, Δ' περίοδος, σ.107-150
- Μισαηλίδου Α., 2012. *Ο Ναός των Αγίων Αποστόλων στο Πυργί της Χίου*, Διδακτορική διατριβή, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη
- Μουτσόπουλος Ν., 1956. *Η αρχιτεκτονική των εκκλησιών και των μοναστηριών της Γορτυνίας*, Αθήνα
- Μπεριάτος Η., 1989. *Η Εκκλησιαστική αρχιτεκτονική στην Κεφαλονιά. Ένα μεγάλο Μουσείο, Εκκλησιαστική τέχνη* (επιμ. Γ. Μοσχόπουλος), τ.1 (Περιοχή Κραναίας), Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Κεφαλονιάς, Αργοστόλι
- Μπεριάτος Η., 1992. *Η παραδοσιακή θρησκευτική αρχιτεκτονική στην Κεφαλονιά*, Περιοδικό Αρχαιολογία, Τευχ. 45,
- Μυλωνά Ζ., 1998. *Μουσείο Ζακύνθου*, Τ.Α.Π.Α, Αθήνα

Μυλωνά Ζ., 2001. *Οι επιδράσεις στην εικονογραφία του Θείου Πάθους, Ο ρόλος της Ζακύνθου, Ζάκυνθος*- Απουλία, Μουσική - Ήθη- Έθιμα, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ζακύνθου, Ζάκυνθος, σ.34

Μυλωνά Ζ., 1991. *Κωδωνοστάσιο Ναού αγίου Νικολάου του Μώλου*, Περιοδικό Χρονικά, Αρχ. Δελτίο 49-132, Αθήνα 1994

Μυλωνά Ζ., 2005. *Ο ναός του Κάτω Αγίου Γεωργίου των Κρημνών*, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συμποσίου: Παχώμιος Πασάνας, 450 χρόνια από την κοιμήση του (1953), εκδ. Ιερά Μητρόπολης Ζακύνθου & Στροφάδων, Αθήνα

Μυλωνά Ζ., 1996-97. *Η Στέψη της Θεοτόκου σε εικόνες, 17ος- 18ος αιώνας, Δυτικά Θέματα στη Ζάκυνθο*, ΔΧΑΕ τευχ.19, Δ'περίοδος,

Νακάσης Α., 1997. *Η αρχιτεκτονική του ναού της Αθηνάς Μακίστου*, Διδακτορική διατριβή, 1ο τεύχος, Αθήνα

Σπύρου Λ., 2014. *Ο Παπαντωνίου Ζαχαρίας και η Εκκλησιαστική Τέχνη στη Ζάκυνθο*, σ 724-734, κερκυραϊκά χρονικά,

Πασαλή Α., 2020. *Σημειώσεις, (1,2), στο Μάθημα Αποκατάσταση Ιστορικών κτιρίων*, στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Τρίκαλα

Πιστρίκα Ε., 2013. *Στατική Λειτουργία και Αποκατάσταση Μεταβυζαντινών Κωδωνοστασίων της Κεντρικής Ελλάδος*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη

Πουλημένος Γ.Α., 1987-1988. *Ο Βυζαντινός ναός του Αγίου Νικολάου του Μεγαλομάτη ή Στρατηλάτη στο σκοπό στη Ζάκυνθο*, ΔΧΑΕ τευχ 14, Δ'περίοδος, σ.83-100

Σαλβατόρ Λ., 2008. *ZANTE, Εκπληκτική Περιήγηση στη Ζάκυνθο & στα Στροφάδια <1900>* α' έκδοση 1904, τ.ΙΙ, Α' έκδοση, μεταφρ. Ζ.Ακτύπης, εκδ. Μπάστα, Ζάκυνθος

Σκιαδαρέσης Γ. Ν., 2011. *Ο ναός του Αγίου Γεωργίου στο Χουμνικό Σερρών*, Μακεδονικά

Στουφή - Πουλημένου Ι., 1987-1988. *Ο Άγιος Νικόλαος στο νησί στη Ζάκυνθο: Μια Άγνωστη Παλαιοχριστιανική Βασιλική*, ΔΧΑΕ τευχ.14, Δ'περίοδος, σ.267-276

Στουφή - Πουλημένου Ι, 1996-1997. *Ο ναός της Αγίας Θέκλας Βολιμών*, ΔΧΑΕ 19 περ. Δ', σ. 221-236

Φλεμοτόμος Δ., 1991. *Ζακυνθινοί Τεχνίτες*, εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Δήμος Ζακυνθίων

Χατζηδάκης Μ., 1956. *Μεταβυζαντινές τοιχογραφίες στη Ζάκυνθο*, Ζυγός, τ. 5,

<https://www.google.gr/maps/place/%CE%96%CE%AC%CE%BA%CF%85%CE%BD%CE%B8%CE%BF%CF%82/@36.7523518,20.5805749,7.68z/data=!4m6!3m5!1s0x136747d9efb0afb0d:0xdbba1265b653379a!8m2!3d37.7881604!4d20.8988271!16zL20vMDIsZzZx?hl=el&entry=ttu>

<https://www.openbook.gr/istorikos-naos-panagias-faneromenis-lithakia-zakynthoy/> - Μανιατόπουλος, Πάνος Χαρ., Ιστορικός Ναός Παναγίας Φανερωμένης, Λιθακιά Ζακύνθου -

<https://ecozante.com/el/church-of-the-virgin-keriotissa>

https://www.typosthes.gr/thessaloniki/85371_thessaloniki-i-stigmi-poy-akoystike-o-akathistos-

umnos-sti-rotonta-binteo

https://www.typosthes.gr/politismos/292795_thessaloniki-1922-mnimeia-kai-prosfyges-ekthesi-sti-rotonta-foto

<https://www.in.gr/2007/03/30/culture/paroyiasi-rekbiem-toy-miki-theodwraki-ston-kathedriko-nao-athinwn/>

<https://www.orthodoxtimes.gr/kentro-logou-alithos-vathia-sygkinisi-sti-vradia-smyrni-i-afanismeni-politeia/>

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1. Ζάκυνθος.....	87
Εικόνα 2. Χωριό Μαχαιράδο.....	87
Εικόνα 3. Γενική άποψη του χωριού Μαχαιράδου, το 1993 (πηγή: Φωτ. Σ. Πισκαρδέλης).	88
Εικόνα 4. Άποψη του χωριού Μαχαιράδου στο τέλος του 18ου αιώνα (πηγή: Σαλβατόρ Λ., ZANTE, Εκπληκτική Περιήγηση στη Ζάκυνθο & στα Στροφάδια).	89
Εικόνα 5. Υπαπαντή Μαχαιράδου, βορεινή όψη, φωτ. 1968 (πηγή: Δ. Ζήβας, η Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου, από τον ΙΣΤ΄ μέχρι τον ΙΘ΄ αιώνα).	90
Εικόνα 6. Το ξυλόγλυπτο επιχρυσωμένο τέμπλο.	91
Εικόνα 7. Διάφορα αντικείμενα του ναού της Υπαπαντής βρίσκονται στον ναό της Αγίας Μαύρας.	92
Εικόνα 8. Ξύλινα ζευκτά οροφής.....	93
Εικόνα 9. Σκαλοπάτια σολέα.....	94
Εικόνα 10. Η κεντρική κόγχη.....	95
Εικόνα 11. Το κάτω μέρος της κεντρικής κόγχης.....	96
Εικόνα 12. Η κόγχη του διακονικού.....	97
Εικόνα 13. Η κόγχη της πρόθεσης.....	98
Εικόνα 14. Η κόγχη του χωνευτηρίου.....	99
Εικόνα 15. Η Αγία Τράπεζα.....	100
Εικόνα 16. Παράθυρο στη βόρεια πλευρά του Ιερού βήματος.....	101
Εικόνα 17. Παράθυρο στην νότια πλευρά του Ιερού Βήματος.....	102
Εικόνα 18. Δάπεδο Ιερού	103
Εικόνα 19. Το κεντρικό τμήμα του κυρίως ναού.....	104
Εικόνα 20. Ελλειπτικό ανώφλι στα ανοίγματα των θυρών και παραθύρων.....	105
Εικόνα 21. Εσωτερική όψη βόρειας θύρας ναού.....	106
Εικόνα 22. Εσωτερική όψη νότιας θύρας ναού.....	107
Εικόνα 23. Δύο παράθυρα εκατέρωθεν της βόρειας πλευράς.....	108

Εικόνα 24. Δυο παράθυρα εκατέρωθεν της νότιας πλευράς.	109
Εικόνα 25. Περιμετρική βαθμίδα όπου ήταν τοποθετημένα τα στασίδια.	110
Εικόνα 26. Διαχωριστική λωρίδα από εφυαλωμένα πλακάκια.	110
Εικόνα 27. Υψομετρική διαφορά μεταξύ γυναικωνίτη και κυρίως ναού.	111
Εικόνα 28. Θύρα δυτικής πλευράς.	112
Εικόνα 29. Παράθυρο γυναικωνίτη βόρειας πλευράς.	113
Εικόνα 30. Παράθυρο γυναικωνίτη νότιας πλευράς.	114
Εικόνα 31. Δάπεδο γυναικωνίτη	115
Εικόνα 32. Επικάλυψη στέγης με Βυζαντινά κεραμίδια.	116
Εικόνα 33. Γείσο περιμετρικά του ναού και στο αέτωμα της δυτικής πλευράς μόνο. ..	116
Εικόνα 34. Αργολιθοδομή μετά τον σεισμό του 1953 (φωτ. αρχείο ΕΦΑ Ζακύνθου). ..	117
Εικόνα 35. Αργολιθοδομή μετά τον σεισμό του 1953, Παραστάδες στα παράθυρα (φωτ. αρχείο ΕΦΑ Ζακύνθου)	118
Εικόνα 36. Καθ' ύψος ακμή του ναού, κατασκευασμένη από λίθινο λαξευτό γωνιόλιθο.	119
Εικόνα 37. Διαμόρφωση ανατολικής πλευράς.	120
Εικόνα 38. Βορειοδυτική όψη του ναού.	121
Εικόνα 39. Νοτιοδυτική όψη του ναού.	121
Εικόνα 40. Επίπεδο ανεξάρτητο κωδωνοστάσιο.	122
Εικόνα 41. Λίθινο οδοντωτό γείσο και διακοσμητική ταινία.	122
Εικόνα 42. Υαλοπίνακας στο τοξωτό άνοιγμα της πρόθεσης (φωτ. αρχείο ΕΦΑ Ζακύνθου).	123
Εικόνα 43. Λεπτομέρεια ανατολικής όψης, διακοσμητικό πλαίσιο.	124
Εικόνα 44. Κεντρική θύρα της βόρειας όψης.	125
Εικόνα 45. Λεπτομέρεια θύρας.	126
Εικόνα 46. Λεπτομέρεια θύρας.	127
Εικόνα 47. Λεπτομέρεια θύρας.	128
Εικόνα 48. Λεπτομέρεια θριγκού.	129
Εικόνα 49. Λεπτομέρεια επίστεψης.	129

Εικόνα 50. Λεπτομέρεια κιγκλιδώματος.	130
Εικόνα 51. Παράθυρο βόρειας όψης.	131
Εικόνα 52. Λεπτομέρεια θριγκού και επίστεψης.	131
Εικόνα 53. Ανάγλυφες παραστάσεις παραθύρων.	132
Εικόνα 54. Ποδιά παραθύρων.	132
Εικόνα 55. Θύρωμα νότιας όψης.	133
Εικόνα 56. Παράθυρο νότιας όψης.	134
Εικόνα 57. Λεπτομέρεια επίστεψης.	134
Εικόνα 58. Παράθυρο ανατολικής όψης.	135
Εικόνα 59. Ίχνη τοιχογραφίας στη πρόθεση.	135
Εικόνα 60. Ίχνη τοιχογραφίας στη πρόθεση.	136
Εικόνα 61. Ίχνη τοιχογραφίας στη πρόθεση.	136
Εικόνα 62. Ίχνη τοιχογραφίας στη πρόθεση.	137
Εικόνα 63. Επιγραφή τέμπλου.	137
Εικόνα 64. Επιγραφή τάφου.	138
Εικόνα 65. Διάσπαρτα αντικείμενα στο γυναικωνίτη.	139
Εικόνα 66. Ξύλινο τμήμα με επιγραφή.	140
Εικόνα 67. Λεπτομέρεια επιγραφής.	141
Εικόνα 68. Λεπτομέρεια επιγραφής.	142
Εικόνα 69. Πρώτη Διάρθρωση τέμπλου.	143
Εικόνα 70. Λεπτομέρεια τέμπλου.	144
Εικόνα 71. Δεσποτικές εικόνες.	144
Εικόνα 72. Πλαισίωση εικόνας Παναγίας Βρεφοκρατούσας.	145
Εικόνα 73. Υπέρθυρο.	146
Εικόνα 74. Θριγκός.	146
Εικόνα 75. Δεύτερη διάρθρωση.	147
Εικόνα 76. Κεμέρι.	147
Εικόνα 77. Ανοιγματα δεύτερης διάρθρωσης.	148

Εικόνα 78. Δεύτερη διάρθρωση.	149
Εικόνα 79. Εικόνες των Αποστόλων και της Αγίας Τριάδος.....	149
Εικόνα 80. Τρίτη διάρθρωση.	150
Εικόνα 81. Εικόνες στέψης.	150
Εικόνα 82. Παλαιά προσπεττίβα του ναού της Υπαπαντής, που βρίσκεται στον ναό του Αγίου Γεωργίου Λαγκαδακίων.	151
Εικόνα 83. Παλαιά προσπεττίβα του ναού της Υπαπαντής, που βρίσκεται στον ναό του Αγίου Γεωργίου Λαγκαδακίων.	151
Εικόνα 84. Βημόθυρο.	152
Εικόνα 85. Εικόνες που υπήρχαν στα ανοίγματα των βημοθύρων.....	152
Εικόνα 86. Το τέμπλο το 1968 (πηγή: Δ. Ζήβας, <i>η Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου, από τον 15Τ΄ μέχρι τον 19΄ αιώνα</i>).	153
Εικόνα 87. Μάσκουλα.	154
Εικόνα 88. Μπρούτζινο κηροπήγιο.....	154
Εικόνα 89. Ημερομηνία κιγκλιδώματος.	155
Εικόνα 90. Ξυλότυπος θεμελίων από (φωτ. αρχείο ΕΦΑ Ζακύνθου).	156
Εικόνα 91. Τομή κατά μήκος από (φωτ. αρχείο ΕΦΑ Ζακύνθου).	156
Εικόνα 92. Δοκάρια και κολώνες εσωτερικά (φωτ. αρχείο ΕΦΑ Ζακύνθου).....	157
Εικόνα 93. Σενάζι για την έδραση της στέγης (φωτ. αρχείο ΕΦΑ Ζακύνθου).	158
Εικόνα 94. Αντικατάσταση της στέγης από την 6η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.	159
Εικόνα 95. Νότια όψη Παναγίας Κεριώτισσας.	160
Εικόνα 96. Δυτική όψη Παναγίας Κεριώτισσας.....	161
Εικόνα 97. Πλαισίωση θύρας Παναγίας Κεριώτισσας.	162
Εικόνα 98. Πλαισίωση παραθύρου Παναγίας Κεριώτισσας.	163
Εικόνα 99. Κάτοψη ναού της Παναγίας Κεριώτισσας στο χωριό Κερί (πηγή: Δ. Ζήβας, <i>η Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου, από τον 15Τ΄ μέχρι τον 19΄ αιώνα</i>).	164
Εικόνα 100. Νότια όψη της Παναγίας Φανερωμένης στη Λιθακιά.....	165
Εικόνα 101. Ανατολική όψη, γωνιόλιθοι και γείσο της Παναγίας Φανερωμένης στη Λιθακιά.....	166

Εικόνα 102. Πλαισίωση θύρας της Παναγίας Φανερωμένης στη Λιθακιά.	167
Εικόνα 103. Πλαισίωση παραθύρου της Παναγίας Φανερωμένης στη Λιθακιά.....	168
Εικόνα 104. Τέμπλο της Παναγίας Φανερωμένης στη Λιθακιά.....	169
Εικόνα 105. Ανατολική όψη του ναού της Βλαχέραινας στα Πηγαδάκια (πηγή: Δ. Ζήβας, η Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου, από τον ΙΣΤ΄ μέχρι τον ΙΘ΄ αιώνα).	170
Εικόνα 106. Σκάμμα στη βορειοανατολική γωνιά του ναού.	171
Εικόνα 107. Κατακόρυφη ρωγμή και αποσύνθεση λιθοδομής στη βορειοανατολική πλευρά του ναού.....	172
Εικόνα 108. Μετατόπιση λίθου στον αριστερό κίονα της κυρίας εισόδου.	172
Εικόνα 109. Βιολογικές επικαθίσεις και φυτά στην κυρία είσοδο.	173
Εικόνα 110. Κατακόρυφη ρωγμή στη Δυτική πλευρά.....	174
Εικόνα 111. Διαγώνιες ρωγμές αριστερά του παραθύρου στη Νότια πλευρά.	175
Εικόνα 112. Κατακόρυφη ρωγμή στην κόγχη του Ιερού.	176
Εικόνα 113. Κατακόρυφη ρωγμή στην αριστερή πλευρά της Πρόθεσης.....	177
Εικόνα 114. Κατακόρυφη ρωγμή και αποσύνθεση λιθοδομής.	178
Εικόνα 115. Υγρασία και βιολογικές επικαθίσεις.....	179
Εικόνα 116. Μεταλλικές αγκυρώσεις.....	180
Εικόνα 117. Ρωγμές στο δάπεδο του γυναικωνίτη.....	181
Εικόνα 118. Απώλειες υλικού στα σκαλοπάτια.	182
Εικόνα 119. Ραγισμένες πλάκες.	182
Εικόνα 120. Καθιζήσεις και φουσκώματα.	183
Εικόνα 121. Κακή επανατοποθέτηση πλακών.	183
Εικόνα 122. Φθορές στις πόρτες.....	184
Εικόνα 123. Φθορές στα κιγκλιδώματα.....	184
Εικόνα 124. Ρωγμές και αποδιοργανώσεις στη επιχρισμένη αργολιθοδομή του περιβάλλοντος χώρου.	185
Εικόνα 125. Ρωγμές και αποδιοργανώσεις στη επιχρισμένη αργολιθοδομή του περιβάλλοντος χώρου.	186

Εικόνα 126. Ρωγμές και αποδιοργανώσεις στη επιχρισμένη αργολιθοδομή του περιβάλλοντος χώρου.	187
Εικόνα 127. Ρωγμές και αποδιοργανώσεις στη επιχρισμένη αργολιθοδομή του περιβάλλοντος χώρου.	188
Εικόνα 128. Ρωγμές και αποδιοργανώσεις στη επιχρισμένη αργολιθοδομή του περιβάλλοντος χώρου.	189
Εικόνα 129. Πλούσια βλάστηση και διάσπαρτοι τάφοι.	190
Εικόνα 130. Επίπεδο κωδωνοστάσιο.	191
Εικόνα 131. Πυργοειδές κωδωνοστάσιο.	192
Εικόνα 132. Το κωδωνοστάσιο του ναού της Υπαπαντής.....	193
Εικόνα 133. Η κατώτερη ζώνη του κωδωνοστασίου.	193
Εικόνα 134. Η δεύτερη ζώνη του κωδωνοστασίου.....	194
Εικόνα 135. Η τρίτη ζώνη, η επίστεψη του κωδωνοστασίου.	194
Εικόνα 136. Το κωδωνοστάσιο του ναού Αγίου Χαραλάμπους πόλεως Ζακύνθου.	194
Εικόνα 137. Το προσεισμικό καμπαναριό του Αγίου Νικολάου των Γερόντων της Ζακύνθου.(πηγή: <i>N. Δ. Βαρβιάνη, Η ΖΑΚΥΝΘΟΣ</i>).....	195
Εικόνα 138. Ρηγματώσεις, αποσάθρωση λίθου, απώλεια υλικού ,υγρασία βιολογικές επικαθίσεις παρατηρούνται στο κωδωνοστάσιο.....	196
Εικόνα 139. Ρηγματώσεις, αποσάθρωση λίθου, απώλεια υλικού, υγρασία, βιολογικές επικαθίσεις παρατηρούνται στο κωδωνοστάσιο.....	196
Εικόνα 140. Ρηγματώσεις, αποσάθρωση λίθου, απώλεια υλικού, υγρασία, βιολογικές επικαθίσεις παρατηρούνται στο κωδωνοστάσιο.....	197
Εικόνα 141. Οξειδωση μεταλλικών στοιχείων.....	198
Εικόνα 142. Ρηγματώση σε μια καμπάνα.	198
Εικόνα 143. Μετατόπιση του λίθου στην κορυφή του τόξου της καμάρας του διαβατικού.	199
Εικόνα 144. Η Ροτόντα (Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου) στη Θεσσαλονίκη.	199
Εικόνα 145. Συναυλία στον Καθεδρικό Ναό Αθηνών.	200
Εικόνα 146. Μουσικο-φιλολογική βραδιά στο Ιερό Ναό της Παναγούλας Βανάτου Ζακύνθου.	200

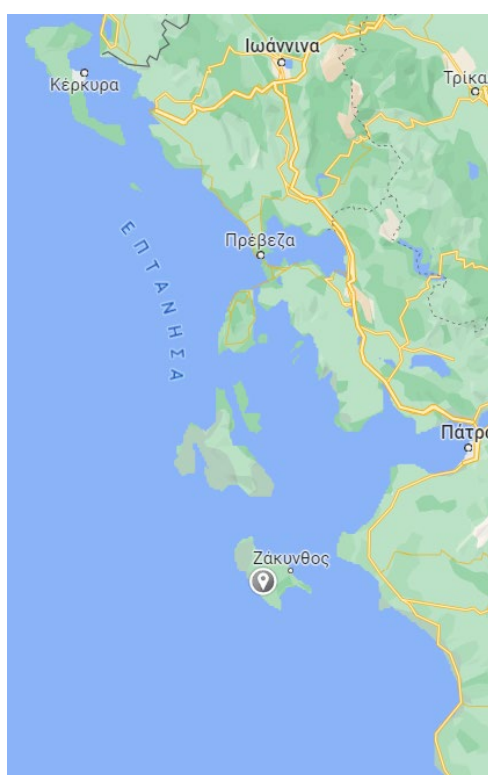
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΧΕΔΙΩΝ

Σχέδιο 1. Κάτοψη Ιερού Ναού Υπαπαντής -Μαχαιράδο. <i>Ε. Σούλτος</i>	202
Σχέδιο 2. Τομή Α-Α, κατά μήκος του ναού. <i>Ε. Σούλτος</i>	203
Σχέδιο 3. Τομή Β-Β, κατά πλάτος του κυρίως ναού. <i>Ε. Σούλτος</i>	204
Σχέδιο 4. Τομή Γ-Γ, κατά πλάτος του ιερού. <i>Ε. Σούλτος</i>	205
Σχέδιο 5. Βόρεια όψη. <i>Ε. Σούλτος</i>	206
Σχέδιο 6. Νότια όψη. <i>Ε. Σούλτος</i>	207
Σχέδιο 7. Δυτική όψη. <i>Ε. Σούλτος</i>	208
Σχέδιο 8. Ανατολική όψη. <i>Ε. Σούλτος</i>	209
Σχέδιο 9. Τοπογραφικό διάγραμμα. <i>Ε. Σούλτος</i>	210
Σχέδιο 10. Εξωτερική Ανατολική όψη φθορών.....	211
Σχέδιο 11. Εξωτερική Βόρεια όψη φθορών.	211
Σχέδιο 12. Εξωτερική Δυτική όψη φθορών.....	212
Σχέδιο 13. Εξωτερική Νότια όψη φθορών.	212
Σχέδιο 14. Εσωτερική Ανατολική όψη φθορών.	213
Σχέδιο 15. Εσωτερική Βόρεια όψη φθορών.....	213
Σχέδιο 16. Εσωτερική Δυτική όψη φθορών.	214
Σχέδιο 17. Εσωτερική Νότια όψη φθορών.	214
Σχέδιο 18. Φθορές Δαπέδου.	215
Σχέδιο 19. Πρόταση διαμόρφωσης περιβάλλοντος χώρου.	216
Σχέδιο 20. Ανατολική Όψη Κωδωνοστασίου. <i>Ε. Σούλτος</i>	217
Σχέδιο 21. Δυτική Όψη Κωδωνοστασίου. <i>Ε. Σούλτος</i>	218
Σχέδιο 22. Φθορές Ανατολικής Όψης κωδωνοστασίου.	219
Σχέδιο 23. Φθορές Δυτικής Όψης κωδωνοστασίου.	220

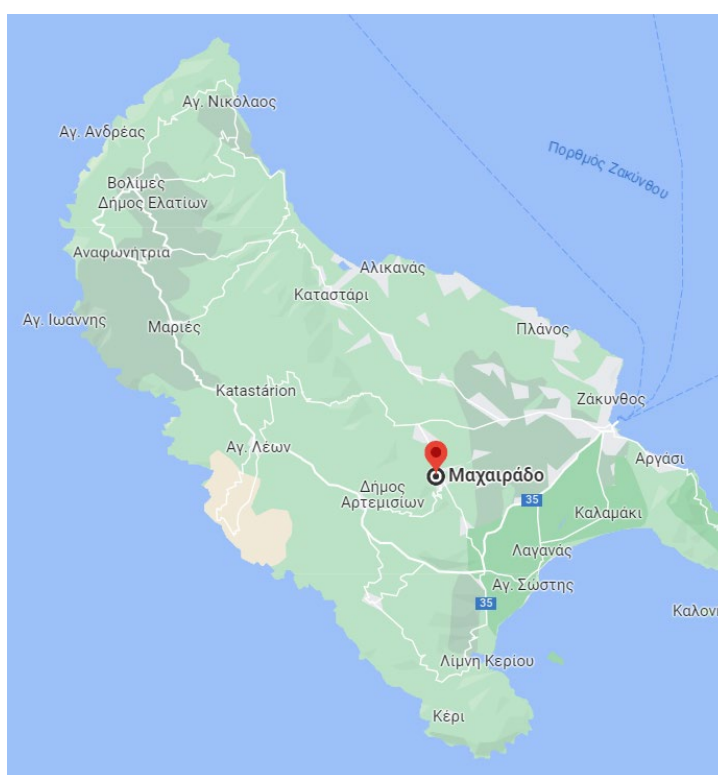
ΓΕΝΙΚΑ

Γεωγραφικά

Η Ζάκυνθος (Εικ.1) με έκταση 410 τετραγωνικά χιλιόμετρα, μήκος ακτών που φθάνει τα 123 χιλιόμετρα και πληθυσμό 40.759 κατοίκων, είναι το τρίτο σε μέγεθος νησί του Ιονίου πελάγους μετά την Κεφαλονιά και την Κέρκυρα. Βρίσκεται πολύ κοντά στη βορειοδυτική άκρη της Πελοποννήσου. Αποτελεί το γεωλογικό όριο των δυο τεκτονικών πλακών της ευρωπαϊκής και της αφρικανικής με αποτέλεσμα να προκαλούνται συχνοί και καταστροφικοί σεισμοί. Όπως ο καταστροφικός σεισμός του 1953 και η φωτιά που ακολούθησε, όπου κατέστρεψαν το 94% των κτιρίων.

Εικόνα 1. Ζάκυνθος¹

Εικόνα 2. Χωριό Μαχαιράδο²

¹<https://www.google.gr/maps/place/%CE%96%CE%AC%CE%BA%CF%85%CE%BD%CE%B8%CE%BF%CF%82/@36.7523518,20.5805749,7.68z/data=!4m6!3m5!1s0x136747d9efb0afb0d:0xdbba1265b653379a!8m2!3d37.7881604!4d20.8988271!16zL20vMDIsZzZx?hl=el&entry=ttu>

²<https://www.google.gr/maps/place/%CE%9C%CE%B1%CF%87%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%AC%CE%B4%CE%BF+290+92/@37.7713363,20.8055798,13z/data=!4m6!3m5!1s0x13674758a357d883:0xb898a065ab7bddbb!8m2!3d37.7579086!4d20.8102617!16s%2Fm%2F02vvflz?hl=el&entry=ttu>

Ιστορικά

Η Ζάκυνθος επηρεάζεται σε όλη την πορεία της μακραίωνης ιστορίας (Αρχαιότητα, Ρωμαϊκή, Βυζαντινή, Φραγκοκρατία) και από την υπόλοιπη Ελλάδα. Κατά την διάρκεια της Φραγκοκρατίας, 11ος - 15ος αιώνας στη Ζάκυνθο καθώς και σε όλη τη Φραγκοκρατούμενη Ελλάδα, έγιναν διώξεις των χριστιανών και γενικά του πληθυσμού³. Ήδη από τον 13ο αιώνα, που τα νησιά αποσπώνται από το Βυζάντιο έως το 1864 που ενώνονται με την Ελλάδα, κυριαρχούνται από ηγεμόνες της Δύσης κυρίως της Ιταλίας, με μακροβιότερη κατοχή αυτή των Βενετών⁴.

Εκκλησιαστική ιστορία της περιοχής

Η εκκλησιαστική οργάνωση της Ζακύνθου απετέλεσε ένα σημαντικό μέλημα της Βενετίας. Ο τελευταίος Παλατίνος Κόμης ο Λεονάρδος Γ Τόκκος είχε ανασυστήσει τον ορθόδοξο επισκοπικό θρόνο Κεφαλληνίας – Ζακύνθου από τα μέσα του 16 αιώνα. Το καθεστώς αυτό συνεχίστηκε σε όλο το διάστημα της Βενετοκρατίας. Η Βενετία για να βρίσκεται σε καλές σχέσεις με τους ορθόδοξους κατοίκους και να αποφευχθεί η δημιουργία εχθροτήτων μεταξύ καθολικών και ορθόδοξων εξέδωσε διατάγματα με τα οποία αναγνώριζε τα δικαιώματα του ορθόδοξου κλήρου⁵. Τα μέτρα αυτά είχαν μεγάλη σημασία γιατί έτσι ο καθολικισμός ποτέ δεν εισχώρησε στα λαϊκά στρώματα. Έτσι κάτω από αυτές τις συνθήκες οι χριστιανοί έκτιζαν ναούς και μοναστήρια, μάλιστα στη Ζάκυνθο ξεπερνούσαν τα εξακόσια. Η ανέγερση ορθόδοξων ναών είχε πάρει τέτοιο ρυθμό ώστε στις αρχές του 18 αιώνα, στα 1705, διαταγή του Γενικού Προβλεπτού απαγόρευε την ίδρυση νέων ναών χωρίς την άδεια της κυβέρνησης⁶. Η κατοχή των Επτανήσων από τους Φράγκους και τους Βενετούς για περισσότερο από 7 αιώνες έχει παίξει καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση της επτανησιακής αρχιτεκτονικής. Τα δυτικοευρωπαϊκά αυτά πρότυπα της αρχιτεκτονικής ήταν αδύνατο να μην αφομοιωθούν από τους Επτανήσιους, οι οποίοι υιοθέτησαν την αρχιτεκτονική της Αναγέννησης και αργότερα του νεοκλασικισμού.

³ Δ. Αντιόχου, Από τη Βυζαντινή, στην Κρητική και την Επτανησιακή σχολή Ζωγραφικής. Ο ρόλος της Ζακύνθου, Ζάκυνθος- Απουλία, Μουσική- Ήθη- Έθιμα, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ζακύνθου, Ζάκυνθος 2001, σελ.18-33

⁴ Ζ. Μυλωνά , Οι επιδράσεις στην εικονογραφία του Θείου Πάθους, Ο ρόλος της Ζακύνθου, Ζάκυνθος- Απουλία, Μουσική - Ήθη- Έθιμα, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ζακύνθου, Ζάκυνθος 2001, σελ.34.

⁵ Λ.Χ. Ζώη, Ιστορία της Ζακύνθου, Αθήνα 1955, σελ. 290.

⁶ Δ. Ζήβα, Η Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου, από τον 15^ο μέχρι τον 19^ο αιώνα, εκδ. ΤΕΕ, Αθήνα 2002, σελ.9.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΥΠΑΠΑΝΤΗΣ

1.1 Ο ναός της Υπαπαντής

Νότια του νησιού Ζάκυνθος και στους πρόποδες του βουνού Βραχίωνα, σε ευθεία γραμμή βρίσκονται τα "Χωριά της Ρίζας"⁷ όπως ονομάζονται με το μεγαλύτερο χωριό, το Μαχαιράδο⁸ να αποτελεί έδρα της δημοτικής ενότητας Αρτεμισίων.

Το Μαχαιράδο (Εικ. 2) απέχει 10χλμ. δυτικά από την πόλη της Ζακύνθου και έχει περίπου 1000 μόνιμους κατοίκους. Εκεί, βορειοανατολικά του χωριού βρίσκεται ο ναός της Υπαπαντής που μελετάμε, ένα αληθινό μνημείο (Εικ.3,4).

Ο ναός περιβάλλεται από κτίρια, έτσι δεν είναι ορατός από μακριά. Το οικοπέδο περιβάλλεται από τις τρεις πλευρές του, τη βόρεια, την ανατολική και τη δυτική με δημοτικό δρόμο πλάτους 3,50μ., και από τη νότια με δουλεία διόδου (εμβασία) πλάτους 1,50μ. Η κύρια είσοδος γίνεται από την ανατολική πλευρά, υπάρχει όμως και πρόσβαση δυτικά καθώς και από την εμβασία της νότιας πλευράς (Σχ.9).

Ο ναός είναι αφιερωμένος στη Θεοτόκο Υπαπαντή (Εικ. 5). Αν και δεν υπάρχουν έγγραφα που να μας καθορίζουν την ακριβή χρονολογία ανέγερσης του, γνωρίζουμε από αναφορές ότι υπάρχει από τον 16ο αιώνα⁹. Η αρχική βόρεια όψη της εκκλησιάς είναι άγνωστη, ανακαινίστηκε το 1807 ή το 1842 λαμβάνοντας τη σημερινή μορφή¹⁰. Ήταν ιδιόκτητος και ανήκε στην οικογένεια των Παπαδάτων, σύμφωνα με μαρτυρίες και τις επιγραφές, μέχρι που περιήλθε σε ενοριακό καθεστώς.

Μέσα διατηρείται μόνο το ξυλόγλυπτο επιχρυσωμένο τέμπλο, χωρίς την εικονογράφηση του (Εικ.6). Οι εικόνες και διάφορα αντικείμενα (Εικ.7) βρίσκονται στο Ναό της Αγίας Μαύρας στο Μαχαιράδο. Ο ναός είναι εγκαταλελειμμένος, δεν υπάρχει καμία εικόνα στους τοίχους, ούτε και επενδεδυμένη οροφή η λεγόμενη *ουρανία* (Εικ.8).

Γιορτάζει στις 2 Φεβρουαρίου σε ανάμνηση του ερχομού του Χριστού στο ναό των Ιεροσολύμων και τον σαραντισμό της Παναγίας.

⁷ Δ. Ζήβας, Τα "Χωριά της ρίζας" είναι από Νότο προς Βορά: Λιθακιά, Παντοκράτωρ, Μουζάκι, Ρομίρι, Λαγοπόδο, Μαχαιράδο, Β(Μ)ουγιάτο, Λαγκαδάκια, Φιολίτη, Μικρό Γαλάρο, (έχει μετον. Αγ. Πάντες), Μεγάλο Γαλάρο, Φαγιάς, (έχει μετον. Αγ. Μαρίνα), Σκουληκάδο, Κούκеси, (έχει μετον. Καλλιθέα), Πηγαδάκια, Καταστάρι. Ανάμεσα σ'αυτά, μικρότεροι οικισμοί, που δεν αποτελούν κοινότητες ανεξάρτητες, όπως το Μελινάδο, του Δράκα και τα Χαρτάτα, κάνουν ακόμη πυκνότερη τη σειρά, σελ. 17.

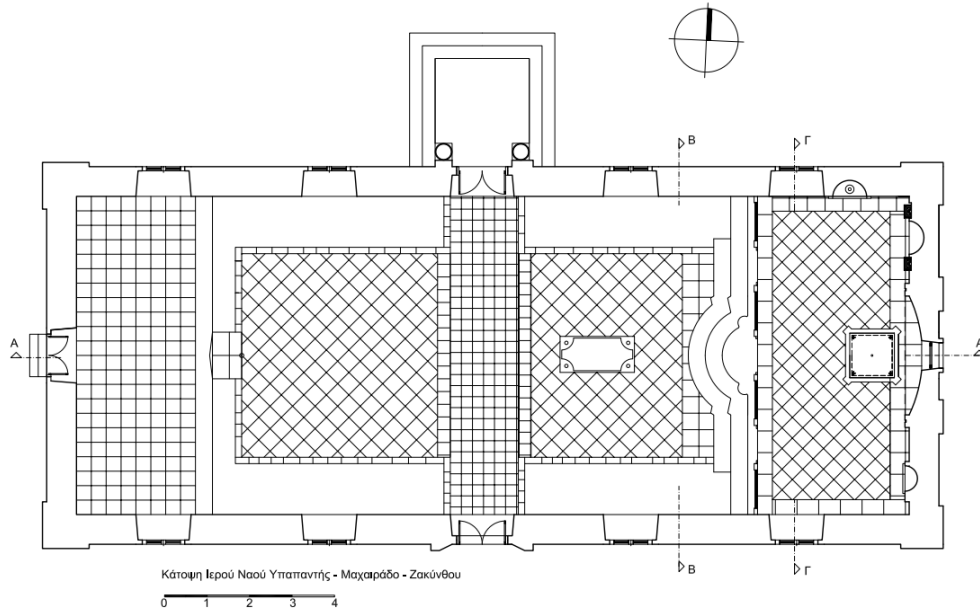
⁸ Ντ. Κονόμος, Το χωριό των Μαχαιράδων (επίθετο της οικογενείας Μαχαιρά) είναι γνωστό από διάφορα έγγραφα των αρχών του 16^{ου} αιώνα, Ζάκυνθος (Πεντακόσια χρόνια) 1478-1978, τόμος δεύτερος, Ύπαιθρος Χώρα, Αθήνα 197, σελ.142.

⁹ Ντ. Κονόμος, Εκκλησίες και Μονές στη Ζάκυνθο, εκδ. Ιονικής και Λαϊκής Τράπεζας, Αθήνα 1964, σελ.169.

¹⁰ Α. Καπανδρίτη, Η εκκλησιαστική λιθογλυπτική στα Επτάνησα (τέλη 16ου- 19ου αι.), Διδακτορική διατριβή τ.1, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 2013, σελ.97.

1.2 Αρχιτεκτονική Περιγραφή

Ο ναός είναι ορθογώνιος σε κάτοψη, έχει εξωτερικές διαστάσεις 21,00μ. x 9,10μ. και ύψος (χωρίς τη στέγη) 9,00μ. (Σχ. 1).

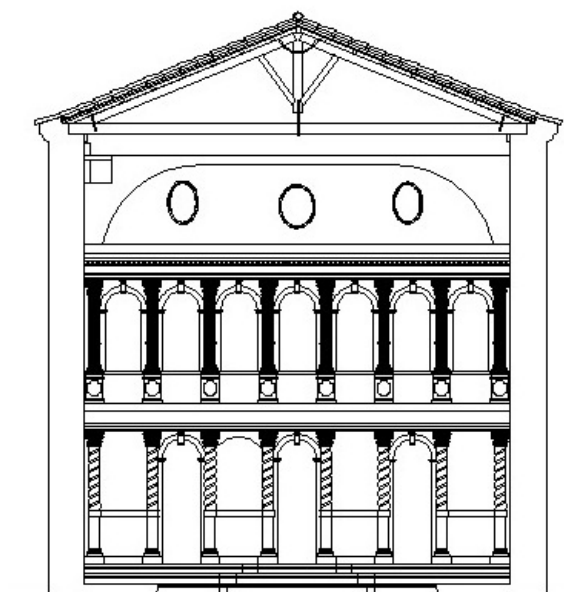

Σχέδιο 1. Κάτοψη Ιερού Ναού Υπαπαντής -Μαχαιράδο. Αποτύπωση: Ε. Σούλτος

1.2.1. Εσωτερικά

Εσωτερικά ο ναός διαιρείται σε τρία μέρη, το Ιερό, τον κυρίως ναό και το γυναικωνίτη.

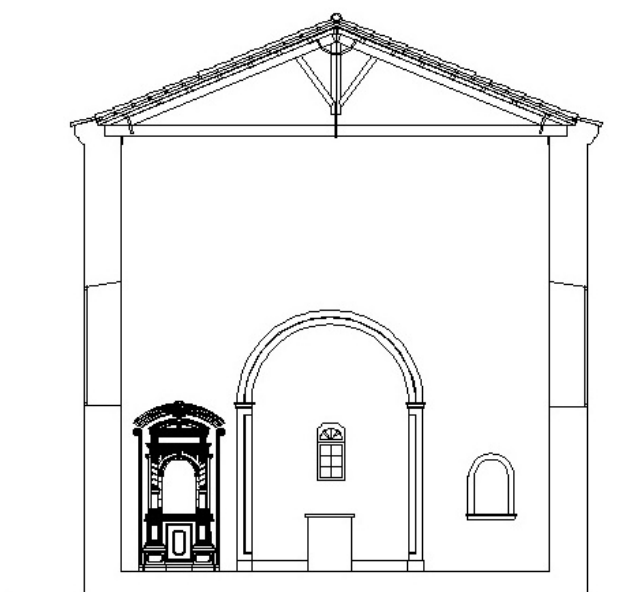
Το Ιερό έχει διαστάσεις 3,57μ. x 7,50μ., χωρίζεται από τον κυρίως ναό με την προσπεττίβα και με υψομετρική διαφορά τριών πέτρινων ημικυκλικών σκαλοπατιών του σολέα, όπου γίνεται η μετάληψη (Εικ.9,Σχ.3). Στον χώρο του Ιερού βρίσκεται η κεντρική κόγχη και τρεις μικρότερες: της πρόθεσης, του διακονικού και του χωνευτηρίου (Σχ.4).

Τομή Β- Β

0 1 2 3 4

Σχέδιο 3. Τομή Β-Β, κατά πλάτος του κυρίως ναού. Αποτύπωση: Ε. Σούλτος

Τομή Γ- Γ

0 1 2 3 4

Σχέδιο 4 Τομή Γ-Γ . κατά πλάτος του ιερού. Αποτύπωση: Ε. Σούλτος

- Η κεντρική κόγχη σε κάτοψη έχει σχήμα ελλειπτικό διαστάσεων χορδής 2,80μ. και βέλος 0,39μ. και συνολικό ύψος 4,85μ.. Σε όψη απολήγει σε ημικύκλιο και δημιουργείται μια κόγχη (Εικ.10,11).
- Η κόγχη του διακονικού έχει χορδή 0,60μ., βέλος 0,40μ. και συνολικό ύψος 1,07μ. Σε όψη έχει ημικυκλική απόληξη. Το ύψος από την ποδιά μέχρι το δάπεδο είναι 0,77μ. (Εικ.12).
- Η κόγχη της πρόθεσης έχει χορδή 0,78μ., βέλος 0,35μ. και συνολικό ύψος 1,12μ.. Σε όψη έχει ημικυκλική απόληξη. Το ύψος από την ποδιά μέχρι το δάπεδο είναι 0,80μ. (Εικ.13).
- Η κόγχη του χωνευτηρίου έχει χορδή 0,80μ., βέλος 0,38μ. και συνολικό ύψος 0,90 μ.. Σε όψη έχει ημικυκλική απόληξη. Το ύψος από την ποδιά το μέχρι δάπεδο είναι 0,75μ. (Εικ.14).

Στο μέσο του Ιερού βρίσκεται η Αγία Τράπεζα είναι λίθινη (Εικ. 15) διαστάσεων 1,05μ. x 1,05μ. x 0,17μ., πάνω σε βάση διαστάσεων 0,95μ. x 0,95μ. και ύψους 0,82μ..

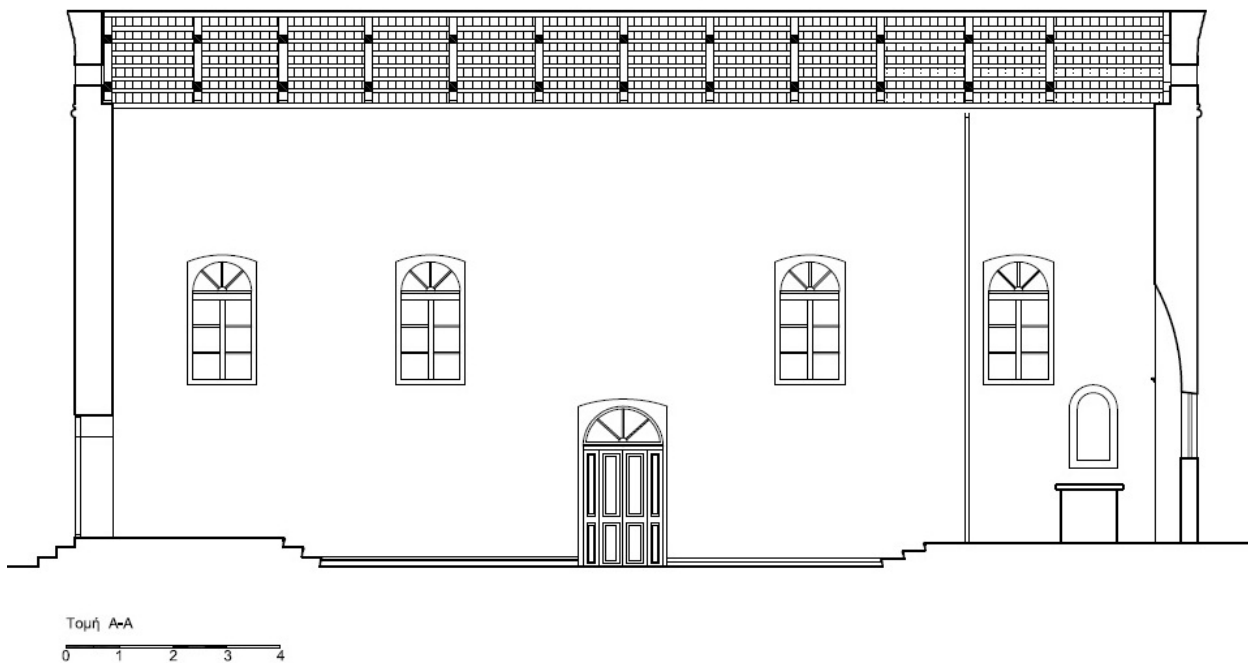
Ο φωτισμός του χώρου επιτυγχάνεται από τρία παράθυρα με ελλειπτικό ανώφλι.

- Ένα μονόλοβο που βρίσκεται στην κεντρική κόγχη διαστάσεων 0,80μ. x 1,10μ.. Είναι ξύλινο μονόφυλλο με καΐτια και ημικυκλικό φεγγίτη ακτίνας 0,40μ., ο οποίος διαιρείται σε τρεις τομείς με χρωματιστό τζάμι (Εικ.16).

- Δυο παράθυρα που βρίσκονται στη βόρεια και νότια πλευρά διαστάσεων 1,30μ. x 1,60μ.. Είναι ξύλινα δίφυλλα με καΐτια και ημικυκλικό φεγγίτη ακτίνας 0,65μ., ο οποίος διαιρείται σε τέσσερις τομείς με χρωματιστό τζάμι (Εικ.17,18).

Το δάπεδο είναι πλακοστρωμένο με τετράγωνες κεραμικές πλάκες διαστάσεων 0,35μ. x 0,35μ.(Εικ.19).

Ο κυρίως ναός, είναι διαστάσεων 12,75μ. x 7,50μ. και καταλαμβάνει το κεντρικό τμήμα του ναού (Εικ.20), (Σχ. 2). Η είσοδος γίνεται από τη βόρεια και τη νότια πλευρά. Τα ανοίγματα έχουν ελλειπτικό ανώφλι και είναι διευρυμένα εσωτερικά με σκοπό την καλύτερη διάχυση του φωτός (Εικ.21).

Σχέδιο 2. Τομή A-A, κατά μήκος του ναού. Αποτύπωση: Ε. Σούλτος

Οι θύρες είναι ξύλινες τετράφυλλες ταμπλαδωτές, διαστάσεων 1,50μ. x 2,30μ.. Φέρουν ημικυκλικό φεγγίτη ακτίνας 0,75μ., ο οποίος διαιρείται σε τέσσερις τομείς με χρωματιστό τζάμι (Εικ. 22, 23).

Ο φωτισμός του χώρου επιτυγχάνεται από τέσσερα παράθυρα (Εικ.24,25). Είναι ξύλινα δίφυλλα διαστάσεων 1,30μ. x 1,60μ. με καΐτια και ημικυκλικό φεγγίτη, ακτίνας 0,65μ., ο οποίος χωρίζεται σε τέσσερις τομείς με χρωματιστό τζάμι.

Κατά μήκος των εσωτερικών πλευρών υπάρχει λίθινη βαθμίδα πλάτους 1,20μ. και ύψους 0.18μ. όπου ήταν τοποθετημένα τα στασίδια (Εικ.26).

Το δάπεδο είναι πλακοστρωμένο με τετράγωνες κεραμικές πλάκες διαστάσεων 0,35μ. x 0,35μ.. Στο κέντρο διακόπτεται από λωρίδα πλάτους 1,60μ. από εφυαλωμένα πλακάκια διαστάσεων 0,20μ. x 0,20μ., (Εικ.27).

Στην ανατολική πλευρά του κυρίως ναού, στο κέντρο, υπάρχει τάφος (σε απόσταση 1,85μ. από το ιερό).

Ο γυναικωνίτης, που στη Ζάκυνθο ονομάζεται γυναιτίκι, είναι υπερυψωμένος και συνδέεται με τον κυρίως ναό με τρία λίθινα σκαλοπάτια (Εικ.28, Σχ. 2) Έχει διαστάσεις 3,20μ. x 7,50μ.. Η προσπέλαση του γίνεται από την ημικυκλική ξύλινη θύρα της δυτικής πλευράς του ναού διαστάσεων 1,00μ. x 2,30μ. (Εικ.29).

Ο φωτισμός επιτυγχάνεται από δύο παράθυρα στη βόρεια και στη νότια πλευρά διαστάσεων 1,30μ. x 1,60μ. με ελλειπτικό ανώφλι. Είναι ξύλινα δίφυλλα με καΐτια και ημικυκλικό φεγγίτη ακτίνας 0,65μ., ο οποίος διαιρείται σε τέσσερις τομείς με χρωματιστό τζάμι (Εικ.30,31).

Το δάπεδο είναι πλακοστρωμένο με τετράγωνες κεραμικές πλάκες διαστάσεων 0,25μ. x 0,25μ. (Εικ.32).

Οι τοίχοι εσωτερικά είναι επιχρισμένοι και απουσιάζει ο τοιχογραφικός διάκοσμος.

1.2.2. Εξωτερικά

Εξωτερικά ο ναός καλύπτεται με ενιαία ξύλινη, δίρριχτη στέγη με βυζαντινά κεραμίδια (Εικ.33). Το γείσο κάτω από τη στέγη αποτελείται από 2 σειρές και είναι λίθινο. Το αέτωμα τις δυτικής πλευράς περιγράφεται με γείσο (Εικ.34). Στην ανατολική και δυτική πλευρά υπάρχει κυκλικός φεγγίτης, διαμέτρου 0,40μ..

Ο ναός είναι κατασκευασμένος με αργολιθοδομή (Εικ.35,36), ενώ οι καθ' ύψος ακμές του με ισόδομη τοιχοποιία (Εικ. 37). Είναι επιχρισμένος και το πάχος της τοιχοποιίας είναι 0,70μ., ενώ στις κόγχες των παραβημάτων μειώνεται σε 0,40μ.. Η κόγχη του Ιερού δεν εμφανίζεται στην εξωτερική πλευρά, όπως σε άλλους ναούς που εμφανίζεται με τη μορφή προεξέχουσας ημιεξαγωνικής κόγχης, αλλά ενσωματώνεται στην τοιχοποιία (Εικ.38).

Μεταλλικά κιγκλιδώματα έχουν τοποθετηθεί στα παράθυρα και τους φεγγίτες.

Τα ανοίγματα είναι διευρυμένα εσωτερικά με σκοπό την καλύτερη διάχυση του φωτός. Τα παράθυρα τοποθετούνται ψηλότερα προκειμένου να εξασφαλιστεί στο εσωτερικό η τοποθέτηση στασιδίων. Στη βόρεια πλευρά, οι ποδιές των παραθύρων από το φυσικό έδαφος είναι 3,92μ. και στη νότια 3,41μ. (Εικ.39,40).

Βορειοανατολικά του ναού ορθώνεται ανεξάρτητο επίπεδο κωδωνοστάσιο (Εικ.41).

1.3 Τυπολογία

Στη Ζάκυνθο συναντώνται 3 τύποι ναών:

Σε περιορισμένο αριθμό συναντάμε τον τύπο της *τρίκλιτης ξυλοστέγης βασιλικής* (Μονή Αναφωνητριας, ναός Αγίας Μαρίας στο χωριό Μαριές, Αγία Τριάδα στην πόλη της Ζακύνθου, και ο ναός της Αγίας Μαρίας στο χωριό Φαγιά).

Ένας άλλος τύπος είναι ο *σταυροειδής με τρούλο*, μοναδικός στη Ζάκυνθο είναι ο ναός της παναγίας Σκοπιωτισσας στη κορυφή του βουνού Σκοπός και ο Άγιος Αντρέας στο Βροντόνερο.

Τέλος, αρκετοί ναοί σώζονται μέχρι σήμερα με τον τύπο της *μονόκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής*. Ο ναοδομικός αυτός τύπος χρησιμοποιήθηκε ευρέως στη Ζάκυνθο και

γενικότερα στα Επτάνησα καθ'όλη τη διάρκεια της ενετικής περιόδου μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα επονομαζόμενος "επτανησιακή βασιλική"¹¹.

Ο ναός της Υπαπαντής είναι μονόκλιτη ξυλόστεγη βασιλική, όπου η κόγχη του Ιερού δεν προβάλλεται εξωτερικά. Οι αναλογίες πλευρών είναι 1:2,31 (το πλάτος δεν μπορεί να αυξηθεί πέρα από ένα όριο, ώστε να γεφυρωθεί με ένα ξύλινο ζευκτό), με το ύψος να είναι εναρμονισμένο με το μέγεθος του. Πλεονεκτήματα του τύπου είναι το αρκετά μεγάλο μέγεθος, η λειτουργικότητα και το κυριότερο η οικονομική και γρήγορη κατασκευή του¹².

1.4 Μορφολογία

Την τελευταία περίοδο της Βενετοκρατίας, τέλη του 16^{ου} αιώνα και μετά, οι ναοί στο νησί υιοθέτησαν τις μορφές της Ιταλικής Εκκλησιαστικής Αρχιτεκτονικής. Με τις δυτικές επιδράσεις δημιουργείται ένας μοναδικός επτανησιακός ρυθμός που βασίζεται στη γλυπτική των εξωτερικών όψεων κυρίως στις διακοσμητικές πλαισιώσεις των ανοιγμάτων, και καθιερώνεται ως "επτανησιακό μπαρόκ"¹³. Οι μορφές απλουστεύονται και προσαρμόζονται στην ελληνική αντίληψη.¹⁴

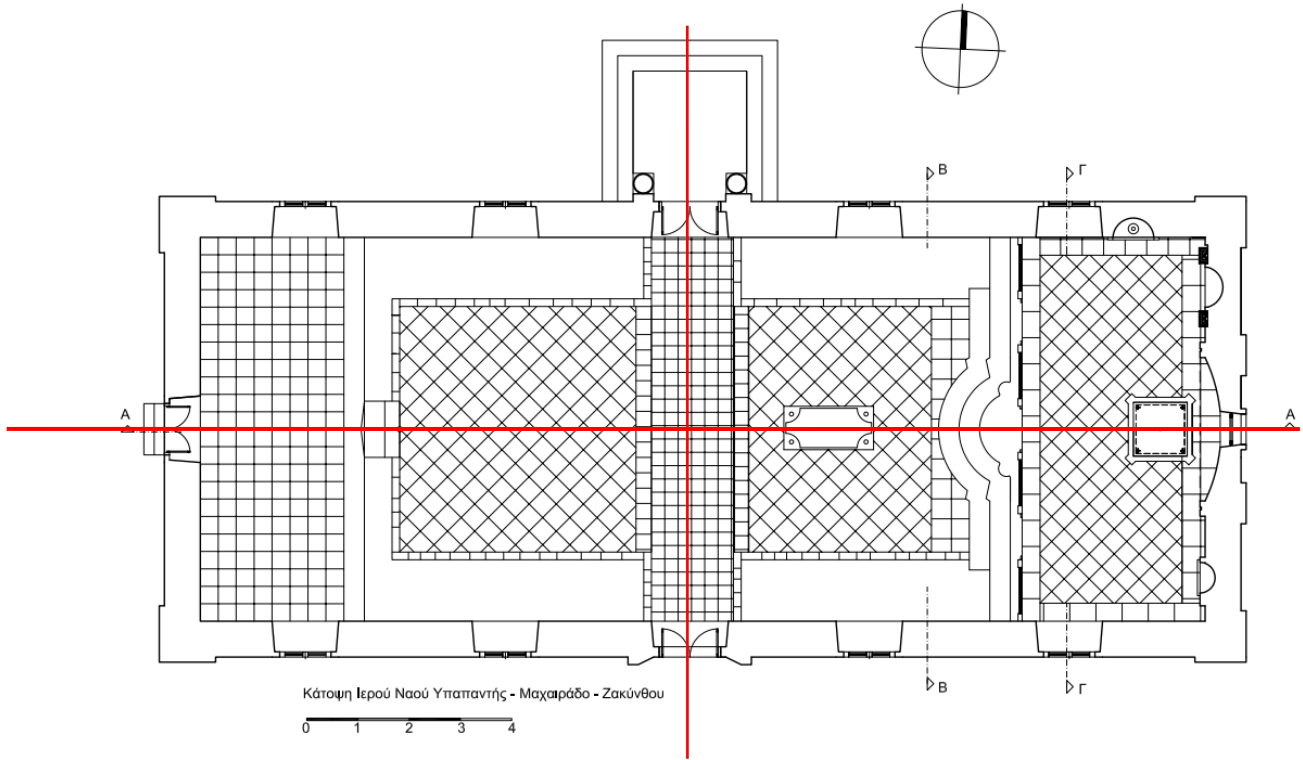
Ο ναός της Υπαπαντής ακολουθεί τον επτανησιακό μπαρόκ ρυθμό που επικρατούσε εκείνη την εποχή. Η βόρεια και η νότια είσοδος δημιουργούν έναν εγκάρσιο άξονα κάθετο στον κατά μήκος άξονα, με αποτέλεσμα να σχηματίζεται ένα κέντρο στο εσωτερικό του ναού διαμορφώνοντας αρμονικές αναλογίες στον κυρίως ναό, το Ιερό και το γυναικωνίτη (Σχ. 1). Συμμετρία παρατηρείται και εξωτερικά στις όψεις με την τοποθέτηση των ανοιγμάτων (Σχ. 5). Σε επίπεδο διαμόρφωσης όψεων το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην κυρία βόρεια όψη ενώ οι υπόλοιπες λειτουργούν παραπληρωματικά. Χαρακτηριστικές είναι οι διακοσμητικές πλαισιώσεις των ανοιγμάτων, τα στολισμένα αετώματα και η υπερβάλλουσα πληθωρικότητα. Στον σχεδιασμό των όψεων παρατηρείται συμμετρία, ρυθμολογική επανάληψη των ανοιγμάτων, τονισμό της εισόδου και στις 2 όψεις αλλά με διαφορετική πλαισίωση.

¹¹Η. Μπεριάτος, Η παραδοσιακή θρησκευτική αρχιτεκτονική στην Κεφαλονιά, περιοδικό Αρχαιολογία, σελ. 37

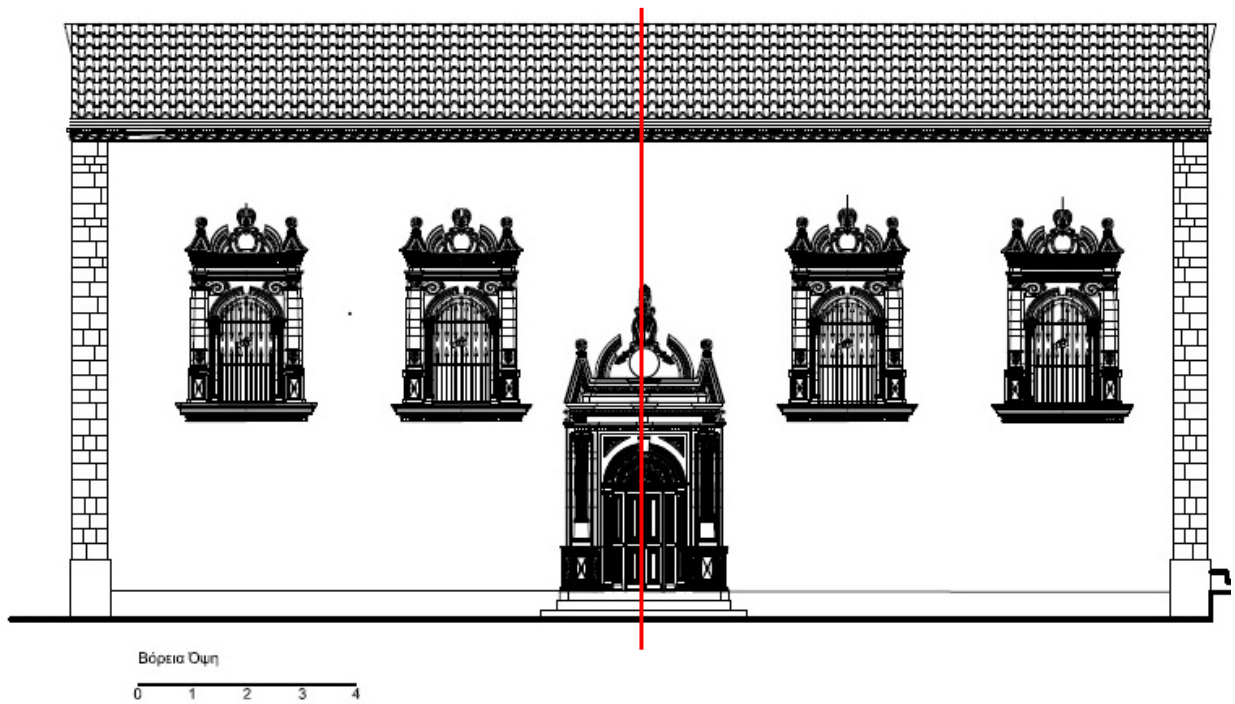
¹²Γ. Ν. Σκιαδαρέσης, Ο ναός του Αγίου Γεωργίου στο Χουμνικό Σερρών, Μακεδονικά 2011, σελ 121.

¹³Η. Μπεριάτος, Η παραδοσιακή θρησκευτική αρχιτεκτονική στην Κεφαλονιά, περιοδικό Αρχαιολογία, σελ.40

¹⁴ " αναπτύσσονται σε ένα επίπεδο, ενώ η ανάπτυξη τους στο χώρο είναι ουσιαστικά ανύπαρκτη, απλοποιούνται έτσι και χάνουν τη χαρακτηριστική, έντονη, σε τρεις διαστάσεις κίνηση. ουσιαστικά μεταπίπτουν από οργανικές, αρχικά, μορφές, σε μορφές περισσότερο διακοσμητικές και μεταφυτευμένες σ' ένα άλλο τόπο, συντιθέμενες μ' ένα νέο πνεύμα, δημιουργούν κι' ένα νέο, Ελληνικό θα λέγαμε, Μπαρόκ." Δ. Ζήβα, Η Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου, από τον ΙΣΤ' μέχρι τον ΙΘ' αιώνα, εκδ. ΤΕΕ, Αθήνα 2002, σελ. 172.

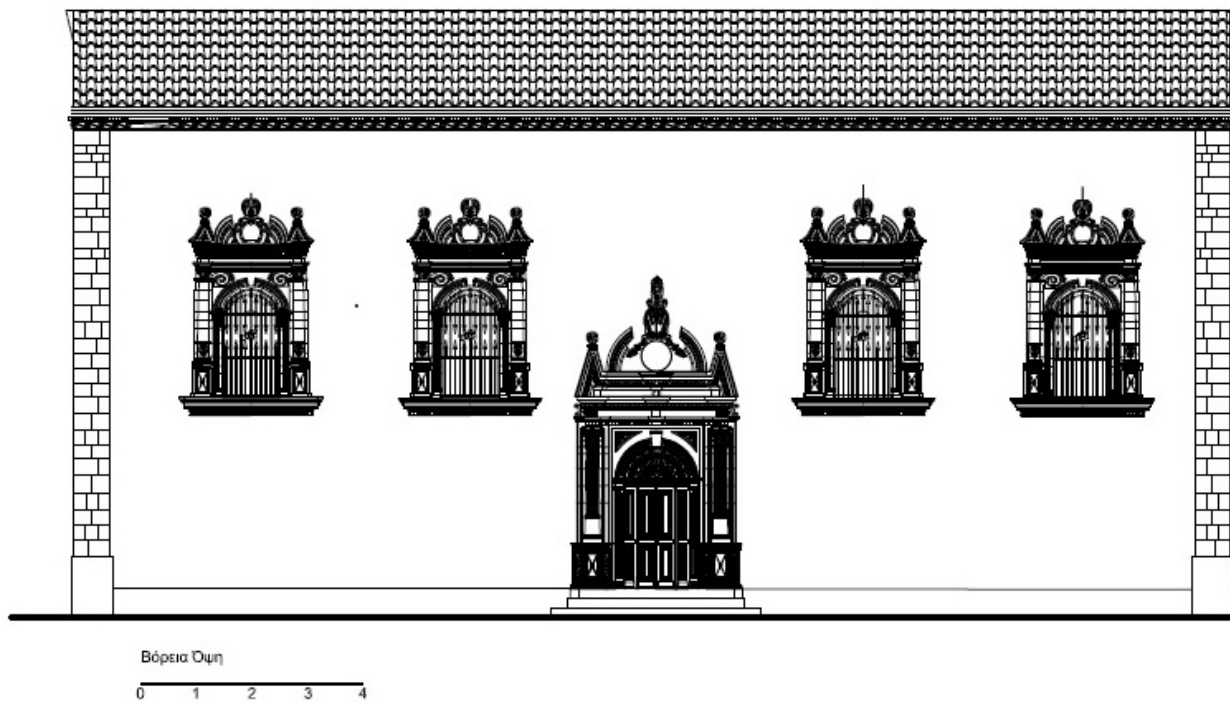
Σχέδιο 1. Κάτοψη Ιερού Ναού Υπαπαντής -Μαχαιράδο. Αποτύπωση: Ε. Σούλτος

Σχέδιο 5. Βόρεια όψη. Αποτύπωση: Ε. Σούλτος

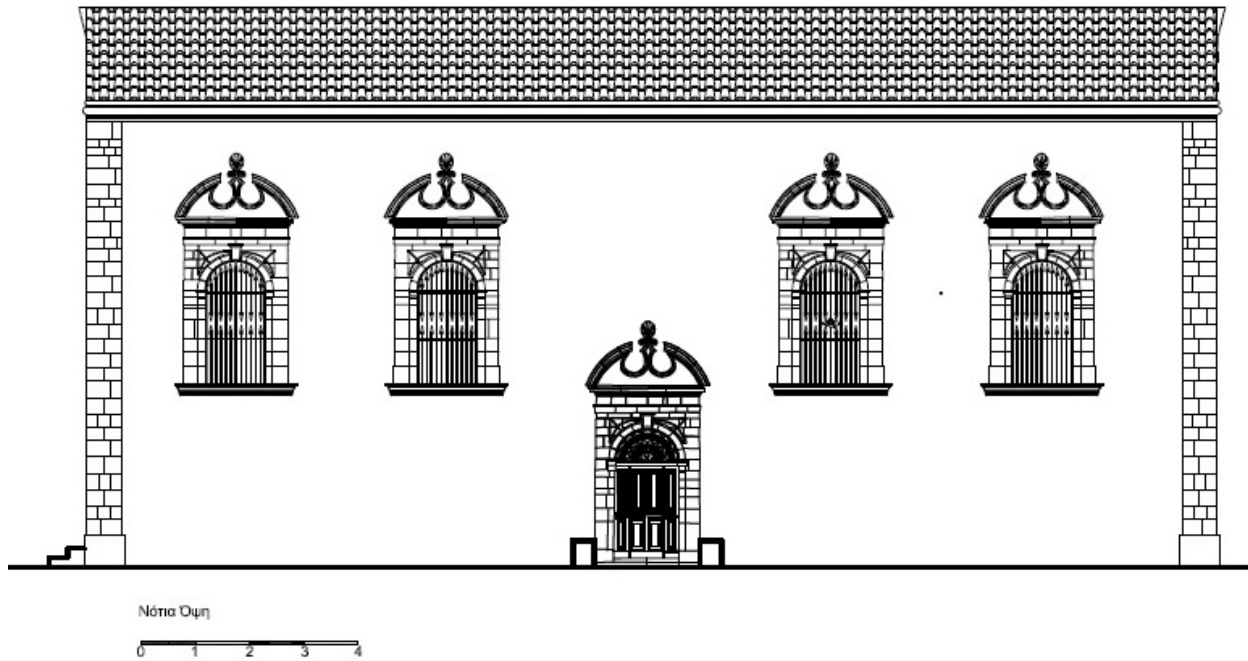
Συγκεκριμένα:

- Η **βόρεια** πλευρά, είναι η κύρια όψη του ναού (Σχ. 5). Είναι συμμετρική ως προς το κατακόρυφο άξονα και διαμορφώνεται με τον τονισμό της μνημειακής εισόδου και των τεσσάρων ισομεγέθη παραθύρων. Τα ανοίγματα φέρουν πλαισιώσεις πλούσια διακοσμημένες, με πυκνές γραμμές και αναδιπλώσεις. Κάτω από το γείσο (βροντάλε) υπάρχουν δυο ταινίες, μια οδοντωτή και μια διακοσμητική ελικοειδούς μορφής (Εικ.42).

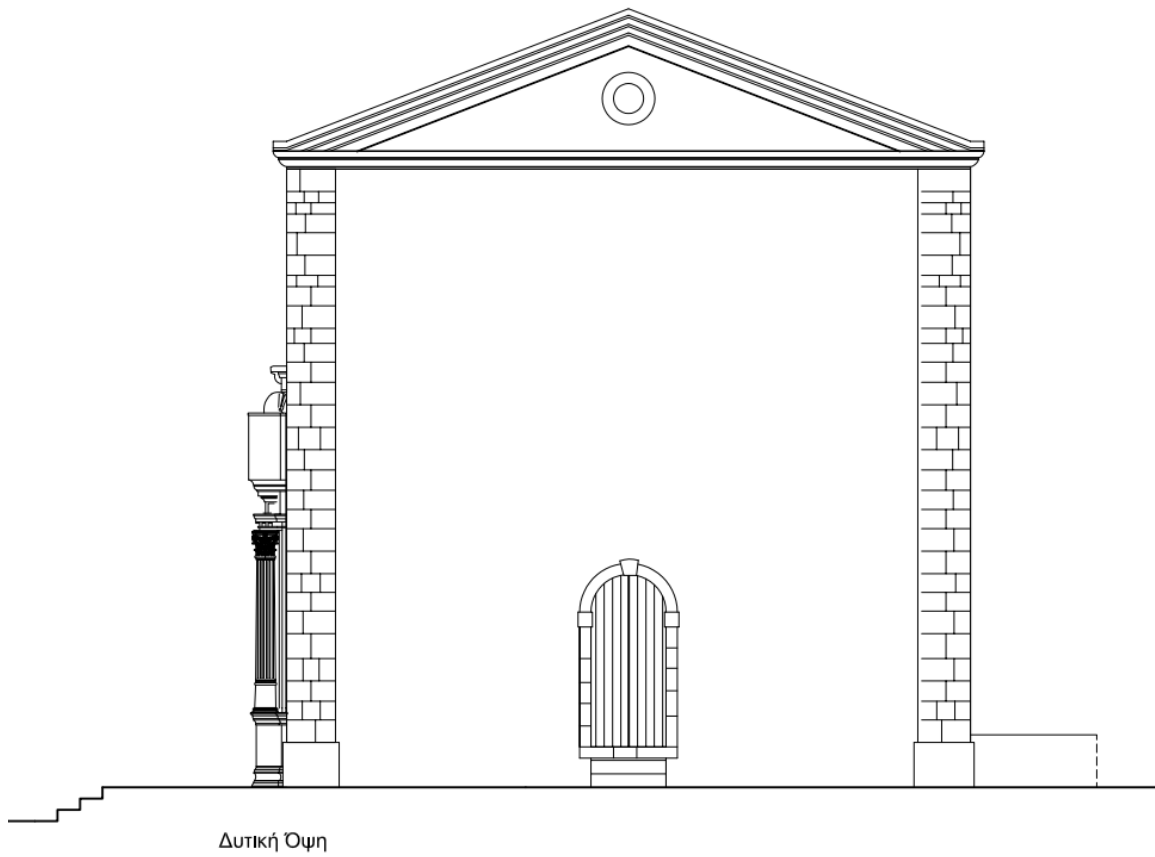
Σχέδιο 5. Βόρεια όψη. Αποτύπωση: Ε. Σούλτος

- Η **νότια**, λειτουργεί ως πίσω όψη. Η διαμόρφωσή της είναι όμοια με τη βόρεια και η πλαισίωση των ανοιγμάτων φέρει πιο λιτή διακόσμηση (Σχ. 6).

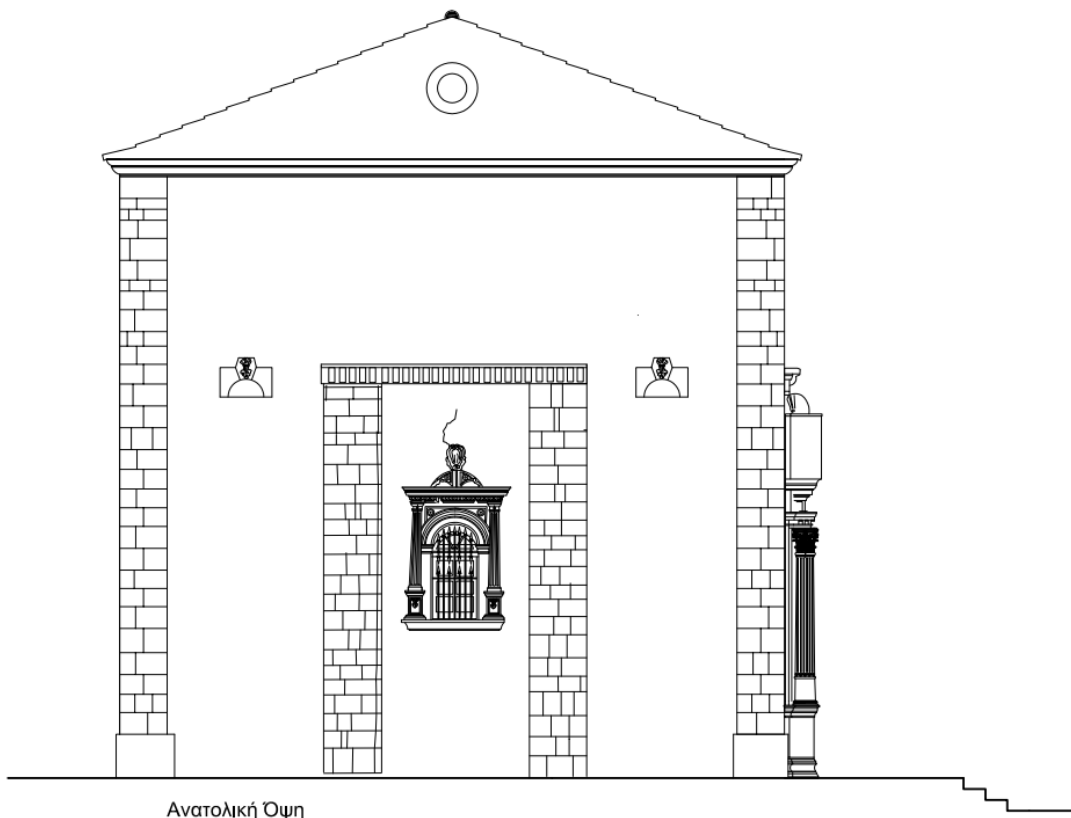
Σχέδιο 6. Νότια όψη. Αποτύπωση: Ε. Σούλτος

- Η δυτική όψη, είναι "μικρότερης" αξίας με την πλαισίωση της εισόδου να φέρει τοξωτή κορνίζα (Σχ. 7).

Σχέδιο 7. Δυτική όψη. Αποτύπωση: Ε. Σούλτος

- Η ανατολική όψη, αν και απουσιάζει η κόγχη του ιερού, ορίζεται με κατακόρυφες ζώνες από λαξευτή ισόδομη λιθοδομή και οδοντωτό γείσο. Το παράθυρο φέρει πλούσια διακοσμητική πλαισίωση. Εκατέρωθεν υπάρχουν δύο τυφλά ημικυκλικά ανοίγματα στο πάχος του τοίχου σε ορθογώνιο διακοσμητικό πλαίσιο (Σχ. 8) (Εικ.44).

Σχέδιο 8. Ανατολική όψη. Αποτύπωση: Ε. Σούλτος

Εσωτερικά, ιδιαίτερο μορφολογικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η κόγχη της πρόθεσης. Έχει κοινά χαρακτηριστικά με την κεντρική θύρα, πρόκειται για λαξευτή λιθοδομή διακοσμημένη με κίονες σε βάθρα, θριγκό και αέτωμα. Δίνει την εντύπωση ότι διαμορφώνεται σαν προσκυνητάρι (Εικ.13). Παρατηρώντας παλιές φωτογραφίες του ναού, μετά το σεισμό του 1953, τα παράθυρα είχαν παραστάδες εσωτερικά (Εικ.36) και υπήρχε ημικυκλικός υαλοπίνακας στο τοξωτό άνοιγμα της πρόθεσης (Εικ.43), σήμερα δεν υπάρχουν.

1.5 Γλυπτός διάκοσμος

Η λιθογλυπτική κατέχει πρωτεύουσα θέση στους επανησιακούς ναούς. Οι λιθογλύπτες, οι πελεκάνοι¹⁵, όπως ονομάζονται προσάρμοσαν τα δυτικά πρότυπα στα

¹⁵ Δ. Φλεμοτόμος, "οι πελεκάνοι ξακουστοί δημιουργοί, που περίτεχνα από τα πανάρχαια χρόνια στόλισαν με αθάνατα έργα, φατσάδες εκκλησιών και αρχοντόσπιτα με αετώματα και υπέρθυρα, σκάλισαν κιονόκρανα, βροντάλες, καμπαριανά...", Ζακυνθινοί Τεχνίτες, εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Δήμος Ζακυνθίων 1991, σελ.66.

παραδοσιακά προσθέτοντας το προσωπικό τους στυλ. Στη Ζάκυνθο χρησιμοποιούσαν μαλακό λευκό ασβεστόλιθο που βρισκόταν στη βορειοδυτική πλευρά της Ζακύνθου, τα νταμάρια της Ρίζας, αλλά και ψαμμίτη από την περιοχή του Γέρακα ή πωρόλιθο από την περιοχή του Αγ. Σώστη.

Η κεντρική θύρα της βόρειας όψης (Εικ.45) έχει διπλή πλαισίωση με αναδιπλούμενο θριγκό.

Η εσωτερική πλαισίωση της θύρας συντίθεται με παραστάδες, βάσεις και επίκρανα που φέρουν εγγεγραμμένο τοξωτό υπέρθυρο με τονισμένο ανάγλυφο κλειδί. Εκατέρωθεν του υπέρθυρου υπάρχουν τριγωνικές επιφάνειες διακοσμημένες με ρόδακες.

Στο θύρωμα προστίθεται «εξωτερική πλαισίωση» με ραβδωτούς κίονες, που καταλήγουν σε κιονόκρανα κορινθιακού ρυθμού, διακοσμημένα με δύο σειρές από φύλλα ακάνθων και έλικες. Οι κίονες αποκολλώνται από την τοιχοποιία επιτυγχάνοντας τον τονισμό της τρίτης διάστασης, εδράζονται σε βάθρα με ορθογωνικό πλαίσιο και ανάγλυφες διαγώνιες σε σχήμα Χ, που φέρουν διακοσμητικό ρόδακα. (Εικ.46,47,48).

Από πάνω στηρίζεται ο θριγκός (Εικ.49). Το επιστήλιο είναι τριβαθμιδωτό και διακοσμημένο στο κάτω μέρος με οδόντες. Ακολουθεί η ακόσμητη ζωφόρος με ίχνη μπλε χρώματος και τέλος το γείσο, όπου μια ζώνη είναι διακοσμημένη με μοτίβο ζικ ζακ.

Πάνω από το θριγκό υπάρχει επίστεψη (Εικ.50) με αναδιπλώσεις και τριπλή κορύφωση. Αποτελείται από σπασμένο καμπύλο αέτωμα και οξυκόρυφες αετωματικές απολήξεις που στην κορυφή τους φέρουν αχιβάδα. Το αέτωμα φέρει ανάγλυφα μοτίβα και κενό πλαίσιο κυκλικού σχήματος, που μάλλον υπήρχε επιγραφή. Πάνω από την αχιβάδα του αετώματος υπάρχει επιπλέον φυτική διακόσμηση, το ίδιο μοτίβο εμφανίζεται στο κλειδί και στη βάση των κίωνων. Σε όλη τη σύνθεση γίνεται χρήση φυτικών στοιχείων. Η θύρα φέρει ημικυκλικό φεγγίτη με περίτεχνη σιδεριά (Εικ.51).

Τα παράθυρα της βόρειας όψης (Εικ.52) αντιμετωπίζονται σαν μικρογραφία του θυρώματος. Η «εσωτερική πλαισίωση» φέρει παραστάδες, βάσεις, επίκρανα και εγγεγραμμένο τοξωτό υπέρθυρο με τονισμένο ανάγλυφο κλειδί. Εκατέρωθεν του υπέρθυρου υπάρχουν ελικοειδείς διακοσμητικές επιφάνειες. Στην «εξωτερική» τα κατακόρυφα στηρίγματα μετατρέπονται σε παραστάδες ισόδομης λιθοδομής χωρίς να αποκολλώνται από την τοιχοποιία. Οι βάσεις και τα επίκρανα είναι παρόμοιας μορφής με το θύρωμα. Ο θριγκός φέρει αναδιπλώσεις. Το επιστήλιο είναι διαμορφωμένο με επάλληλες πυκνές γραμμές, η ζωφόρος είναι ακόσμητη με ίχνη μπλε χρώματος και το γείσο έχει πυκνές γραμμές και στο μέσο του είναι διακοσμημένο με οδόντες. Η επίστεψη αποτελείται από σπασμένο καμπύλο αέτωμα και οξυκόρυφες αετωματικές απολήξεις που στην κορυφή τους φέρουν αχιβάδα (Εικ.53). Η σιδεριά των παραθύρων είναι απλή με κατακόρυφα στοιχεία και ακμές. Η ποδιά φέρει περβάζι με πολλαπλά γείσα όπου το κάτω μέρος είναι διακοσμημένο με οδόντες. (Εικ.55)

Το θύρωμα και τα παράθυρα της νότιας όψης (Εικ.56,Εικ.57) έχουν απλές παραστάδες, τοξωτή πλαισίωση με κλειδί και τριγωνικές επιφάνειες εκατέρωθεν του τόξου. Ο θριγκός είναι απλός με προεξέχον γείσο στο πάνω μέρος. Επίσης, φέρει καμπύλο σπασμένο αέτωμα με επάλληλα κυμάτια που γεφυρώνεται σε σχήμα ω και στις απολήξεις υπάρχουν έλικες. Επάνω στην κορυφή έχει αχιβάδα (Εικ.58). Η θύρα φέρει ημικυκλικό φεγγίτη και περίτεχνη σιδεριά όμοια της βόρειας όψης.

Στην ανατολική όψη το παράθυρο έχει διπλή πλαισίωση με θριγκό. Η «εσωτερική πλαισίωση» φέρει παραστάδες, βάσεις, επίκρανα, τοξωτό υπέρθυρο και τριγωνικές επιφάνειες εκατέρωθεν του τόξου, διακοσμημένες με ρόδακες. Στην «εξωτερική» υπάρχουν ραβδωτές παραστάδες, βάσεις και επίκρανα. Ο θριγκός φέρει οδοντωτό επιστύλιο, απλή ζωφόρο και προεξέχων γείσο. Η επίστεψη είναι λιτή με εντυπωσιακή μεγάλη αχιβάδα (Εικ.59).

Η κόγχη της προθέσεως εσωτερικά στο Ιερό του ναού είναι εντυπωσιακή (Εικ.13). Η εσωτερική πλαισίωση φέρει παραστάδες με επίκρανα και τόξο με τονισμένο κλειδί φυτικής διακόσμησης. Εκατέρωθεν του τόξου υπάρχουν τριγωνικές επιφάνειες με ρόδακα. Η δεύτερη πλαισίωση φέρει κίονες ελικοειδούς μορφής με βάσεις και κιονόκρανα κορινθιακού ρυθμού. Οι κίονες στηρίζονται σε πεσίσκους που φέρουν φυτικό διάκοσμο και βάθρα με προεξέχων ορθογωνικό πλαίσιο με καμπυλωμένες γωνίες. Η ποδιά έχει ορθογωνική πλαισίωση με ανάγλυφο φυτικό διάκοσμο και στο κέντρο ορθογώνιο πλαίσιο με καμπυλωμένες γωνίες. Από πάνω υπάρχει διακοσμημένος θριγκός με επιστύλιο, ζωφόρο φυτικής σύνθεσης και γείσο με οδόντες και γεωμετρικά μοτίβα. Η επίστεψη έχει καμπύλο σπασμένο αέτωμα που καταλήγει σε σπείρα και αχιβάδα. Φέρει επιπλέον εξωτερική πλαισίωση από κορνίζα και καμπύλο αέτωμα. Όλη η πρόθεση είναι διακοσμημένη με φυτικά μοτίβα και χρωματισμένη (Εικ.60,61,62).

1.6 Εικονογραφικός-τοιχογραφικός διάκοσμος

Εσωτερικά, στο ναό δεν υπάρχει εικονογράφηση, παρά μόνο ένα αντίγραφο της Δεσποτικής εικόνας της Υπαπαντής στο τέμπλο (Εικ.6). Οι εικόνες βρίσκονται στο Ναό της Αγίας Μαύρας στο Μαχαιράδο. Στην κόγχη της πρόθεσης εντοπίζονται ίχνη τοιχογραφίας σε μικρή έκταση (Εικ.60,61,62).

Εξωτερικά, στη βόρεια όψη στα τύμπανα των παραθύρων υπάρχουν οβάλ πλαίσια με διαφορετικές ανάγλυφες παραστάσεις το καθένα, όπως ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου, η Γέννηση του Χριστού, η Φυγή στην Αίγυπτο και η Θυσία του Αβραάμ (Εικ.54).

1.7 Επιγραφές

Στο ναό σώζονται τέσσερις επιγραφές:

Η πρώτη είναι χαραγμένη στο κάτω μέρος της πρόθεσης, δυσδιάκριτα διακρίνεται "ΑΩΖ Κ' ΑΠΡΙΛ¹⁶/ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ/ ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΤΕ/ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΟΥ/ ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ ΚΑΙ/ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΔΗΜ/ΗΤΡΙΟΥ ΠΡΟΣ/ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΑΙΩ/ΝΙΩΝ" (Εικ.63).

Η δεύτερη είναι στο τέμπλο, κάτω από τη θέση της Δεσποτικής εικόνας και αναφέρει το έτος 1883 που επιχρυσώθηκε το τέμπλο "ΕΧΡΥΣΩΘΗ Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΠΡΟΣΩΨΙΣ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥΤΟΥ, ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΤΡΑΕΤΙΑΝ ΤΩΝ ΕΠΙ/ΤΡΟΠΩΝ, ΚΥΡΙΩΝ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΚΑΝΔΙΑΝΟΥ, ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ, ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΟΥΡΟΥΜΑΛΟΥ,/ (ΠΑ)ΠΑΔΑΤΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΩΝ ΕΝΩΡΙΤΩΝ, ΚΑΙ ΔΙΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑΣ ΤΟΥ ΑΥ(ΤΟΥ)/ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΚΑΝΔΙΑΝΟΥ, ΕΝ ΕΤΕΙ 1883. ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ Κ. ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ (...)" (Εικ.64).

¹⁶ 1807 20 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

Η τρίτη είναι στον κυρίως ναό στον τάφο του κτήτορα, όπου διακρίνεται "ΕΝΤΑΥΘΑ ΚΕΙΤΑΙ/ ΤΟ ΝΕΚΡΟ ΣΩΜΑ/ ΤΗΣ ΔΟΥΛΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ/ ΑΝΔΡΙΑΝΗΣ ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ/ ΤΕΛΕΥΤΗΣΑΣΗΣ/ ΚΑΤΑ ΤΩ Α'ΩΚΒ' ΕΤΟΣ/ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑ'/ ΤΟΥ ΙΟΥΛΙΟΥ ΜΗΝΟΣ¹⁷" (Εικ.65).

Στο γυναικωνίτη βρίσκονται διάσπαρτα ξύλινα τμήματα, πιθανόν από την Ουρανία του ναού στα όποια ανιχνεύεται η τέταρτη επιγραφή. Πιθανόν αναφέρει τον/τους ζωγράφους και τους επιτρόπους. Διακρίνονται οι λέξεις: επιτροπή, Κουρούμαλου, Στρουμπούλη, Θεοδοσίου Παπαδάτου¹⁸, Σκουλικάδου (χωριό), ζωγράφοι και το όνομα Κωνστ. ... (Εικ.66,67,68,69)

1.8 Το Τέμπλο

Το τέμπλο συμπληρώνει το γλυπτό διάκοσμο την επτανησιακής εκκλησιαστικής γλυπτικής. Οι ενθετικές ξυλόγλυπτες επιχρυσωμένες μπαρόκ διακοσμήσεις του, ολοκληρώνουν την αρχιτεκτονική του εσωτερικού χώρου. Έχει μήκος 7,50μ., ύψος 7,30μ., καταλαμβάνει ολόκληρο το πλάτος της ανατολικής πλευράς και το βάθος είναι βαμμένο σε άσπρο φόντο (Εικ.6).

Έχει καθ' ύψος τριμερή διάρθρωση. Η πρώτη (Εικ.70) αποτελείται από τις τρεις θύρες, τις τέσσερις θέσεις Δεσποτικών εικόνων, τα θωράκια και το θριγκό.

Στη πρώτη διάρθρωση, τα θωράκια έχουν σχήμα ορθογώνιο πλάτους 0,86μ., ύψος 0,71μ. και στηρίζονται σε ξύλινη βάση ύψους 0,17μ.. Το πλαίσιο στο κέντρο είναι διακοσμημένο με ανάγλυφο μοτίβο, μοιάζει με ανθοδοχείο το οποίο περικλείεται από κλαδιά. Είναι τοποθετημένα ανάμεσα σε κίονες κυκλικής διατομής, οι οποίοι εξέρχουν από το τέμπλο και στο κάτω μέρος υπάρχει διακοσμητικό φυτικό στοιχείο. Οι κίονες έχουν ελικοειδή σχήμα και είναι διακοσμημένοι με βλαστούς αμπέλου. Ολοκληρώνονται με κιονόκρανα κορινθιακού ρυθμού διακοσμημένα με φύλλα ακάνθου και έλικες (Εικ.71). Ανάμεσα στους κίονες ήταν τοποθετημένες οι Δεσποτικές εικόνες, από αριστερά με την εικόνα της Υπαπαντής, της Παναγίας Βρεφοκρατούσας, του ένθρονου Χριστού (φέρει υπογραφή του Κωνσταντίνου Χίου και τη χρονολογία 1815¹⁹) και του Άγιου Ιωάννη του Βαπτιστή (Εικ.72). Οι τρεις Δεσποτικές εικόνες έχουν ορθογωνική πλαισίωση, ενώ της Παναγίας Βρεφοκρατούσας παρουσιάζει τοξωτή πλαισίωση με φυτικό διάκοσμο, όπου στο κέντρο υπάρχει ανάγλυφο επιχρυσωμένο στέμμα (Εικ.73). Τα υπέρθυρα είναι ημικυκλικά με τονισμένο επιχρυσωμένο ανάγλυφο κλειδί (Εικ.74). Ακολουθεί ο θριγκός, όπου αποτελείται από επιστύλιο, ζωφόρο με φυτικό διάκοσμο και επιχρυσωμένη αχιβάδα στο κέντρο κάθε θύρας και γείσο με γεωμετρικά σχέδια, πυκνές γραμμές και οδόντες (Εικ.75).

Ακολουθεί η δεύτερη καθ' ύψος διάρθρωση. Σε αντιστοιχία με τους κίονες της πρώτης, υψώνονται κίονες, οι οποίοι στηρίζονται σε ορθογωνίου σχήματος πεσίσκους που είναι διακοσμημένοι από πλαίσια με καμπυλωμένες γωνίες. Ανάμεσα σχηματίζεται ορθογώνιο πλαίσιο, το *κεμέρι*, πλάτους 0,72μ. και ύψους 0,57μ. διακοσμημένο με γιρλάντες και φυτικό διάκοσμο. Οι κίονες είναι ραβδωτοί και ολοκληρώνονται με κορινθιακού τύπου κιονόκρανα.

¹⁷ 1822 21 ΙΟΥΛΙΟΥ

¹⁸ Ντ. Κονόμος, "Οι επίτροποι Κουρούμαλος και Θεοδοσίος Παπαδάτος συνέδραμαν για τις εικόνες στην εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου ή στην Ευτιχιδιώτισσα του Μαχαιράδου, στις 23 Μαρτίου 1788" (πεντακόσια χρόνια), 1478-1978, τ.Ε', Τέχνης Οδύσεια, (τεύχ. Α'), Θρησκευτική Τέχνη, Ζωγραφική, Αθήνα 1988, σελ. 112.

¹⁹ Δ. Λυκογιάννης, Περίπλους Εκκλησιαστικής Τέχνης Ζακύνθου (17^{ος}-20^{ος} αιώνες), Απάνθισμα Χιλιετίας, Έκδοση δεύτερη, Ζάκυνθος 2001.

Ανάμεσα δημιουργούνται επτά ανοίγματα, τα οποία έχουν ορθογωνική πλαισίωση με ημικυκλικό υπέρθυρο πλάτους 0,67μ. και ύψους 1,45μ.. Στο κέντρο ήταν τοποθετημένη η εικόνα της Αγίας Τριάδος και δεξιά και αριστερά οι δώδεκα απόστολοι ανά δύο. Ακολουθεί ο θριγκός με διακόσμηση όμοια με αυτή της πρώτης ζώνης (Εικ.76,77,78,79,80).

Η τρίτη διάρθρωση αποτελεί τη στέψη του τέμπλου (Εικ.81). Έχει ύψος 1,44μ. και χαρακτηριστική καμπύλωση, η οποία άγγιζε την *ουρανία*. Υπάρχουν τρεις κορνίζες σχήματος οβάλ, όπου στο κέντρο ήταν τοποθετημένη η εικόνα της αποκαθήλωσης, δεξιά και αριστερά ήταν τοποθετημένες οι εικόνες των μυροφόρων. Η στέψη φέρει φυτικό διάκοσμο (Εικ.82).

Η παλαιά *προσπετίβα* (Εικ.83,84) βρίσκεται στον ναό του Αγίου Γεωργίου Λαγκαδακίων. Πωλήθηκε έναντι 170 χρυσών *τσεκινίων* και διαφόρων κτημάτων για να αποκατασταθεί ο ναός μετά τους καταστροφικούς σεισμούς του 1807²⁰.

1.8.1. Βημόθυρα

Η είσοδος που οδηγεί στο Ιερό βήμα γίνονταν από τα τρία βημόθυρα, και αποτελούνται από δύο ξύλινα φύλλα πλάτους 0,35μ. και ύψους 0,90μ.. Έχουν σχήμα ορθογωνικό με επιχρυσωμένο φυτικό διάκοσμο και τριγωνική απόληξη με ξυλόγλυπτη αχιβάδα. Όπως φαίνεται στη φωτογραφία του 1968²¹ και από τα αποτυπώματα στα μάσκουλα, πάνω από τα ημικυκλικά ανοίγματα των βημοθύρων εικονίζονταν οι τρεις Ιεράρχες (Εικ.85,86,87,88). Δύο μπρούτζινα κηροπήγια είναι τοποθετημένα αριστερά και δεξιά της Ωραίας Πύλης (Εικ.89).

1.9 Οικοδομικές φάσεις/Χρονολόγηση

Το έτος ιστορήσεως του ναού 1570²² αποτελεί το χρονικό όριο για την ανέγερση του. Πιθανώς από την χρονολογία αυτή και μετά μπορεί να υπέστη τροποποιήσεις λόγω σεισμών αλλά δεν υπάρχουν αναφορές.

- Το έτος 1807 ανακαινίστηκε, η ημερομηνία συμπίπτει με την επιγραφή στην κόγχη της πρόθεσης.
- Το έτος 1842²³ αποκαταστήθηκε και διαμορφώθηκε η πρόσοψη.
- Το έτος 1849 τοποθετηθήκαν κιγκλιδώματα (Εικ.90).
- Τα έτη 1966-1967 έγιναν στερεωτικές εργασίες από την Διεύθυνση Αναστηλώσεων (Εικ.91,92,93,94).
- Το 1997 πραγματοποιήθηκε αντικατάσταση της στέγης από την 6^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (Εικ.95).

1.10 Συγκριτική Ανάλυση

²⁰ Ντ. Κονόμος, Εκκλησίες και Μονές στη Ζάκυνθο, εκδ. Ιονικής και Λαϊκής Τράπεζας, Αθήνα 1964, σελ.170.

²¹ Δ. Ζήβας., η Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου, από τον ΙΣΤ΄ μέχρι τον ΙΘ΄ αιώνα, εκδ. ΤΕΕ, Αθήνα 2002, σελ.129.

²² Λ.Χ. Ζώης, Λεξικόν Ιστορικών και Λαογραφικών Ζακύνθου, Τόμος Α΄, Ιστορικό-βιογραφικόν, Ζάκυνθος Τρίμορφο 2011, σελ 673.

²³ Ντ. Κονόμος, Εκκλησίες και Μονές στη Ζάκυνθο, εκδ. Ιονικής και Λαϊκής Τράπεζας, Αθήνα 1964,σελ.169.

Από τον 16ο αιώνα σώζονται αρκετοί ναοί στη Ζάκυνθο με κατ'εξοχήν τύπο μονόκλιτη ξυλόστεγη βασιλική, παρόμοιας αρχιτεκτονικής με τον ναό της Υπαπαντής. Στους περισσότερους υπάρχει άξονας συμμετρίας, τονισμός της εισόδου, διακοσμητικές μπαρόκ πλαισιώσεις και άλλα στοιχεία του επτανησιακού ρυθμού που δημιουργούν μια ομοιομορφία στο σχεδιασμό των όψεων.

Συγκρίνοντας το ναό της Παναγίας Κεριώτισσας στο χωριό Κερί με τον ναό της Υπαπαντής παρατηρούμε τα εξής κοινά στοιχεία (Εικ.96,97,98,99),

- Έχει διαστάσεις με παρόμοιες αναλογίες ως προς το πλάτος και το μήκος (Εικ.100).
- Φέρει δίρριχτη στέγη.
- Περιμετρικά υπάρχει γείσο, όπως και στο αέτωμα.
- Οι τέσσερις καθ' ύψος ακμές τονίζονται με κατακόρυφες ζώνες από λαξευτή τοιχοποιία.
- Ο φεγγίτης της θύρας και τα παράθυρα φέρουν περίτεχνη σιδεριά.
- Η διαμόρφωση της δυτικής όψης της Παναγίας Κεριώτισσας είναι λιτή, με το θύρωμα να φέρει τοξωτή πλαισίωση (Εικ.97).
- Τα ανοίγματα των παραθύρων έχουν συμμετρική διάταξη στη κυρία όψη σε σχέση με την είσοδο. Με τη διαφορά ότι στο ναό της Παναγίας Κεριώτισσας υπάρχουν έξι παράθυρα.
- Η κύρια είσοδος του ναού είναι μνημειακή. Φέρει διπλή πλαισίωση με θριγκό. Η εσωτερική πλαισίωση συντίθεται με παραστάδες, βάσεις, επίκρανα και τοξωτό υπέρθυρο με τονισμένο ανάγλυφο κλειδί. Στην εξωτερική πλαισίωση υπάρχουν ραβδωτοί κίονες (αποκολλημένοι από την τοιχοποιία), που στηρίζονται σε πεσίσκους και καταλήγουν σε κιονόκρανα κορινθιακού ρυθμού.
- Στο σπασμένο αέτωμα τοποθετείται κυκλικό πλαίσιο και από πάνω διακοσμητική αχιβάδα.
- Τα παράθυρα φέρουν διπλή πλαισίωση με θριγκό και σπασμένο αέτωμα.
- Το δάπεδο του κυρίως ναού με το Ιερό διαμορφώνεται με τρία σκαλοπάτια.

Συγκρίνοντας το ναό μας με τον ναό της Παναγίας Φανερωμένης στο χωριό Λιθακιάς παρατηρούνται οι εξής ομοιότητες (Εικ.101,102,103,104,105),

- Φέρει δίρριχτη στέγη.
- Περιμετρικά υπάρχει γείσο, όπως και στο αέτωμα.
- Οι τέσσερις καθ' ύψος ακμές τονίζονται με κατακόρυφες ζώνες από λαξευτή τοιχοποιία.
- Ο φεγγίτης της θύρας και τα παράθυρα φέρουν περίτεχνη σιδεριά.
- Τα ανοίγματα των παραθύρων έχουν συμμετρική διάταξη στη κυρία όψη σε σχέση με την είσοδο. Με τη διαφορά ότι στο ναό της Παναγίας Φανερωμένης υπάρχουν δύο παράθυρα.
- Η κύρια είσοδος του ναού είναι μνημειακή. Φέρει διπλή πλαισίωση με θριγκό. Η εσωτερική πλαισίωση συντίθεται με παραστάδες, βάσεις, επίκρανα και τοξωτό υπέρθυρο με τονισμένο ανάγλυφο κλειδί. Στην εξωτερική πλαισίωση υπάρχουν ραβδωτοί κίονες (αποκολλημένοι από την

τοιχοποιία), που στηρίζονται σε πεσίσκους και καταλήγουν σε κιονόκρανα κορινθιακού ρυθμού.

- Στο σπασμένο αέτωμα τοποθετείται κυκλικό πλαίσιο και από πάνω διακοσμητική αχιβάδα.
- Τα παράθυρα φέρουν διπλή πλαισίωση με θριγκό και σπασμένο αέτωμα.
- Το τέμπλο της Παναγίας Φανερωμένης φέρει ενθετικές ξυλόγλυπτες επιχρυσωμένες μπαρόκ διακοσμήσεις. Η πρώτη ζώνη αποτελείται από τις τρεις θύρες και τις τέσσερις θέσεις Δεσποτικών εικόνων. Ανάμεσά τους υπάρχουν κίονες με κορινθιακά κιονόκρανα και από πάνω θριγκός. Η δεύτερη ζώνη φέρει ραβδωτούς κίονες με κορινθιακά κιονόκρανα, θριγκό και επτά ανοίγματα για τις εικόνες (Εικ.105).
- Το δάπεδο του κυρίως ναού με το Ιερό διαμορφώνεται με τρία σκαλοπάτια.

Τέλος, ομοιότητες παρατηρούνται με το ναό της Βλαχέραινας στα Πηγαδάκια (Εικ.106), ο οποίος:

- Φέρει δίρριχτη στέγη.
- Οι καθ' ύψος ακμές τονίζονται με κατακόρυφες ζώνες από λαξευτή τοιχοποιία.
- Στην ανατολική όψη η κόγχη του ιερού δεν προβάλλεται εξωτερικά αλλά ενσωματώνεται στην τοιχοποιία.
- Το παράθυρο του ιερού φέρει πλούσια διακοσμητική πλαισίωση με κίονες, θριγκό και αέτωμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ

ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

2.1 Θεμέλια

Είναι αδύνατον να εξεταστούν. Εξωτερικά, όπως φαίνεται από το σκάμμα που υπάρχει στη βορειοανατολική γωνιά του ναού η θεμελίωση δεν φαίνεται να έχει ενισχυθεί περιμετρικά (Εικ.107).

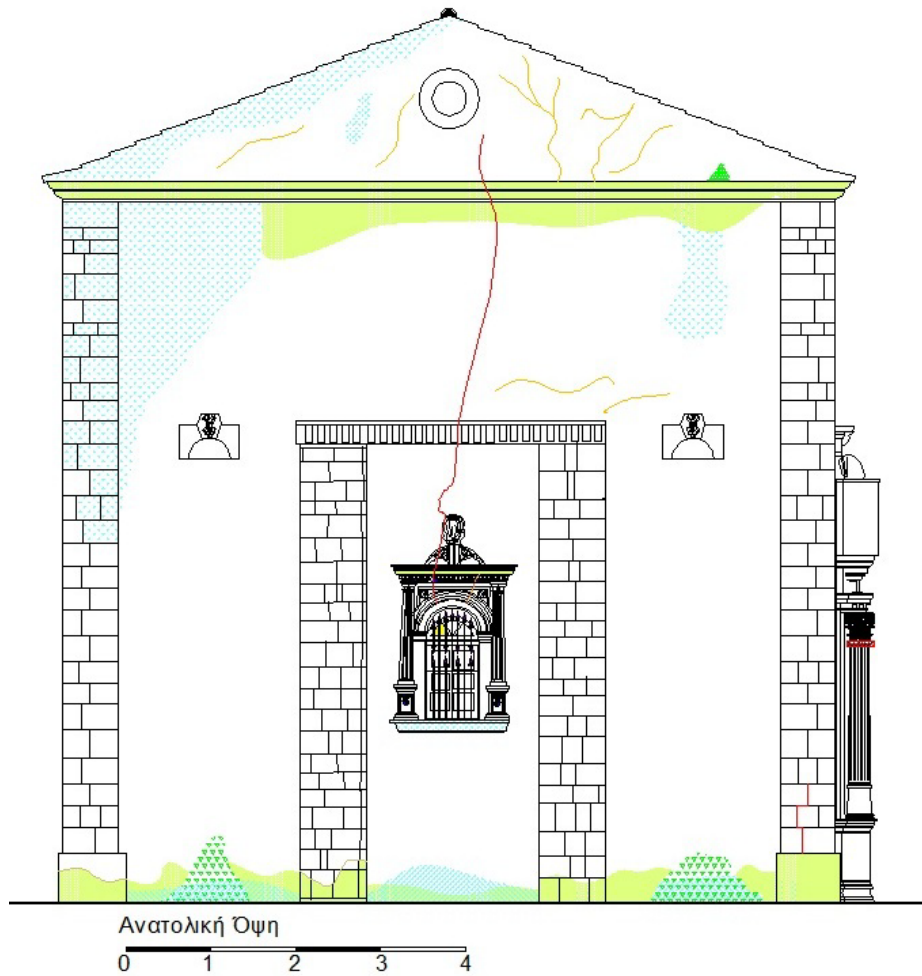
2.2 Τοιχοποιία

Για την ολοκληρωμένη τεκμηρίωση της υπάρχουσας κατάστασης χαρτογραφήθηκαν οι φθορές στα σχέδια εσωτερικά και εξωτερικά του ναού και καταγράφηκαν, με σύμβολα κωδικοποίησης.

Σύμβολα Κωδικοποιημένης χαρτογράφησης φθορών		
α/α	Περιγραφή	Συμβολισμός
1	Ρωγμές \geq 2χιλ.	
2	Τριχιδείς ρωγμές	
3	Απώλεια υλικού	
4	Υγρασία	
5	Βιολογικές επικαθήσεις	
6	Φυτά	
7	Οξειδωση κιγλιδωμάτων	
8	Τζάμια σπασμένα	
9	Μετακίνηση λίθων	
10	φθορά θυρωμάτων	

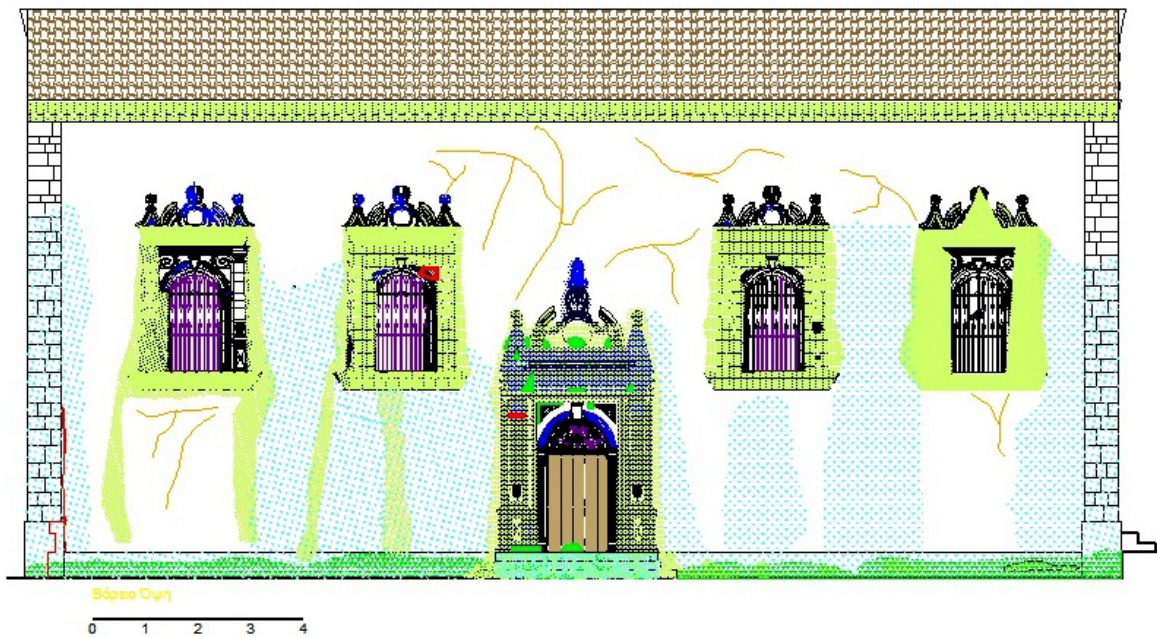
2.2.1 Εξωτερικά

Η ανατολική πλευρά του ναού (Σχ.10) παρουσιάζει ρωγμή \geq των 2χιλ. (Εικ.38), τριχοειδείς ρηγματώσεις στο αέτωμα, απώλειες υλικού στα διακοσμητικά στοιχεία του παραθύρου, υγρασία (στο αέτωμα της στέγης, στην επάνω αριστερή γωνία του ναού και στο κάτω τμήμα του ναού που έρχεται σε επαφή με το έδαφος), βιολογικές επικαθίσεις και φυτικούς οργανισμούς.

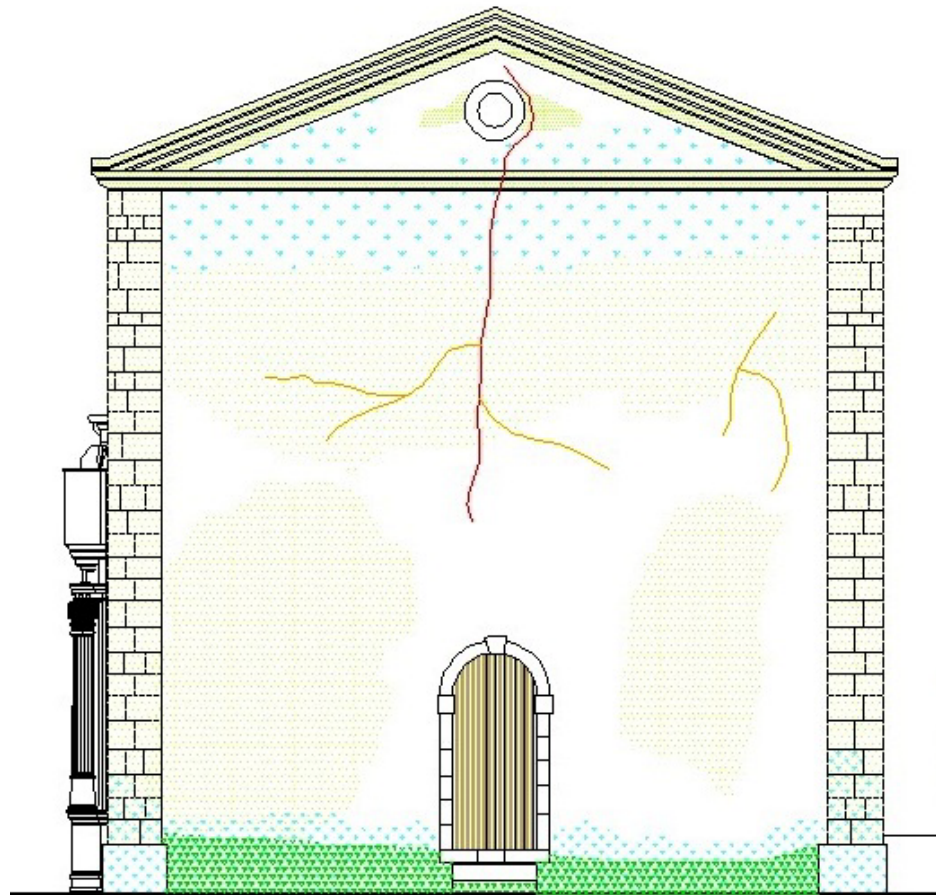
Σχέδιο 10. Εξωτερική Ανατολική όψη φθορών. Κ. Σούλτος

Η **βόρεια πλευρά** (Σχ.11) παρουσιάζει κατακόρυφη ρωγμή \geq των 2χλ. (Εικ.108), τριχοειδείς ρηγματώσεις πάνω από την είσοδο και στο κάτω μέρος των παραθύρων, μετατόπιση λίθων στα υπέρθυρα των παραθύρων και στον αριστερό κίονα της εισόδου (Εικ.109), απώλεια υλικού στο γλυπτό διάκοσμο, υγρασία σε όλη την όψη του ναού (ιδιαίτερα έντονη είναι στις παραστάδες, περιμετρικά της εισόδου, ενδιάμεσα των παραθύρων και στο κάτω μέρος αυτών), βιολογικές επικαθίσεις και φυτικούς οργανισμούς (Εικ.110).

Σχέδιο 11. Εξωτερική Βόρεια όψη φθορών. Κ. Σούλτος

Η **δυτική πλευρά** (Σχ.12) παρουσιάζει κατακόρυφη ρωγμή ≥ 2 χιλ. (Εικ.111), τριχοειδείς ρηγματώσεις, υγρασία, βιολογικές επικαθίσεις και φυτικούς οργανισμούς.

Εξωτερική δυτική όψη φθορών
0 1 2 3 4

Σχέδιο 12. Εξωτερική Δυτική όψη φθορών. Κ. Σούλτος

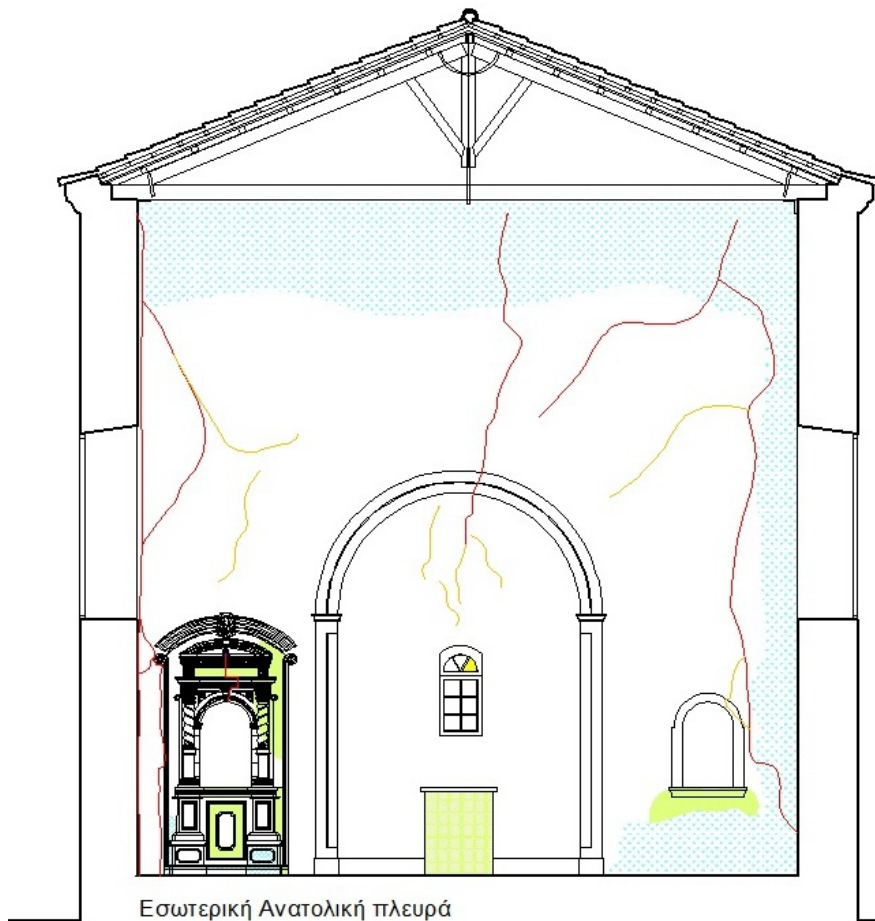
Η νότια πλευρά (Σχ.13) παρουσιάζει ρωγμές $\geq 2\text{χλ.}$ στην αριστερή πλευρά του ναού (Εικ.112), τριχοειδείς ρηγματώσεις περιμετρικά των παραθύρων και στο επάνω τμήμα της θύρα, απώλειες υλικού στο γλυπτό διάκοσμο, υγρασία (στις δυο παραστάδες, δεξιά και αριστερά των παράθυρων, στην θύρα και στο κάτω μέρος του ναού που έρχεται σε επαφή με το έδαφος), βιολογικές επικαθίσεις και φυτικούς οργανισμούς.

Σχέδιο 13. Εξωτερική Νότια όψη φθορών. Κ. Σούλτος

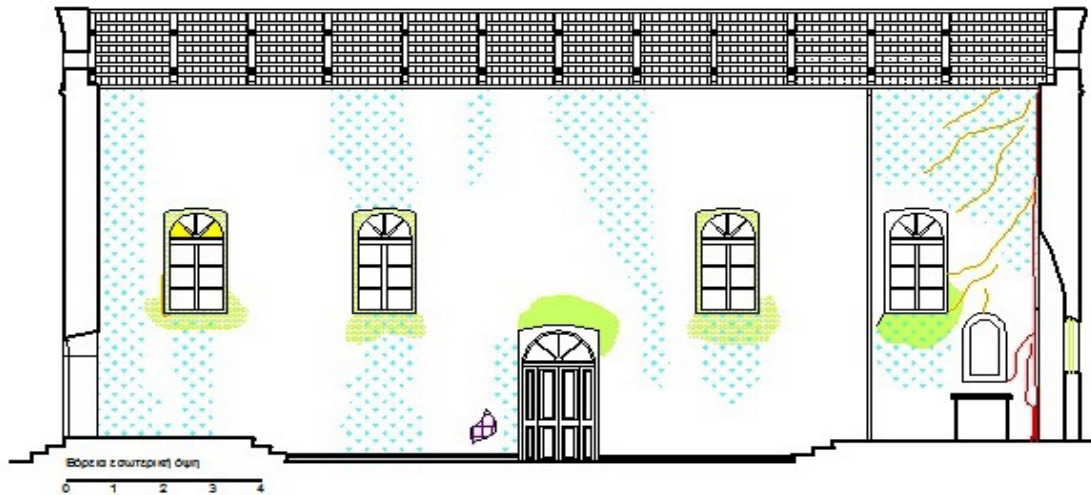
2.2.2 Εσωτερικά

Η **ανατολική πλευρά** του ναού (Σχ.14) παρουσιάζει κατακόρυφες ρωγμές \geq των 2χιλ. (Εικ.113,114), τριχοειδείς ρηγματώσεις, απώλειες υλικού στο γλυπτό διάκοσμο της πρόθεσης, υγρασία (στο επάνω τμήμα της κόγχης του Ιερού, στην πλευρά του διακονικού και στο κάτω μέρος της πρόθεσης) και βιολογικές επικαθίσεις.

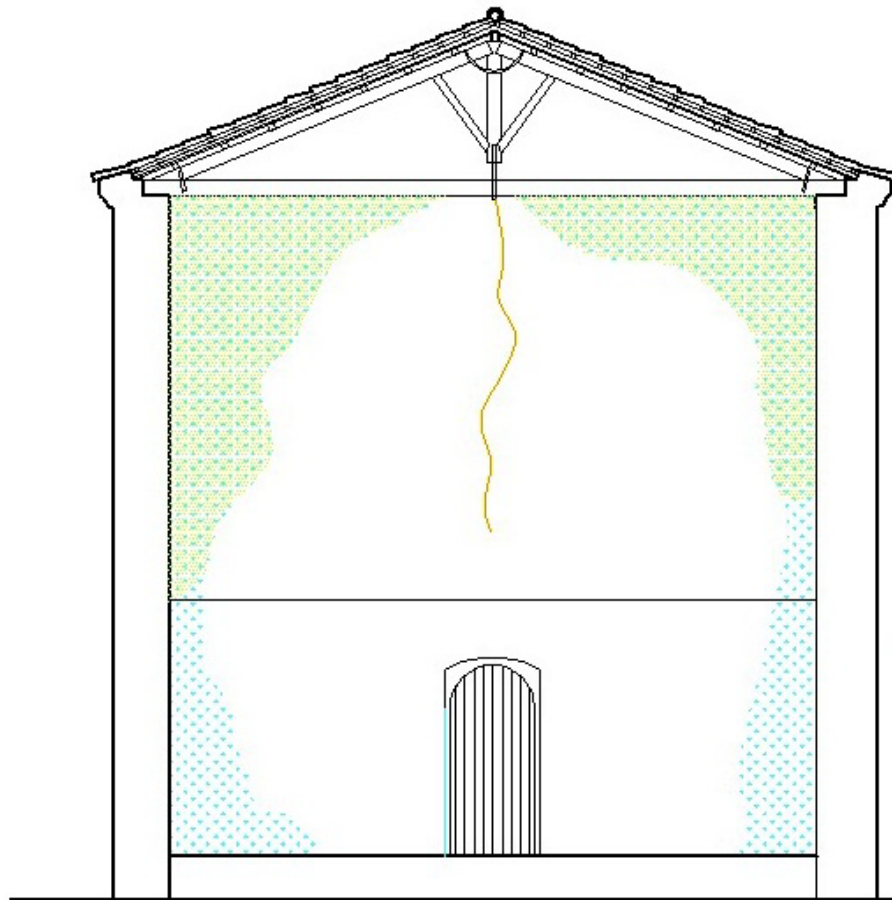
Σχέδιο 14. Εσωτερική Ανατολική όψη φθορών. Κ. Σούλτος

Η **βόρεια πλευρά** (Σχ.15) παρουσιάζει κατακόρυφη ρωγμή $\geq 2\text{χλ.}$ με ταυτόχρονη μικρή αποσύνθεση της λιθοδομής (Εικ.115), τριχοειδείς ρηγματώσεις, υγρασία και βιολογικές επικαθίσεις (Εικ.116).

Σχέδιο 15 Εσωτερική Βόρεια όψη φθορών. Κ. Σούλτος

Η **δυτική πλευρά** (Σχ.16) παρουσιάζει τριχοειδής κατακόρυφη ρωγμή (στο ίδιο σημείο με την εξωτερική ρωγμή), υγρασία και βιολογικές επικαθήσεις.

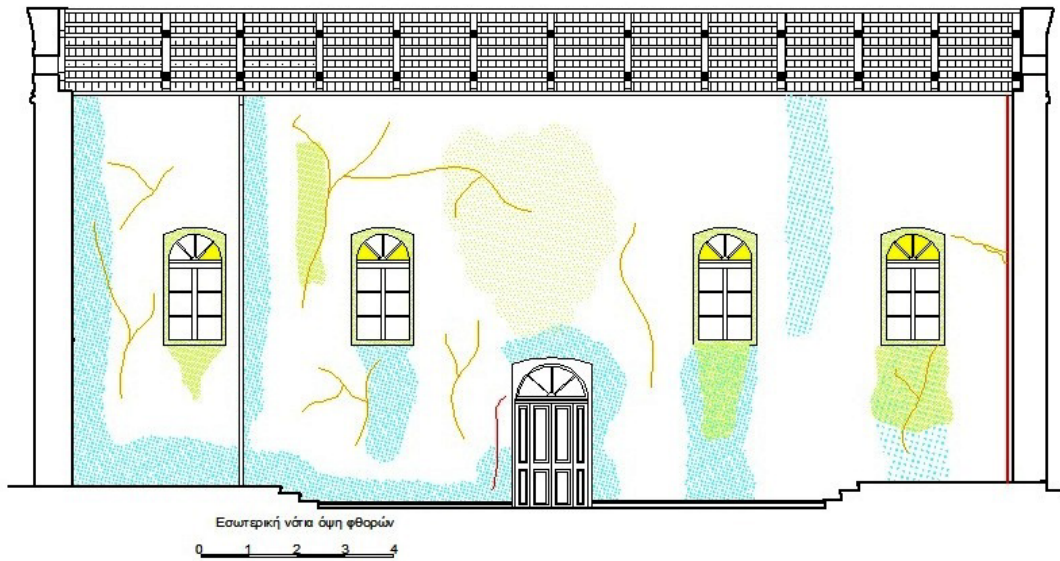

Εσωτερική δυτική όψη φθορών

0 1 2 3 4

Σχέδιο 16. Εσωτερική Δυτική όψη φθορών. Κ. Σούλτος

Η νότια πλευρά (Σχ.17) παρουσιάζει κατακόρυφη ρωγμή $\geq 2\text{χιλ.}$, τριχοειδείς ρηγματώσεις, υγρασία και βιολογικές επικαθίσεις.

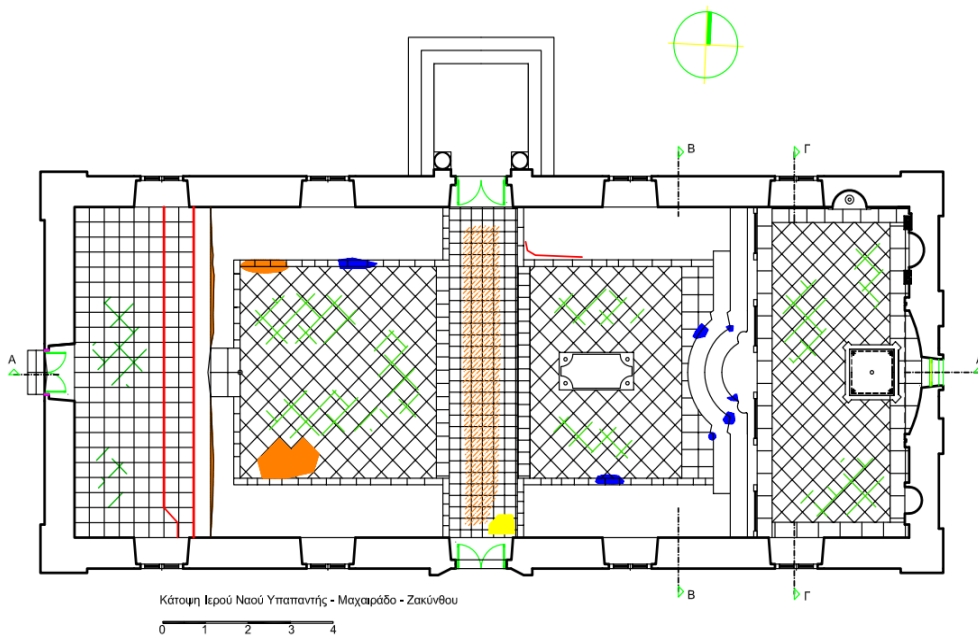
Σχέδιο 17. Εσωτερική Νότια όψη φθορών. Κ. Σούλτος

2.3 Στέγη

Η στέγη του ναού είναι σε καλή κατάσταση. Το έτος 1997 έγινε αντικατάσταση της στέγης και η έδρασή της στο πάνω διάζωμα ενισχύθηκε με τη χρήση μεταλλικών αγκυρώσεων (Εικ.95,117).

2.4 Δάπεδα

Το δάπεδο του ναού (Σχ.18) παρουσιάζει ρωγμές (στο γυναικωνίτη και στον κυρίως ναό) (Εικ.118), απώλειες υλικού (στα σκαλιά του γυναικωνίτη και του ιερού) (Εικ.119), ραγισμένες κεραμικές πλάκες (Εικ.120), φουσκώματα, καθιζήσεις (Εικ.121) και κακή επανατοποθέτηση πλακών (Εικ.122). Γενικά, αυτή η κατάσταση του δαπέδου του ναού της Υπαπαντής μπορεί να οφείλετε στο γεγονός ότι παλαιότερα η ταφή των νεκρών γίνονταν μέσα στην εκκλησία.

Σύμβολα Κωδικοποιημένης χαρτογράφησης φθορών		
α/α	Περιγραφή	Συμβολισμός
1	Ρωγμές ≥ 2 χιλ.	
2	Καθιζήσεις	
3	Απώλεια υλικού	
4	Κακή επανατοποθέτηση πλακών	
5	Ραγισμένες πλάκες	
6		
7		
8		
9		
10		

Σχέδιο 18. Φθορές δαπέδου. Κ. Σούλτος

2.5 Κουφώματα

Τα κουφώματα των ανοιγμάτων του ναού διατηρούνται σε κακή κατάσταση, παρουσιάζουν φθορά στους ταμπλάδες (Εικ.123), τα μεταλλικά στοιχεία (μεντεσέδες, κλειδαριές, σύρτες, καδινάτσοι) έχουν σκουριά και από τη νότια θύρα απουσιάζει το κάσσομα.

2.6 Κιγκλιδώματα

Όλα τα μεταλλικά κιγκλιδώματα που υπάρχουν τόσο στα παράθυρα όσο και στις θύρες του ναού παρουσιάζουν οξείδωση και σε ορισμένα απουσιάζουν κατακόρυφα στοιχεία (βέργες σιδερένιες) (Εικ.124).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

3.1 Στόχοι και αρχές της επέμβασης

Οι κυριότεροι παράγοντες που οδήγησαν το ναό της Υπαπαντής στη σημερινή κατάσταση είναι οι σεισμοί, οι έντονες βροχοπτώσεις, οι μεταβολές της θερμοκρασίας/υγρασίας, οι επιδράσεις των βιολογικών παραγόντων, η φυσική γήρανση και η έλλειψη φροντίδας. Με βάση την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης που αναφέρθηκε στο 2^ο Κεφάλαιο και λαμβάνοντας υπόψη όλους τους παράγοντες για την ανάδειξη του ναού κρίνεται, απαραίτητη η συντήρηση, αποκατάσταση και διατήρηση του ναού. Στόχοι των επεμβάσεων είναι οι ακόλουθοι:

- Έλεγχος της στατικής επάρκειας του ναού.
- Προστασία του ναού από καιρικές συνθήκες και υγρασία
- Ανάδειξη της αρχιτεκτονικής αξίας και των μορφολογικών στοιχείων του ναού.
- Αποκατάσταση φθορών και αισθητικών αλλοιώσεων.
- Χρήση παραδοσιακών υλικών με βάση τη σύγχρονη τεχνική και τεχνολογία.
- Ασφαλής επίσκεψη και λειτουργικότητα του ναού.

Βασική αρχή για την αποκατάσταση είναι οι επεμβάσεις που θα πραγματοποιηθούν να σέβονται και να αναδεικνύουν τα τυπολογικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά του ναού, χωρίς να επηρεάζουν την κατασκευαστική τεχνολογία και τη δομοστατική του συμπεριφορά. Είναι απαραίτητο οι επεμβάσεις για τη στατική του επάρκεια να είναι διακριτές και να δηλώνουν με σαφήνεια τον σύγχρονο χαρακτήρα τους. Οι αναγκαίες ανακατασκευές θα πραγματοποιηθούν με υλικά και μεθόδους συμβατές με την αρχική κατασκευή. Οι νέες εγκαταστάσεις για τον εκσυγχρονισμό του ναού (φωτισμός, θέρμανση, ύδρευση, πυρανίχνευση κ.λπ.) θα πρέπει να ικανοποιούν πλήρως τις σύγχρονες λειτουργικές απαιτήσεις χωρίς να διαταράσσουν την αισθητική ενότητα του χώρου.

Οι επεμβάσεις που προτείνονται είναι οι εξής:

- Στερέωση και ενίσχυση της λιθοδομής και της τοιχοποιίας.
- Αποκατάσταση θεμελίωσης και στέγης.
- Στεγανώσεις για την αντιμετώπιση της υγρασίας.
- Απομάκρυνση παλαιότερων επεμβάσεων που αλλοιώνουν λειτουργικά και μορφολογικά το κτίριο.
- Συντήρηση και αποκατάσταση κασωμάτων, πορτών και παραθύρων.
- Αποκατάσταση δαπέδου.
- Καθαίρεση σαθρών κονιαμάτων/επιχρισμάτων και αποκατάσταση.
- Καθαρισμός και αποκατάσταση ρωγμών.
- Συντήρηση και αποκατάσταση λιθανάγλυφων.
- Συντήρηση και αποκατάσταση κιγκλιδωμάτων.
- Συντήρηση τέμπλου.
- Αποκατάσταση υαλοπινάκων.
- Τοποθέτηση ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων.
- Αποψίλωση, αποχρωμάτωση και καθαρισμός του περιβάλλοντος χώρου.

- Χρήση συμβατών και αντιστρέψιμων υλικών με τα αυθεντικά.
- Τοποθέτηση ενημερωτικών πινακίδων με πληροφορίες για την ιστορία του μνημείου και σε γραφή Braille.
- Διαμόρφωση ράμπας, διαδρομών και χώρων επίσκεψης για άτομα με αναπηρία.

3.2 Πίνακας βλαβών

3.2.1 Εξωτερικά

ΔΟΜΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ	ΥΛΙΚΟ	ΒΛΑΒΗ/ΑΙΤΙΑ	ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ
Θεμελίωση	Πέτρα	Ρωγμές, βιολογικές επικαθίσεις, βλάστηση / Σεισμοί, περιβαλλοντικές συνθήκες (φώς, μεταβολές θερμοκρασίας/υγρασίας, βροχή), ρίζες φυτών.	Καθαρισμός από τα φυτά, αποκάλυψη της θεμελίωσης, καθαρισμός και αποκατάσταση ρωγμών, διάνοιξη τάφρου αποστράγγισης και εξαερισμού περιμετρικά του ναού.	
Τοιχοποιίες	Επιχρισμένη Πέτρα	Τριχοειδείς ρωγμές / Σεισμοί, περιβαλλοντικές συνθήκες (φώς, μεταβολές θερμοκρασίας/υγρασίας, βροχή).	Καθαρισμός και αποκατάσταση τριχοειδών ρωγμών.	

	Επιχρισμένη Πέτρα	Μεγαλύτερες ρωγμές / Σεισμοί, περιβαλλοντικές συνθήκες (φώς, μεταβολές θερμοκρασίας/υγρασίας, βροχή).	Καθαρισμός και αποκατάσταση ρωγμών.	
	Επιχρισμένη Πέτρα	Βιολογικές επικαθίσεις, μούχλα, λεκέδες υγρασίας, χρωματικές αλλοιώσεις, αποχρωματισμοί / Περιβαλλοντικές συνθήκες (φώς, μεταβολές θερμοκρασίας/υγρασίας, βροχή).	Καθαρισμός και αποκατάσταση.	
Στέγη (Επικάλυψη)	Κεραμίδια βυζαντινά	Βλάβες κεραμιδιών / Σεισμοί, περιβαλλοντικές συνθήκες (φώς, μεταβολές θερμοκρασίας/υγρασίας, βροχή), κακή τοποθέτηση.	Έλεγχος και αντικατάσταση κεραμιδιών όπου απαιτείται.	

<p>Σκαλιά (Φέρων Οργανισμός)</p>	<p>Πέτρα</p>	<p>Σπασμένα σκαλιά, ρωγμές, απώλεια υλικού, βιολογικές επικαθίσεις, βλάστηση / Ρίζες φυτών, περιβαλλοντικές συνθήκες (φώς, μεταβολές θερμοκρασίας/υγρασίας, βροχή).</p>	<p>Καθαρισμός από τα φυτά, συντήρηση και αποκατάσταση.</p>	
<p>Κιγκλιδώματα</p>	<p>Μεταλλικά στοιχεία</p>	<p>Επικαθίσεις, διάβρωση, οξείδωση, απώλεια υλικού / Περιβαλλοντικές συνθήκες (φώς, μεταβολές θερμοκρασίας/υγρασίας, βροχή).</p>	<p>Συντήρηση και αποκατάσταση μεταλλικών στοιχείων.</p>	

<p>Κασώματα, Πόρτες, Παράθυρα</p>	<p>Ξύλινα</p>	<p>Χρωματικές αλλοιώσεις, απώλεια υλικού, σάπισμα, απώλεια μηχανικής αντοχής / Ελλιπής συντήρηση, περιβαλλοντικές συνθήκες (φώς, μεταβολές θερμοκρασίας/υγρασίας, βροχή).</p>	<p>Συντήρηση και αποκατάσταση ξύλινων τμημάτων.</p>	
---	---------------	---	---	--

<p>Υαλοπίνακες</p>	<p>Χρωματισμένο γυαλί</p>	<p>Απώλεια υλικού, σπάσιμο / Ελλιπής συντήρηση, περιβαλλοντικές συνθήκες (φώς, μεταβολές θερμοκρασίας/υγρασίας, βροχή).</p>	<p>Καθαρισμός, αποκατάσταση και αντικατάσταση τμημάτων.</p>		
<p>Λιθανάγλυφα</p>	<p>Πέτρα</p>	<p>Ρωγμές, μετακίνηση και απώλεια υλικού, μούχλα, βιολογικές επικαθίσεις, βλάστηση / Σεισμοί, ρίζες φυτών, περιβαλλοντικές συνθήκες (φώς, μεταβολές θερμοκρασίας/υγρασίας, βροχή).</p>	<p>Καθαρισμός από τα φυτά, συντήρηση, συμπλήρωση και αποκατάσταση.</p>		

Περιβάλλον χώρος		<p>Βλάστηση / Περιβαλλοντικές συνθήκες (φώς, μεταβολές θερμοκρασίας/υγρασίας, βροχή).</p>	<p>Καθαρισμός από φυτά και ξένα αντικείμενα.</p>	
	<p>Περίφραξη, σκαλοπάτια εισόδων/Πέτρα</p>	<p>Ρωγμές, αποδιοργάνωση τμημάτων, βιολογικές επικαθίσεις, βλάστηση / Ελλιπής συντήρηση, ρίζες φυτών, περιβαλλοντικές συνθήκες (φώς, μεταβολές θερμοκρασίας/υγρασίας, βροχή).</p>	<p>Έλεγχος, καθαρισμός, αποκατάσταση και ανακατασκευή όπου απαιτείται.</p>	

	Μεταλλικά στοιχεία	Οξειδώσεις, διάβρωση / Ελλιπής συντήρηση, περιβαλλοντικές συνθήκες (φώς, μεταβολές θερμοκρασίας/υγρασίας, βροχή).	Καθαρισμός, αποκατάσταση και αντικατάσταση όπου απαιτείται.	
Ηλεκτρική εγκατάσταση	Δεν υπάρχει		Τοποθέτηση νέας εγκατάστασης.	
Εγκατάσταση θέρμανσης	Δεν υπάρχει		Τοποθέτηση νέας εγκατάστασης.	
Υδραυλική εγκατάσταση	Δεν υπάρχει		Τοποθέτηση νέας εγκατάστασης.	

3.2.2. Εσωτερικά

ΔΟΜΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ	ΥΛΙΚΟ	ΒΛΑΒΗ/ΑΙΤΙΑ	ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ
Τοιχοποιίες	Επιχρισμένη Πέτρα	Τριχοειδές ρωγμές / Σεισμοί, υγρασία	Καθαρισμός και αποκατάσταση ρωγμών.	
	Επιχρισμένη Πέτρα	Μεγάλες ρωγμές / Σεισμοί ,υγρασία	Καθαρισμός και αποκατάσταση ρωγμών.	

	Επιχρίσματα	Λεκέδες υγρασίας, βιολογικές επικαθίσεις, απώλεια κονιάματος και αποκάλυψη σιδηροπλισμού / Υγρασία, σεισμοί, ελλιπής συντήρηση	Καθαρισμός και αποκατάσταση επιχρίσματος.	
Στέγη (Φέρων Οργανισμός)	Ξύλινη	Λεκέδες υγρασίας, επικαθίσεις / Σεισμός, νερά, σπασμένα κεραμιδιά, κακή τοποθέτηση	Έλεγχος εξωτερικά, αντικατάσταση κεραμιδιών όπου απαιτείται.	

Δάπεδα (Φέρων Οργανισμός)	Υπόβαση	Καθίζηση δαπέδου / Σεισμοί, αυξομειώσεις, θερμοκρασίας/ υγρασίας, ελλιπής συντήρηση, τάφοι στο δάπεδο	Δοκιμαστική τομή και έλεγχος υλικού, καθαρισμός και αποκατάσταση υπόβασης.	
	Κεραμικές πλάκες και εμφιαλωμένα πλακίδια	Σπασμένες πλάκες, ρωγμές, επικαθίσεις, απώλεια αρμών / Καθίζηση δαπέδου, σεισμοί, αυξομειώσεις, θερμοκρασίας/ υγρασίας, ελλιπής συντήρηση	Καθαρισμός, αποκατάσταση και αντικατάσταση πλακών όπου απαιτείται.	
Τέμπλο	Ξύλινο	Χρωματικές αλλοιώσεις, ρωγμές, επικαθίσεις, απώλεια υλικού, οξειδώσεις μεταλλικών στοιχείων, απώλεια επιχρύσωσης / Ελλιπής συντήρηση,	Συντήρηση, αποκατάσταση και αντικατάσταση τμημάτων όπου απαιτείται.	

		<p>αυξομειώσεις, θερμοκρασίας/ υγρασία, ξυλοφάγα έντομα</p>		
<p>Λιθανάγλυφα</p>	<p>Πέτρα</p>	<p>Ρωγμές, απώλεια υλικού, επικαθίσεις, χρωματικές αλλοιώσεις / Σεισμοί, υγρασία, ελλιπής συντήρηση</p>	<p>Συντήρηση και αποκατάσταση.</p>	

<p>Ίχνη Τοιχογραφίας στην πρόθεση</p>	<p>Άγνωστο</p>	<p>Σοβάτισμα / Ανθρώπινη παρέμβαση</p>	<p>Δοκιμαστική τομή και έλεγχος, συντήρηση και αποκατάσταση.</p>	
---	----------------	--	--	--

Εικόνες Τέμπλου			Υπάρχουν στον ναό της Αγίας Μαύρας, συντήρηση όπου απαιτείται και επανατοποθέτηση στο ναό της Υπαπαντής.	
Αγία τράπεζα	Πέτρα	Επικαθίσεις / Ελλιπής συντήρηση, ανθρώπινη παρέμβαση	Καθαρισμός και αποκατάσταση.	
Εκκλησιαστικά είδη	Μεταλλικά	Επικαθίσεις, οξειδώσεις / Ελλιπής συντήρηση, υγρασία	Συντήρηση και αποκατάσταση.	

<p>Διάσπαρτα αντικείμενα</p>	<p>Διάφορα υλικά</p>		<p>Έλεγχος αντικειμένων και καθαρισμός χώρου.</p>	
------------------------------	----------------------	--	---	---

3.3 Πρόταση Αποκατάστασης

Οι επεμβάσεις αποκατάστασης θα πρέπει να διέπονται από τις αρχές που έχουν οριστεί συμφώνα με τον χάρτη της Βενετίας. Αρχικά προτείνεται να πραγματοποιηθεί δειγματοληψία για εργαστηριακή ανάλυση του λίθου, του συνδετικού κονιάματος, του επιχρίσματος, του χρωματικού στρώματος του τέμπλου και των λιθανάγλυφων και τέλος της ζωγραφικής επιφάνειας της πρόθεσης. Με βάση τα στοιχεία που θα προκύψουν θα εξαχθούν ασφαλέστερα συμπεράσματα για τη σύνθεση των υλικών που θα χρησιμοποιηθούν στην αποκατάσταση του ναού, ώστε να πληρούνται τα κριτήρια συμβατότητας και επιτελεστικότητας. Προτείνεται:

Θεμελίωση

- Να γίνει αποψίλωση της βλάστησης.
- Να ανασκαφεί περιμετρικά ο ναός και να αποκαλυφθούν τα θεμέλια.
- Να ενισχυθεί η λιθοδομή, εάν υπάρχει πρόβλημα αποδιοργάνωσής της.
- Οι ρωγμές να καθαριστούν και να πληρωθούν με την χρήση ειδικών ενεμάτων.
- Να διανοιχτεί τάφος αποστράγγισης και εξαερισμού περιμετρικά του ναού.

Τοιχοποιίες εξωτερικά / εσωτερικά

- Καθαίρεση σαθρών-χάλαρων επιχρισμάτων, καθαρισμός και επίχριση με νέο συμβατό κονίαμα.
- Καθαρισμός μεγαλύτερων ρωγμών και κενών με μηχανικά μέσα, αρμολόγηση όπου απαιτείται, πλήρωση τοιχοποιίας με τη χρήση ειδικών ενεμάτων και σφράγιση με νέο συμβατό κονίαμα.
- Καθαρισμός τριχοειδών ρωγμών με μηχανικά μέσα και σφράγιση με νέο συμβατό κονίαμα.
- Καθαρισμός βλαβερών και ανεπιθύμητων ουσιών που αλλοιώνουν την επιφάνεια της τοιχοποιίας με ήπια μηχανικά και χημικά μέσα για την αντιμετώπιση των επικαθίσεων.
- Στεγανοποίηση επιφάνειας με εγκεκριμένο συμβατό υλικό.

Λιθανάγλυφα και σκαλοπάτια

- Καθαρισμός λίθων με ήπια μηχανικά και χημικά μέσα για την αντιμετώπιση των επικαθίσεων.
- Καθαρισμός από φυτικούς παράγοντες.
- Καθαρισμός ρωγμών και αρμών με μηχανικά μέσα και σφράγιση με νέο συμβατό κονίαμα.
- Επαναφορά μετακινημένων τμημάτων στην αρχική τους θέση.
- Συμπλήρωση μεγάλων τμημάτων που λείπουν με νέο λίθο.
- Συμπλήρωση μικρών τμημάτων που λείπουν με κονίαμα.
- Διατήρηση και στερέωση χρώματος, όπου υπάρχει και αισθητική αποκατάσταση όπου απαιτείται.

Δάπεδα

- Αποτύπωση δαπέδου.
- Αρίθμηση και αφαίρεση πλακών.
- Εξυγίανση υποστρώματος, ενίσχυση και αντιμετώπιση της ανερχόμενης υγρασίας.
- Κατασκευή καινούργιας υπόβασης με συμβατά υλικά.
- Επανατοποθέτηση σωζόμενων/καλών πλακών και αντικατάσταση κατεστραμμένων με νέες παρόμοιες.
- Αρμολόγημα με νέο συμβατό κονίαμα.
- Καθαρισμός λίθων με ήπια μηχανικά και χημικά μέσα.
- Προστασία πλακών.

Κασώματα, Πόρτες, Παράθυρα

- Αφαίρεση κασωμάτων, πόρτων και παραθύρων από την θέση τους.
- Έλεγχος κατάστασης διατήρησης ξύλινων στοιχείων και αντικατάσταση φθαρμένων με νέο ξύλο ίδιου δασοπονικού τύπου.
- Αφαίρεση μεταλλικών στοιχείων (μεντεσέδες, καρφιά, βίδες, κλειδαριά, σύρτη κ.α.).
- Αφαίρεση παλιού χρωματικού στρώματος.
- Απεντόμωση με τη χρήση βιοκτόνου.
- Πλήρωση μικρών απωλειών και ρωγμών με στόκο.
- Συμπλήρωση μεγαλύτερων απωλειών με νέο ξύλο ίδιου δασοπονικού τύπου.
- Προστασία ξύλου και χρωματισμός με κατάλληλο βερνίκι για προστασία.
- Επανατοποθέτηση καινούργιων μεταλλικών στοιχείων.
- Επανατοποθέτηση κασωμάτων, πορτών και παραθύρων.

Κιγκλιδώματα

- Επιτόπου συντήρηση.
- Καθαρισμός σκουριάς, ξένων επικαθίσεων και χρωματικού στρώματος οξειδωσης.
- Καθαρισμός με μηχανικά και χημικά μέσα.
- Συμπλήρωση απωλειών.
- Προστασία επιφάνειας και εφαρμογή νέου χρωματικού στρώματος προστασίας με εποξειδική βαφή.

Υαλοπίνακες

- Έλεγχος της κατάστασης διατήρησής τους.
- Ήπιος επιφανειακός καθαρισμός.
- Αντικατάσταση σπασμένων με νέα παρόμοια.

Τέμπλο

- Έλεγχος κατάστασης διατήρησης οριζοντίων και κατακόρυφων ξύλινων στοιχείων.
- Αφαίρεση (εξυγίανση) αποσαθρωμένων τμημάτων ξύλου.
- Αφαίρεση μεντεσέδων και αντικατάσταση με νέους.
- Καθαρισμός με ήπια μηχανικά και χημικά μέσα για την αντιμετώπιση των επικαθίσεων και του οξειδωμένου βερνικιού.
- Στερέωση χρωματικού και επίχρυσου στρώματος.
- Απεντόμωση με τη χρήση βιοκτόνου.

- Πλήρωση ρωγμών και στοιχείων μικρής διατομής με στόκο.
- Συμπλήρωση απωλειών με νέο ξύλο ιδίου δασοπονικού τύπου.
- Προστασία ξύλου με κατάλληλο βερνίκι.
- Αισθητική αποκατάσταση τέμπλου που θα έχει ως στόχο την μικρότερη δυνατή παρέμβαση έτσι ώστε να μην αλλοιωθεί η αρχική του μορφή.

Ζωγραφικό στρώμα πρόθεσης

- Καθαρισμός με ήπια μηχανικά και χημικά μέσα για την αντιμετώπιση των επικαθίσεων.
- Στερέωση χρωματικού στρώματος.
- Αφαίρεση σοβά, αποκάλυψη υποστρώματος (αν υπάρχει τοιχογραφία).
- Αν δεν υπάρχει τοιχογραφία εφαρμογή νέου επιχρίσματος.

Εκκλησιαστικά ειδή

- Καθαρισμός με ήπια μηχανικά και χημικά μέσα για την αντιμετώπιση των επικαθίσεων.
- Καθαρισμός σκουριάς, ξένων επικαθίσεων και χρωματικού στρώματος οξείδωσης.
- Προστασία επιφάνειας με βερνίκι.

Σκόρπια αντικείμενα χώρου

- Έλεγχος αντικειμένων και καθαρισμός χώρου.
- Καταγραφή αντικειμένων, έλεγχος κατάστασης διατήρησης και μεταφορά σε αποθήκη.

3.4 Δίκτυα υποδομής

Προτείνεται να γίνει χρήση σύγχρονων υλικών που να αφομοιώνονται με τον υπάρχοντα ναό.

Παροχή νερού

Ο ναός της Υπαπαντής βρίσκεται εντός των ορίων του οικισμού Μαχαιράδου οπότε θα υδροδοτηθεί από το κοινοτικό δίκτυο.

Ηλεκτρικό ρεύμα

Στο εσωτερικό του ναού η ηλεκτρική εγκατάσταση να τοποθετηθεί πριν το επίχρισμα. Στο Ιερό τα καλώδια να τοποθετηθούν στα οριζόντια δοκάρια του τέμπλου σε κανάλια πλαστικά.

Θέρμανση

Η θέρμανση του ναού να γίνει με επιτοίχιους θερμοπομπούς, οι οποίοι θα τοποθετηθούν περιμετρικά κάτω από τα παράθυρα ώστε η ζέστη να διαχέεται αρμονικά. Δεν εκπέμπουν καυσαέρια στο χώρο και έχουν αθόρυβη λειτουργία. Επιβάλλεται μελέτη του χώρου πριν

γίνει η εγκατάσταση, καθώς επίσης μελέτη για το αν απαιτείται ξεχωριστή γραμμή από τον ηλεκτρικό πίνακα.

Φωτισμός

Ο φωτισμός συντελεί στην ανάδειξη της αισθητικής του ναού. Ο τεχνητός φωτισμός αποτελεί σημαντικότερο στοιχείο οπτικής και αισθητικής ανάδειξης της αρχιτεκτονικής του. Τα φωτιστικά σώματα στο εσωτερικό πρέπει να αναδεικνύουν το τέμπλο, μιας και δεν έχουμε τοιχογραφίες ενώ με τον εξωτερικό φωτισμό επιθυμούμε να προσελκύσουμε το ενδιαφέρον του κοινού.

Σύστημα Συναγερμού / Πυρανίχνευσης

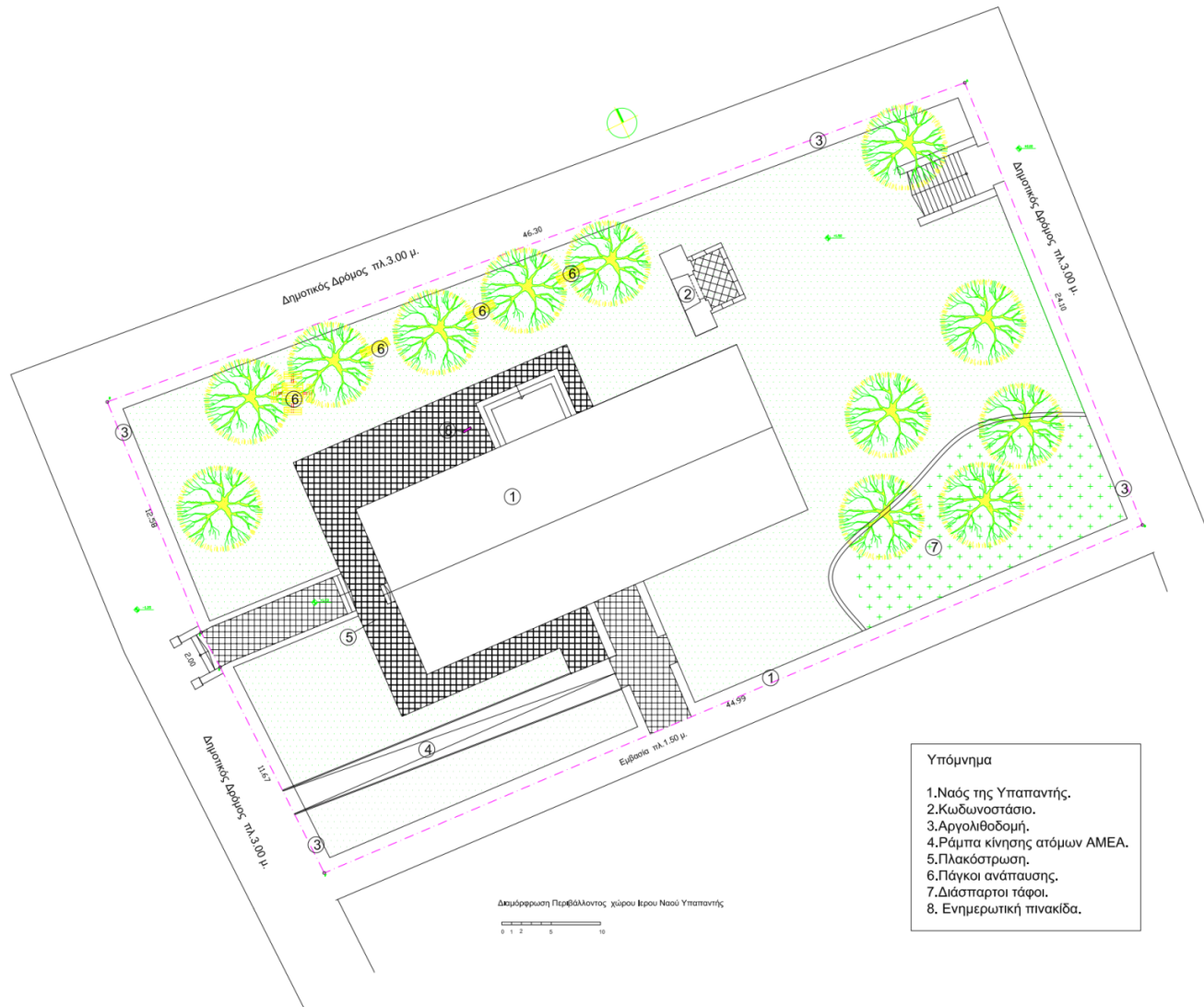
Ένα σύστημα συναγερμού και πυρανίχνευσης είναι απαραίτητο έχοντας την δυνατότητα να αποτρέψει οποιαδήποτε ενέργεια κλοπής καθώς επίσης την έναρξη μια πυρκαγιάς με τις καταστροφικές συνέπειες της.

3.5. Περιβάλλοντας χώρος

Ο Ναός περιβάλλεται από επιχρισμένη αργολιθοδομή πλάτους 0.60μ. και ύψους του κυμαίνεται από 1,50μ. έως 2.00μ.. Πολλά σημεία παρουσιάζουν ρωγμές και αποδιοργανώσεις (Εικ. 125,126,127,128,129). Ο περίβολος του ναού καλύπτεται από πλούσια βλάστηση και υπάρχουν διάσπαρτοι τάφοι (Εικ.130).

Για τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου προτείνεται (Σχ.19):

- Να πραγματοποιηθεί καθαρισμός περιβάλλοντος χώρου, αποψίλωση, αποχρωμάτωση.
- Να γίνει διευθέτηση απορροής ομβρίων και λήψη των απαραίτητων αποστραγγιστικών μέτρων.
- Να αποκατασταθεί η λίθινη σκάλα στην ανατολική και στη δυτική πλευρά του ναού.
- Να κατασκευασθεί ράμπα και διάδρομος κίνησης ατόμων ΑΜΕΑ.
- Να αποκατασταθεί η αργολιθοδομή και να επιχριστεί.
- Να τοποθετηθούν πάγκοι ανάπαυσης στο περιβάλλοντα χώρο.
- Να γίνει μελέτη φωτισμού και δικτύου πυρόσβεσης.
- Να τοποθετηθεί ενημερωτική δίγλωσση πινακίδα, καθώς και σε γραφή Braille.
- Καθαρισμός λιγοστών τάφων που είναι διάσπαρτοι. Εάν υπάρξει ανάγκη μεταφοράς, αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί στο ενοριακό νεκροταφείο.

Σχήμα 19. Πρόταση διαμόρφωσης περιβάλλοντος χώρου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΤΟ ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΟ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΥΠΑΠΑΝΤΗΣ

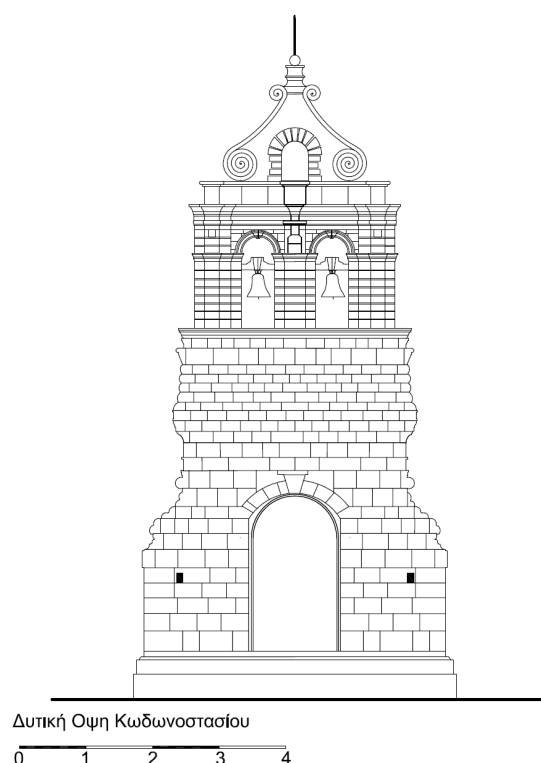
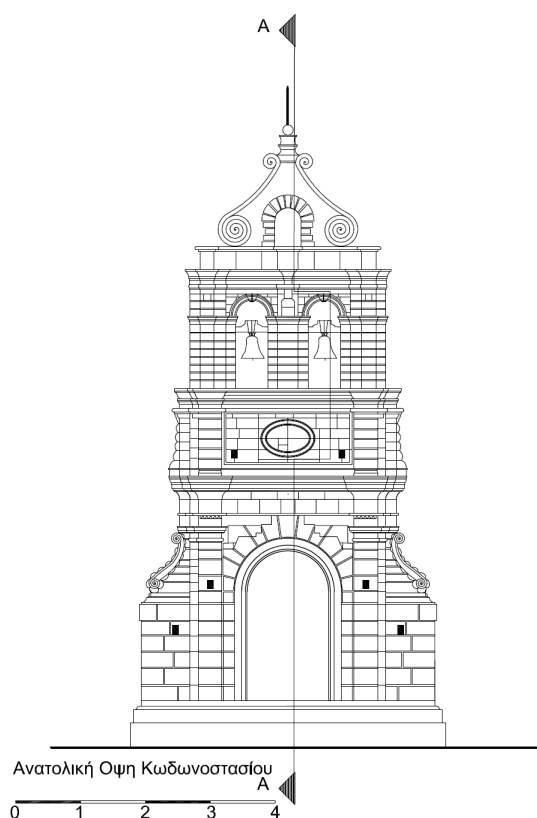
4.1 Γενικά

Τα κωδωνοστάσια "καμπαναρία"²⁴ εκτός από τη λειτουργική τους σκοπιμότητα, αποτελούν αρχιτεκτονικά έργα που συμπληρώνουν με τη μορφή τους το σχεδιασμό των ναών²⁵. Κατέχουν δεσπόζουσα θέση, όχι μόνο δίπλα στους ναούς αλλά και στο ευρύτερο φυσικό περιβάλλον. Είναι έργα εξαιρετικής κατασκευής και καλλιτεχνικής έκφρασης.

Τα κωδωνοστάσια της Ζακύνθου διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, τα *επίπεδα* (Εικ.131) και τα *πυργοειδή* (Εικ.132).

4.2 Περιγραφή

Το κωδωνοστάσιο του ναού της Υπαπαντής (Εικ.133,Σχ.20,21) σώθηκε από τους σεισμούς και ανήκει στην κατηγορία των επίπεδων. Είναι ανεξάρτητο και τοποθετείται σε απόσταση 1,32μ. από τη βορειοανατολική όψη του ναού. Αποτελεί "συνέχεια" της ανατολικής όψης και χρησιμεύει ως είσοδος στο προαύλιο χώρο²⁶. Είναι κατασκευασμένο από λαξευτή λιθοδομή, έχει διαστάσεις 1,25μ. x 4,53μ. και ύψος χωρίς το σταυρό 9,64μ..

²⁴ Χ. Λεωνίδα, Ζώη, το γράφει *καμπαναρίο* στο Ιστορικό και φιλολογικό Λεξικό του, σελ.367

²⁵ Α.Ζήβας, Διονύσης, η Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου, από τον ιστ' μέχρι τον ιθ' αιώνα, σελ. 141

²⁶ Α.Ζήβας, Διονύσης, η Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου, από τον ιστ' μέχρι τον ιθ' αιώνα, σελ. 142

Το κωδωνοστάσιο αποτελείται από τρεις καθ' ύψος ζώνες.

- Η **κατώτερη ζώνη** (Εικ.134), ο «κορμός» παίζει το ρόλο της βάσης και υποδιαιρείται σε δυο ζώνες για να αποκτήσει μεγαλύτερο ύψος το κωδωνοστάσιο. Στην κάτω ζώνη υπάρχει τοξωτό άνοιγμα το «διαβατικό» διαστάσεων 1.26μ. x 2.32μ.. Στην άνω ζώνη υπάρχει οβάλ διακοσμητικό πλαίσιο, χωρίς να φαίνεται κάποια επιγραφή. Η ανατολική όψη φέρει παραστάδες με θριγκό και γείσα που συνεχίζονται σε ολόκληρο το ύψος του κορμού. Οι άκρες, στην κάτω ζώνη του κορμού είναι διακοσμημένες με διπλούς έλικες. Η δυτική όψη δεν είναι διακοσμημένη. Υπάρχουν οκτώ συμμετρικές σκαλότρυπες, οι οποίες χρησίμευαν για την κατασκευή της σκαλωσιάς.
- Η **δεύτερη ζώνη** (Εικ.135), φέρει δυο τοξωτά ανοίγματα με κλειδί, διαστάσεων 0,5μ. x 1,35μ., στα οποία αναρτώνται οι μεταλλικές καμπάνες πάνω σε ξύλινα δοκάρια. Οι όψεις διακοσμούνται με παραστάδες, θριγκό και γείσα.
- Η **τρίτη ζώνη** (Εικ.136), αποτελεί την επίστεψη του κωδωνοστασίου. Έχει τριγωνικό σχήμα με μικρό τοξωτό άνοιγμα στο κέντρο διαστάσεων 0,4μ. x 0,6μ.. Στα άκρα διακοσμείται με συμμετρικούς διπλούς έλικες. Στην κορυφή ορθώνεται μεταλλικός σταυρός που φέρει ανεμοδείκτη.

4.3 Συγκριτική ανάλυση

Τα περισσότερα κωδωνοστάσια της Ζακύνθου είναι επίπεδα με παρόμοια διακοσμητικά στοιχεία με το ναό της Υπαπαντής.

Συγκρίνοντας το κωδωνοστάσιο του ναού Αγίου Χαραλάμπους στην πόλη της Ζακύνθου (Εικ.137) με το ναό της Υπαπαντής παρατηρούμε τα εξής κοινά στοιχεία:

- βρίσκεται ανεξάρτητο βορειοανατολικά του ναού και αποτελεί συνέχεια της όψης
- χωρίζεται σε τρεις ζώνες
- πάνω από το διαβατικό υπάρχει οβάλ διακοσμητικό πλαίσιο
- στις άκρες του κορμού υπάρχει διακόσμηση με έλικες
- διακοσμείται με παραστάδες, θριγκό και γείσα
- φέρει τριγωνική επίστεψη, όπου στα άκρα διακοσμείται με έλικες
- στη κορυφή ορθώνεται σταυρός με ανεμοδείκτη

Ομοιότητες παρατηρούνται, όπως φαίνεται σε παλιές φωτογραφίες²⁷, με το προσεισμικό καμπαναριό του Αγίου Νικολάου των Γερόντων της Ζακύνθου (Εικ.138), το οποίο:

- είναι κατασκευασμένο από λαξευτή λιθοδομή.
- χωρίζεται σε 3 ζώνες.
- ο κορμός υποδιαιρείται σε δυο ζώνες, όπου στην άνω υπάρχει στρογγυλό πλαίσιο.
- φέρει τριγωνική επίστεψη, όπου στα άκρα διακοσμείται με έλικες.
- στη κορυφή ορθώνεται σταυρός με ανεμοδείκτη.

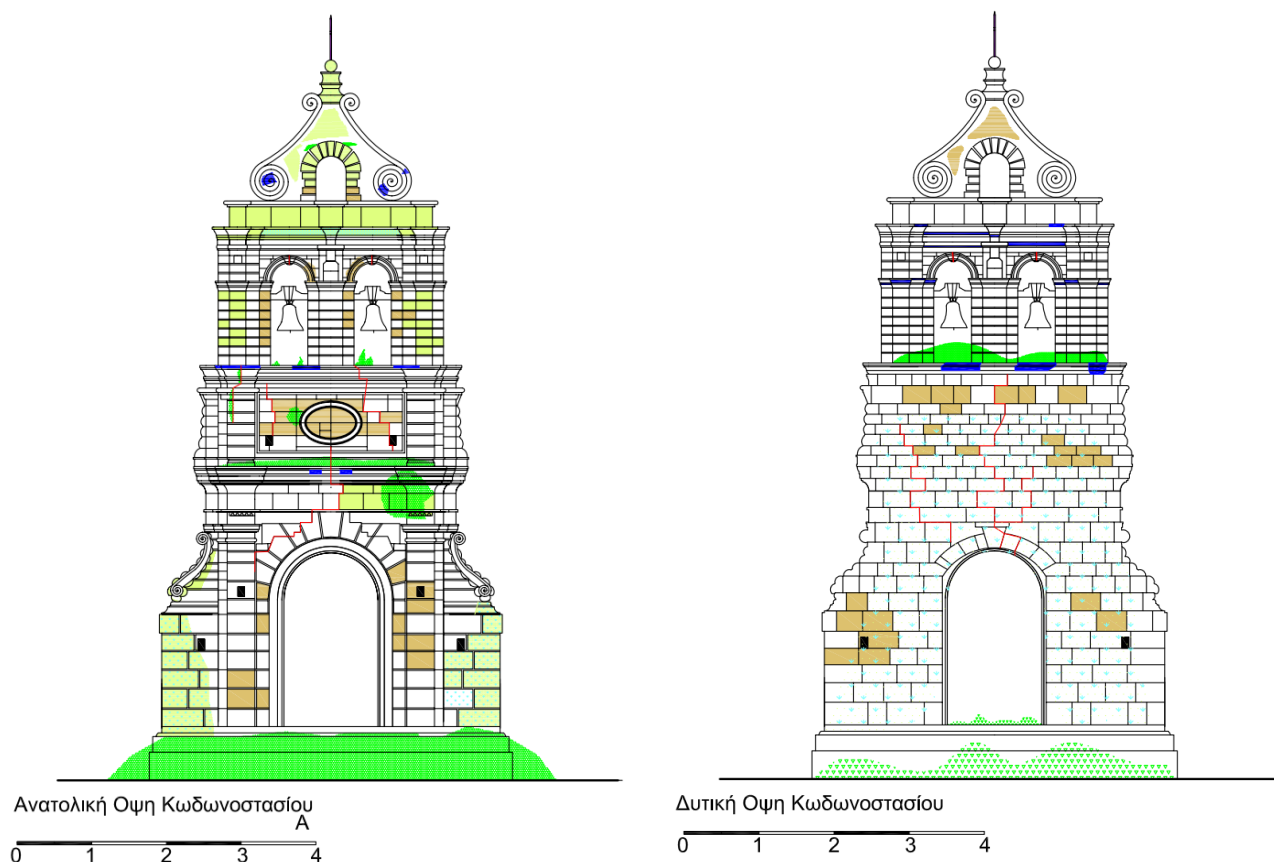
²⁷ Ν. Βαρβιανης, Ζάκυνθος, σελ 76

4.4 Ανάλυση Υφιστάμενης κατάστασης/Παθολογία

Για την τεκμηρίωση της υπάρχουσας κατάστασης χαρτογραφήθηκαν οι φθορές του κωδωνοστασίου και καταγράφηκαν με σύμβολα κωδικοποίησης.

Σύμβολα Κωδικοποιημένης χαρτογράφησης φθορών		
α/α	Περιγραφή	Συμβολισμός
1	Ρωγμές $\geq 2\text{χιλ.}$	
2	Αποσάθρωση	
3	Απώλεια υλικού	
4	Υγρασία	
5	Βιολογικές επικαθίσεις	
6	Φυτά	
7	Οξείδωση Σταυρού-Ανεμοδείκτη	

Στις όψεις του κωδωνοστασίου (Σχ.22,23) παρατηρούμε ρηγματώσεις, αποσάθρωση λίθου, απώλειες υλικού, υγρασία, βιολογικές επικαθίσεις και φυτικούς οργανισμούς (Εικ.139,140,141). Τα μεταλλικά στοιχεία έχουν οξειδωθεί (Εικ.142) και σε μία καμπάνα παρατηρείται ρηγμάτωση (Εικ.143). Τα ξύλινα στηρίγματα των καμπανών δεν μπορούν να εξεταστούν. Εσωτερικά στην κορυφή του τόξου της καμάρας του διαβατικού παρατηρούμε μετατόπιση του λίθου (Εικ.144).

Σχέδια 22,23 Ανατολική και Δυτική όψη φθορών. Κ. Σούλτος

4.5 Πίνακας βλαβών Κωδωνοστασίου

ΔΟΜΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ	ΥΛΙΚΟ	ΒΛΑΒΗ/ΑΙΤΙΑ	ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ
Λαξευτή Τοιχοποιία	Πέτρα	Ρωγμές, απώλεια υλικού, βιολογικές επικαθίσεις, βλάστηση / Σεισμοί, ελλιπής συντήρηση, περιβαλλοντικές συνθήκες (φώς, μεταβολές θερμοκρασίας/υγρασίας, βροχή), ρίζες φυτών	Επαναφορά μετακινημένων τμημάτων, καθαρισμός από τα φυτά, καθαρισμός και αποκατάσταση φθορών.	

				
Εύλινα στηρίγματα (σαμάρια)	Ξύλινα	<p>Δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία, διάβρωση, οξειδώσεις μεταλλικών στοιχείων</p> <p>/</p> <p>Ελλιπής συντήρηση, περιβαλλοντικές συνθήκες (φώς, μεταβολές θερμοκρασίας/υγρασίας, βροχή)</p>	Απομάκρυνση και αντικατάσταση.	

<p>Καμπάνες, Σταυρός, Ανεμοδείκτης</p>	<p>Μεταλλικά</p>	<p>Επικαθίσεις, οξειδώσεις, ρηγμάτωση / Ελλιπής συντήρηση, περιβαλλοντικές συνθήκες (φώς, μεταβολές θερμοκρασίας/υγρασίας , βροχή)</p>	<p>Συντήρηση και αποκατάσταση.</p>	
<p>Θεμελίωση</p>	<p>Πέτρα</p>	<p>Δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία</p>	<p>Καθαρισμός από τα φυτά, αποκάλυψη της θεμελίωσης, καθαρισμός και ενίσχυση αν απαιτείται, διάνοιξη τάφρου αποστράγγισης και εξαερισμού περιμετρικά του κωδωνοστασίου.</p>	

4.6 Εργασίες αποκατάστασης:

Είναι απαραίτητο να πραγματοποιηθεί μελέτη στατικής επάρκειας του κωδωνοστασίου. Προτείνεται να απομακρυνθούν οι καμπάνες πριν την έναρξη των εργασιών ώστε να αποφορτιστεί η κατασκευή.

- Καθαρισμός επιφανειών από φυτικούς παράγοντες.
- Να ανασκαφεί περιμετρικά το κωδωνοστάσιο και να αποκαλυφθούν τα θεμέλια.
- Να ελεγχτεί η θεμελίωση και να ενισχυθεί όπου και αν απαιτείται.
- Να διανοιχτεί τάφρος αποστράγγισης και εξαερισμού περιμετρικά του κωδωνοστασίου.
- Καθαρισμός ρηγματώσεων ,αρμών και κενών με μηχανικά μέσα.
- Πλήρωση ρηγματώσεων ,αρμών και κενών με τη χρήση ειδικών ενεμάτων και σφράγιση με νέο συμβατό κονίαμα.
- Καθαρισμός της τοιχοποιίας με ήπια μηχανικά και χημικά.
- Επαναφορά μετακινημένων τμημάτων στην αρχική τους θέση.
- Συμπλήρωση μεγάλων ή μικρών τμημάτων που λείπουν με νέο λίθο ή κονίαμα αντίστοιχα.
- Αφαίρεση ξύλινων στηριγμάτων των κωδώνων και αντικατάσταση με καινούργια ίδιου δασοπονικού τύπου.
- Καθαρισμός μεταλλικών στοιχείων με ήπια μηχανικά και χημικά μέσα για την αντιμετώπιση της σκουριάς και των ξένων επικαθίσεων και προστασία της επιφάνειας με βερνίκι.
- Αντικατάσταση μεταλλικών σφικτήρων των καμπανών με ανοξειδωτους.
- Συντήρηση καμπανών. Επανατοποθέτηση αν είναι λειτουργικοί αλλιώς αντικατάσταση.
- Διατήρηση και στερέωση χρώματος, όπου υπάρχει και αισθητική αποκατάσταση όπου απαιτείται.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ/ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Κάθε μνημείο είτε είναι μεγάλο είτε μικρό χρειάζεται σεβασμό και προσοχή. Ο Ιερός ναός της Υπαπαντής αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα μιας περιόδου με ιδιαίτερο ιστορικό, θρησκευτικό και αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον. Είναι ένα μνημείο το οποίο δυστυχώς δεν έχει την κατάλληλη φροντίδα, με αποτέλεσμα να χάνουμε ένα κομμάτι της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Οι προτεινόμενες επεμβάσεις θα διατηρήσουν, θα αναδείξουν και θα επαναφέρουν το ναό στο επίκεντρο της κοινωνικής ζωής του τόπου. Θα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη συνέχιση της εκκλησιαστικής του λειτουργίας, για πολιτιστικές εκδηλώσεις και κοινοτικές δραστηριότητες πάντα με σεβασμό στον ιστορικό ναό.

Παραδείγματα αξιοποίησης Ιερών Ναών είναι:

- η **Ροτόντα (Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου)** στη Θεσσαλονίκη, λειτουργεί ως μουσείο, ενώ διοργανώνονται θεατρικές παραστάσεις, συναυλίες, εκθέσεις ζωγραφικής, αλλά και εκκλησιαστικές λειτουργίες (Εικ.145)^{28,29}.
- ο **Καθεδρικός Ναός Αθηνών**, στον οποίο πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά συναυλία. Ο Μίκης Θεοδωράκης παρουσίασε τη μουσική του σύνθεση "Ακολουθία εις Κεκοιμημένους".(Εικ.146)³⁰
- ο **Ναός της Παναγούλας Βανάτου** στη Ζάκυνθο, όπου το Μορφωτικό Κέντρο Λόγου και Τέχνης «Αληθώς» παρουσίασε μια μουσικο-φιλολογική βραδιά, με τίτλο "ΣΜΥΡΝΗ, Η ΑΦΑΝΙΣΜΕΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ".(Εικ.147)³¹

Ελπίζω μελλοντικά, η παρούσα εργασία να αξιοποιηθεί και με τη χρήση περισσότερων ερευνητικών μεθόδων και αναλύσεων να αποτελέσει το έναυσμα, ώστε ο Δήμος Ζακύνθου, η Εκκλησία και το Υπουργείο Πολιτισμού να συνεργαστούν για να διαφυλαχτεί και να αξιοποιηθεί ο ναός της Υπαπαντής.

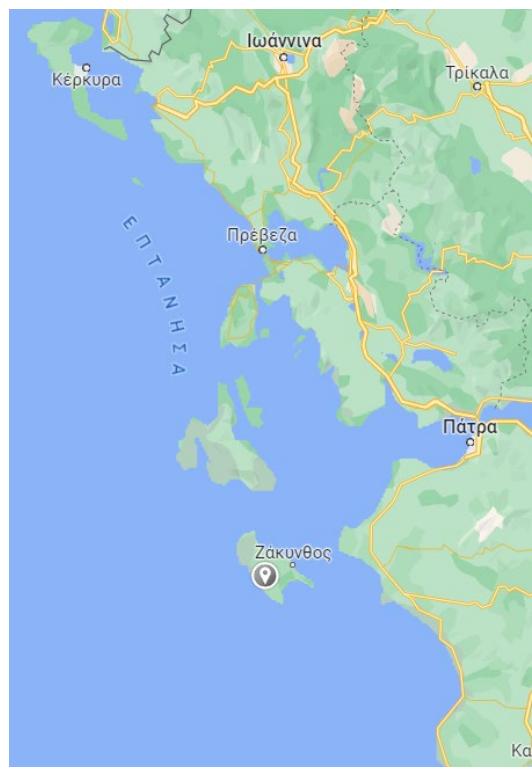
²⁸https://www.typosthes.gr/thessaloniki/85371_thessaloniki-i-stigmi-poy-akoystike-o-akathistos-umnos-sti-rotonta-binteo

²⁹https://www.typosthes.gr/politismos/292795_thessaloniki-1922-mnimeia-kai-prosfyges-ekthesi-sti-rotonta-foto

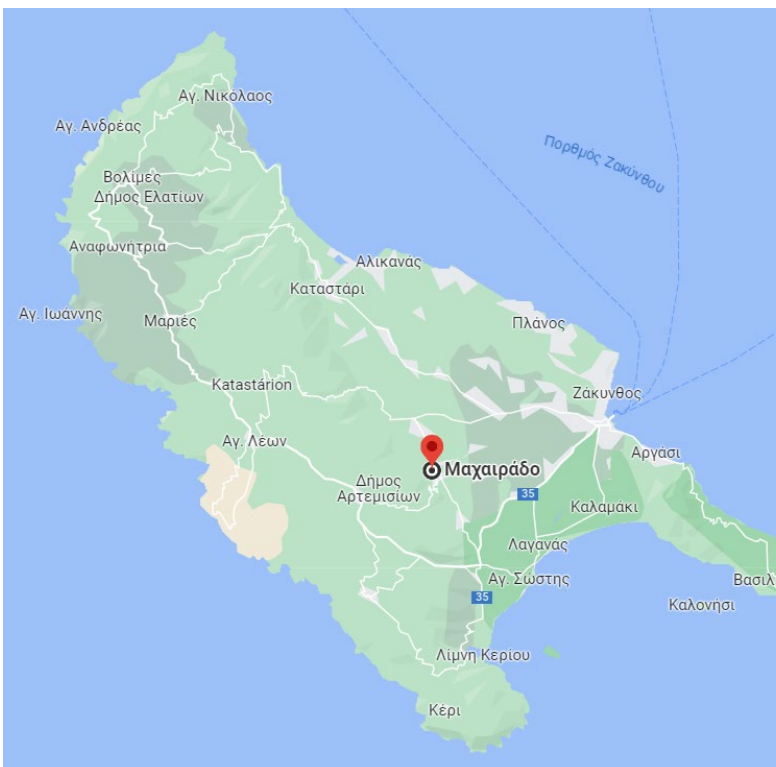
³⁰<https://www.in.gr/2007/03/30/culture/paroyyasi-rekbiem-toy-miki-theodwraki-ston-kathedriko-nao-athinwn/>

³¹<https://www.orthodoxtimes.gr/kentro-logou-alithos-vathia-sygkinisi-sti-vradia-smyrni-i-afanismeni-politeia/>

ΕΙΚΟΝΕΣ

Εικόνα 1. Ζάκυνθος.

Εικόνα 2. Χωριό Μαχαιράδο.

Εικόνα 3. Γενική άποψη του χωριού Μαχαιράδου, το 1993 (πηγή: Φωτ. Σ. Πισκαρδέλης).

ΜΑΧΑΙΡΑΔΟ

Εικόνα 4. Άποψη του χωριού Μαχαιράδου στο τέλος του 18ου αιώνα (πηγή: Σαλβατόρ Λ., ΖΑΝΤΕ, Εκπληκτική Περιήγηση στη Ζάκυνθο & στα Στροφάδια).

Εικόνα 5. Υπαπαντή Μαχαιράδου, βορεινή όψη, φωτ. 1968 (πηγή: Δ. Ζήβας, η Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου, από τον ΙΣΤ΄ μέχρι τον ΙΘ΄ αιώνα).

Εικόνα 6. Το ξυλόγλυπτο επιχρυσωμένο τέμπλο.

Εικόνα 7. Διάφορα αντικείμενα του ναού της Υπαπαντής βρίσκονται στον ναό της Αγίας Μαύρας.

Εικόνα 8. Ξύλινα ζευκτά οροφής.

Εικόνα 9. Σκαλοπάτια σολέα.

Εικόνα 10. Η κεντρική κόγχη.

Εικόνα 11. Το κάτω μέρος της κεντρικής κόγχης.

Εικόνα 12. Η κόγχη του διακονικού.

Εικόνα 13. Η κόγχη της πρόθεσης.

Εικόνα 14. Η κόγχη του χωνευτηρίου

Εικόνα 15. Η Αγία Τράπεζα.

Εικόνα 16. Παράθυρο στη βόρεια πλευρά του Ιερού βήματος.

Εικόνα 17. Παράθυρο στην νότια πλευρά του Ιερού Βήματος.

Εικόνα 18. Δάπεδο Ιερού

Εικόνα 19. Το κεντρικό τμήμα του κυρίως ναού.

Εικόνα 20. Ελλειπτικό ανώφλι στα ανοίγματα των θυρών και παραθύρων.

Εικόνα 21. Εσωτερική όψη βόρειας θύρας ναού.

Εικόνα 22. Εσωτερική όψη νότιας θύρας ναού.

Εικόνα 23. Δύο παράθυρα εκατέρωθεν της βόρειας πλευράς.

Εικόνα 24. Δυο παράθυρα εκατέρωθεν της νότιας πλευράς.

Εικόνα 25. Περιμετρική βαθμίδα όπου ήταν τοποθετημένα τα στασίδια.

Εικόνα 26. Διαχωριστική λωρίδα από εφυαλωμένα πλακάκια.

Εικόνα 27. Υψομετρική διαφορά μεταξύ γυναικωνίτη και κυρίως ναού.

Εικόνα 28. Θύρα δυτικής πλευράς.

Εικόνα 29. Παράθυρο γυναικωνίτη βόρειας πλευράς.

Εικόνα 30. Παράθυρο γυναικωνίτη νότιας πλευράς.

Εικόνα 31. Δάπεδο γυναικωνίτη

Εικόνα 32. Επικάλυψη στέγης με Βυζαντινά κεραμίδια.

Εικόνα 33. Γείσο περιμετρικά του ναού και στο αέτωμα της δυτικής πλευράς μόνο.

Ἀνατολική πλευρά ἐκ τοῦ εσωτερικοῦ.

Εικόνα 34. Αργολιθοδομή μετά τον σεισμό του 1953 (φωτ. *αρχείο ΕΦΑ Ζακύνθου*).

Νοτία πλευρά τοῦ ναοῦ ἐκ τοῦ ἐσω-
τερικοῦ.

Εικόνα 35. Αργολιθοδομή μετά τον σεισμό του 1953, Παραστάδες στα παράθυρα
(φωτ. αρχείο ΕΦΑ Ζακύνθου)

Εικόνα 36. Καθ' ύψος ακμή του ναού, κατασκευασμένη από λίθινο λαξευτό γωνιόλιθο.

Εικόνα 37. Διαμόρφωση ανατολικής πλευράς.

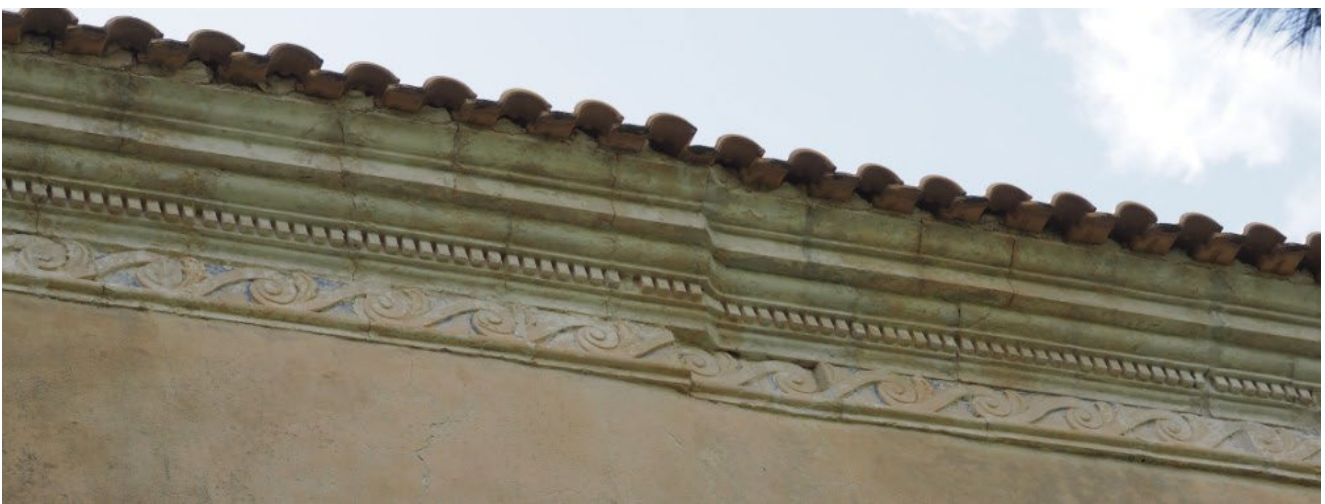
Εικόνα 38. Βορειοδυτική όψη του ναού.

Εικόνα 39. Νοτιοδυτική όψη του ναού.

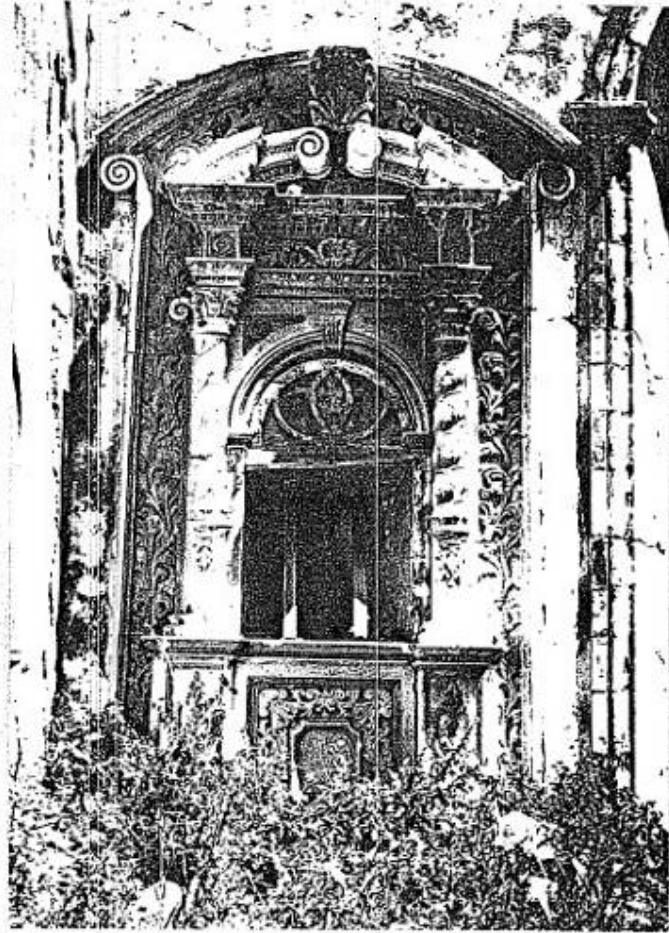

Εικόνα 40. Επίπεδο ανεξάρτητο κωδωνοστάσιο.

Εικόνα 41. Λίθινο οδοντωτό γείσο και διακοσμητική ταινία.

ΜΑΧΑΙΡΑΔΟΥ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Ἱερά πρόθεσις.

Εικόνα 42. Υαλοπίνακας στο τοξωτό άνοιγμα της πρόθεσης (φωτ. αρχείο ΕΦΑ Ζακύνθου).

Εικόνα 43. Λεπτομέρεια ανατολικής όψης, διακοσμητικό πλαίσιο.

Εικόνα 44. Κεντρική θύρα της βόρειας όψης.

Εικόνα 45. Λεπτομέρεια θύρας.

Εικόνα 46. Λεπτομέρεια θύρας.

Εικόνα 47. Λεπτομέρεια θύρας.

Εικόνα 48. Λεπτομέρεια θριγκού.

Εικόνα 49. Λεπτομέρεια επίστεψης.

Εικόνα 50. Λεπτομέρεια κιγκλιδώματος.

Εικόνα 51. Παράθυρο βόρειας όψης.

Εικόνα 52. Λεπτομέρεια θριγκού και επίστεψης.

Εικόνα 53. Ανάγλυφες παραστάσεις παραθύρων.

Εικόνα 54. Ποδιά παραθύρων.

Εικόνα 55. Θύρωμα νότιας όψης.

Εικόνα 56. Παράθυρο νότιας όψης.

Εικόνα 57. Λεπτομέρεια επίστεψης.

Εικόνα 58. Παράθυρο ανατολικής όψης.

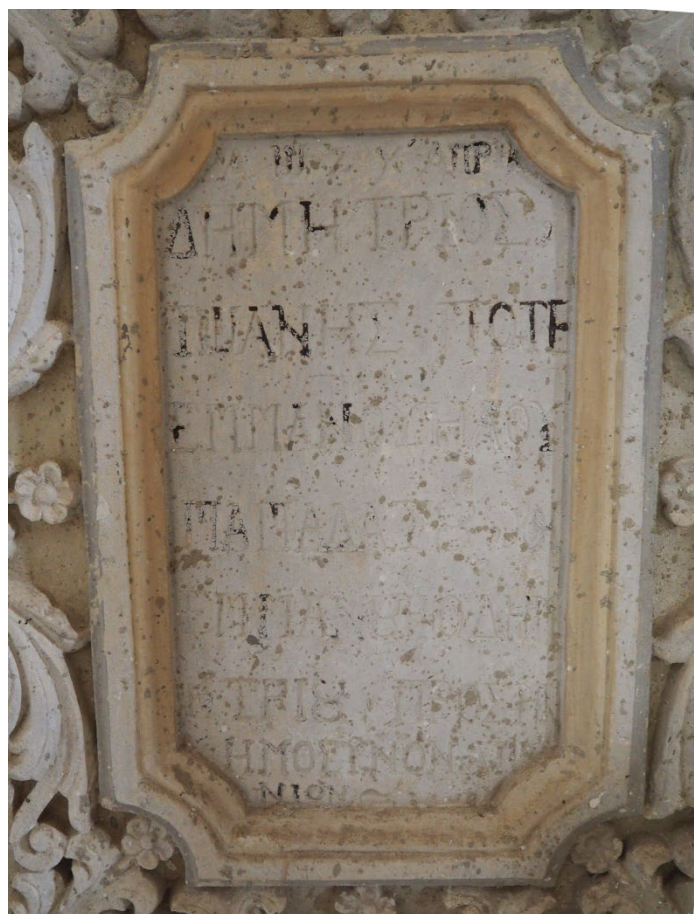
Εικόνα 59. Ίχνη τοιχογραφίας στη πρόθεση.

Εικόνα 60. Ίχνη τοιχογραφίας στη πρόθεση.

Εικόνα 61. Ίχνη τοιχογραφίας στη πρόθεση.

Εικόνα 62. Ίχνη τοιχογραφίας στη πρόθεση.

Εικόνα 63. Επιγραφή τέμπλου.

Εικόνα 64. Επιγραφή τάφου.

Εικόνα 65. Διάσπαρτα αντικείμενα στο γυναικωνίτη.

Εικόνα 66. Ξύλινο τμήμα με επιγραφή.

Εικόνα 67. Λεπτομέρεια επιγραφής.

Εικόνα 68. Λεπτομέρεια επιγραφής.

Εικόνα 69. Πρώτη Διάρθρωση τέμπλου.

Εικόνα 70. Λεπτομέρεια τέμπλου.

Εικόνα 71. Δεσποτικές εικόνες.

Εικόνα 72. Πλαισίωση εικόνας Παναγίας Βρεφοκρατούσας.

Εικόνα 73. Υπέρθυρο.

Εικόνα 74. Θριγκός.

Εικόνα 75. Δεύτερη διάρθρωση.

Εικόνα 76. Κεμέρι.

Εικόνα 77. Ανοίγματα δεύτερης διάρθρωσης.

Εικόνα 78. Δεύτερη διάρθρωση.

Εικόνα 79. Εικόνες των Αποστόλων και της Αγίας Τριάδος.

Εικόνα 80. Τρίτη διάρθρωση.

Εικόνα 81. Εικόνες στέψης.

Εικόνα 82. Παλαιά προσπετίβα του ναού της Υπαπαντής, που βρίσκεται στον ναό του Αγίου Γεωργίου Λαγκαδακίων.

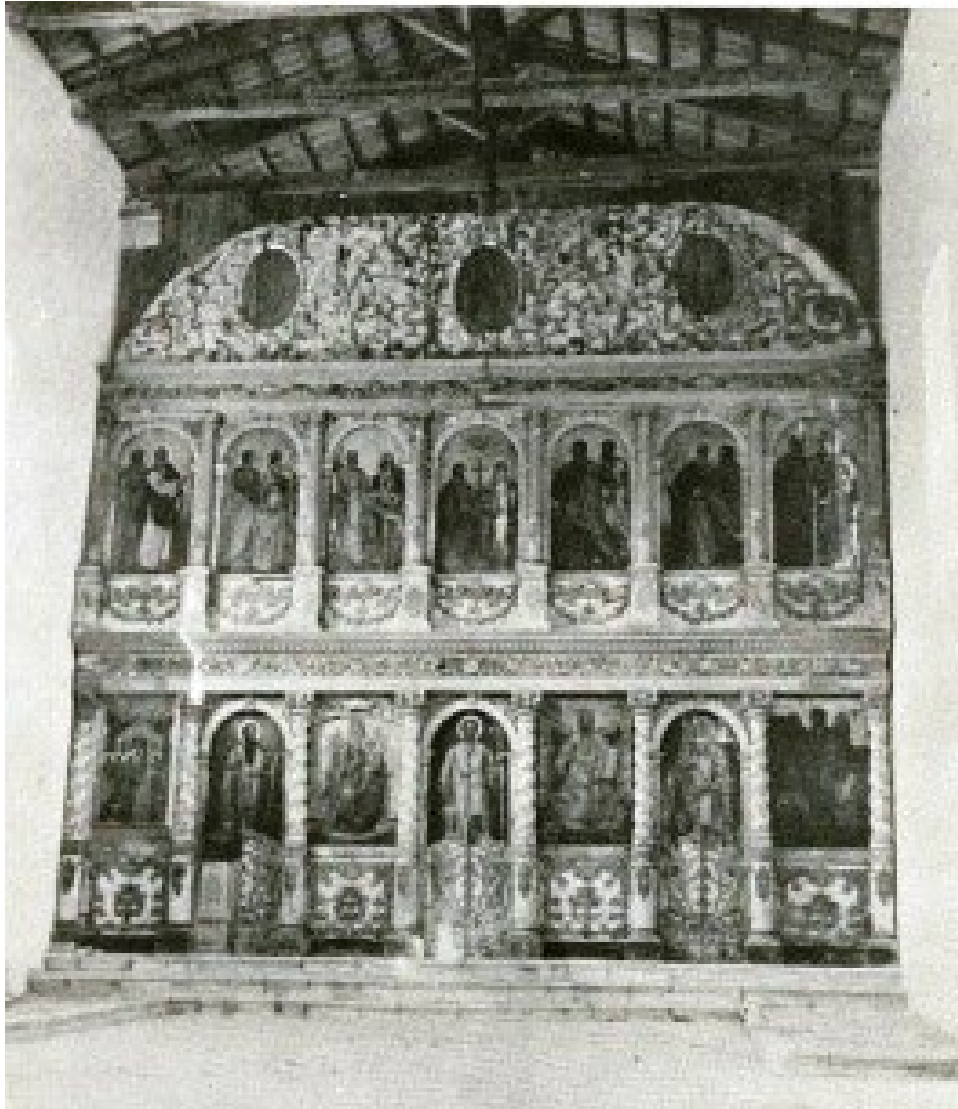
Εικόνα 83. Παλαιά προσπετίβα του ναού της Υπαπαντής, που βρίσκεται στον ναό του Αγίου Γεωργίου Λαγκαδακίων.

Εικόνα 84. Βημόθυρο.

Εικόνα 85. Εικόνες που υπήρχαν στα ανοίγματα των βημοθύρων.

Εικόνα 86. Το τέμπλο το 1968 (πηγή: Δ. Ζήβας, *η Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου*, από τον ΙΣΤ΄ μέχρι τον ΙΘ΄ αιώνα).

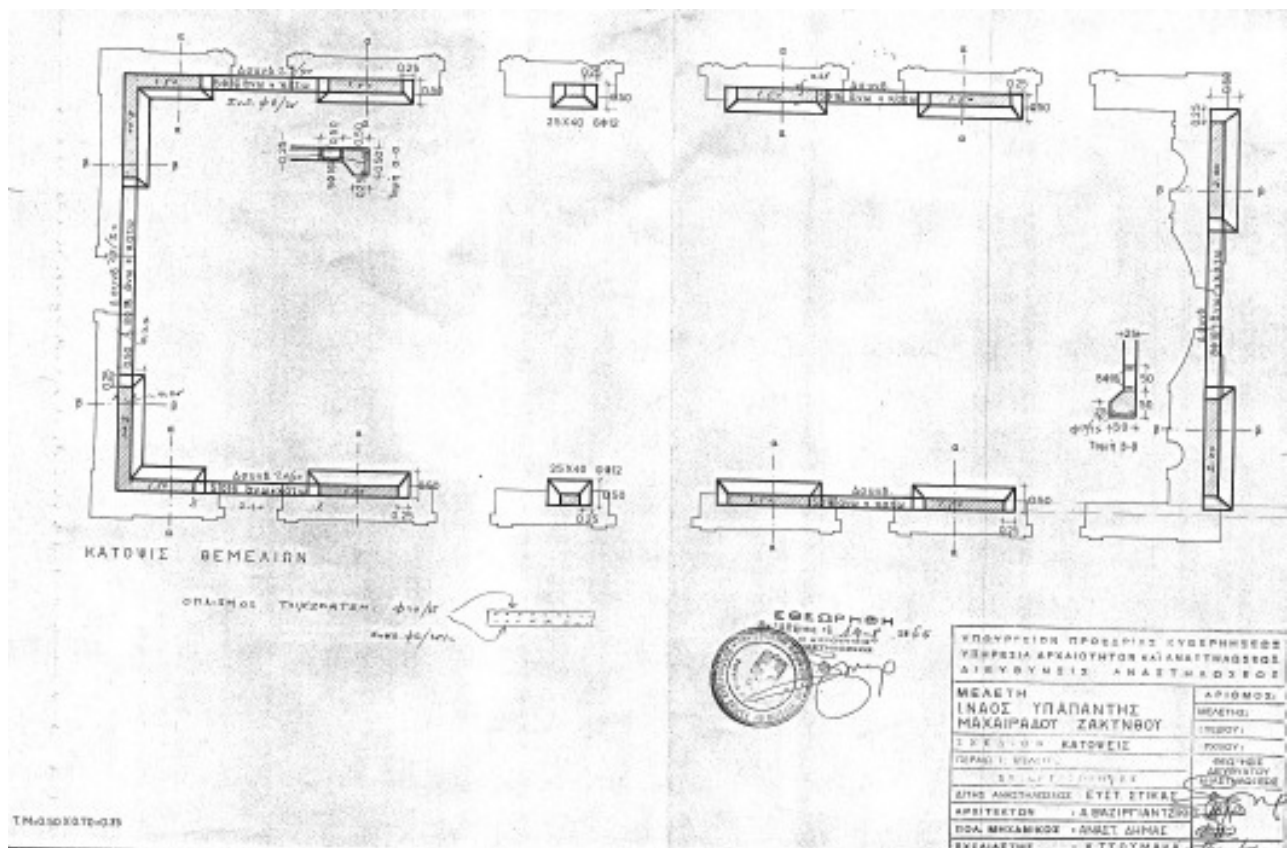
Εικόνα 87. Μάσκουλα.

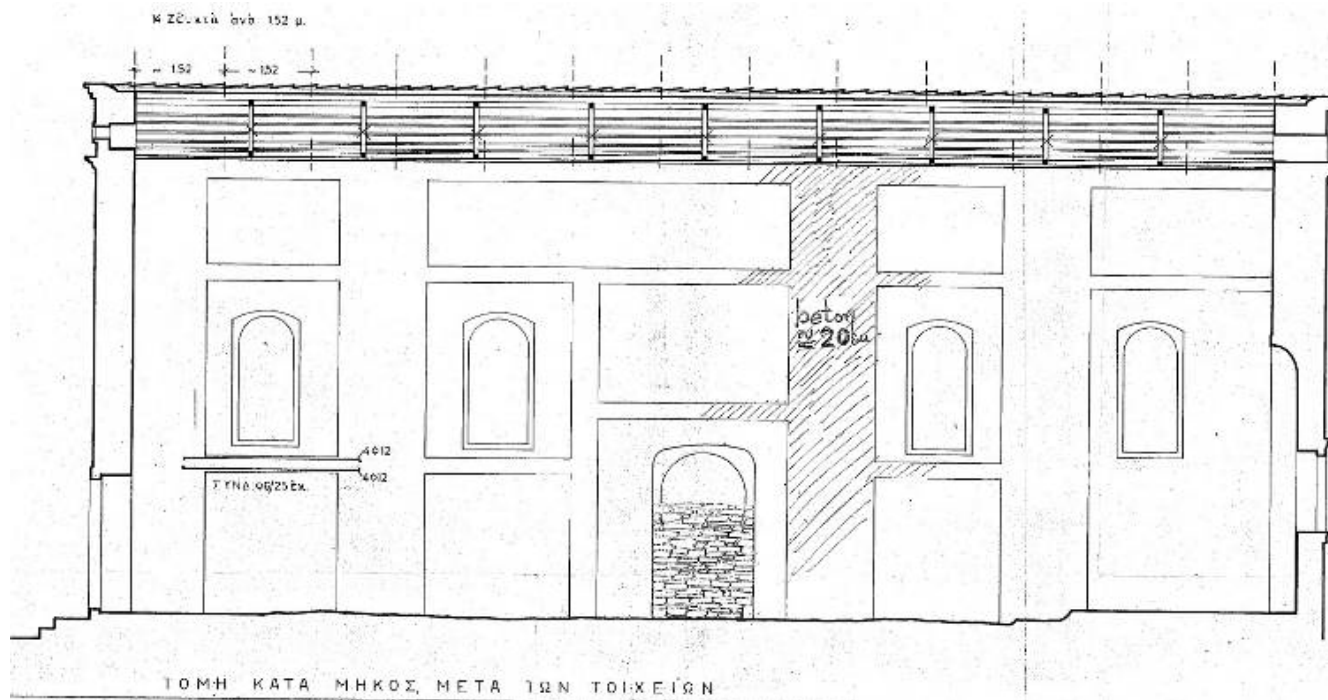
Εικόνα 88. Μπούτζινο κηροπήγιο.

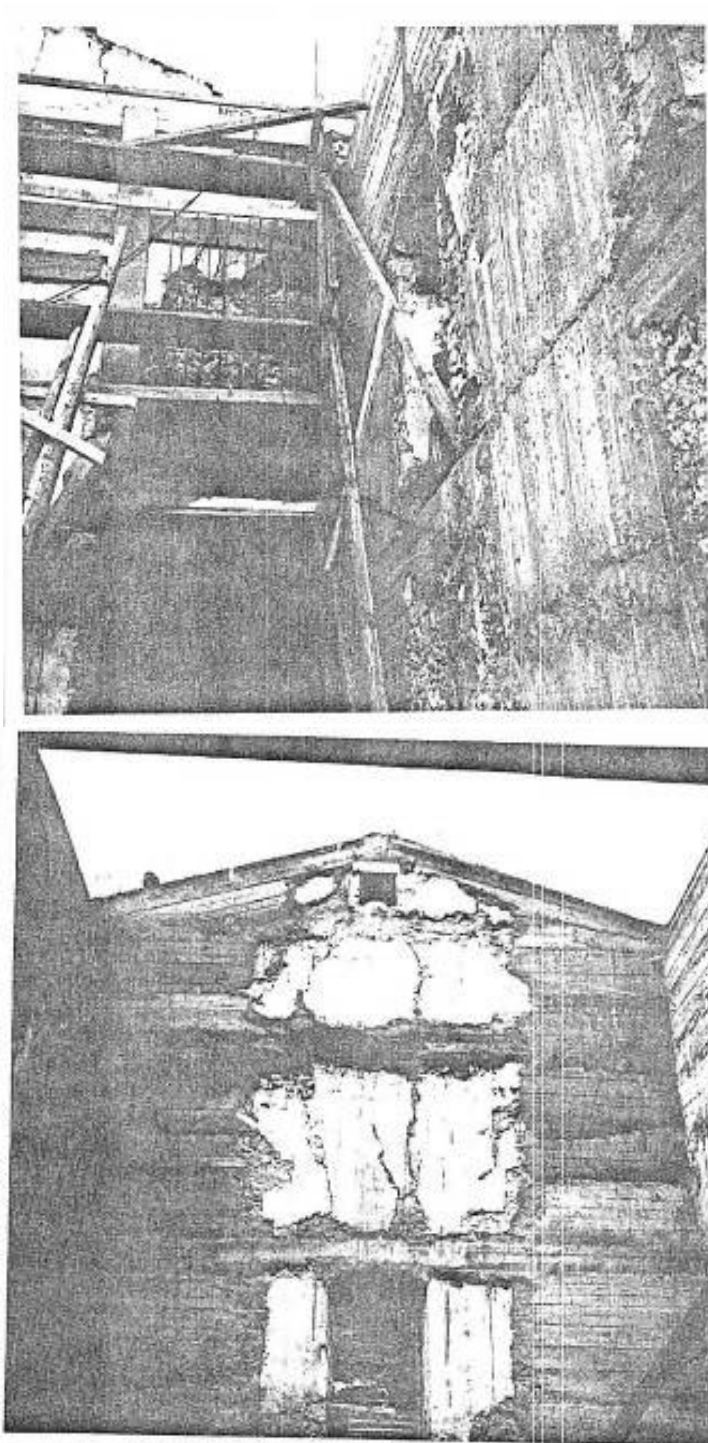
Εικόνα 89. Ημερομηνία κιγκλιδώματος.

Εικόνα 90. Ξυλότυπος θεμελίων από (φωτ. αρχείο ΕΦΑ Ζακύνθου).

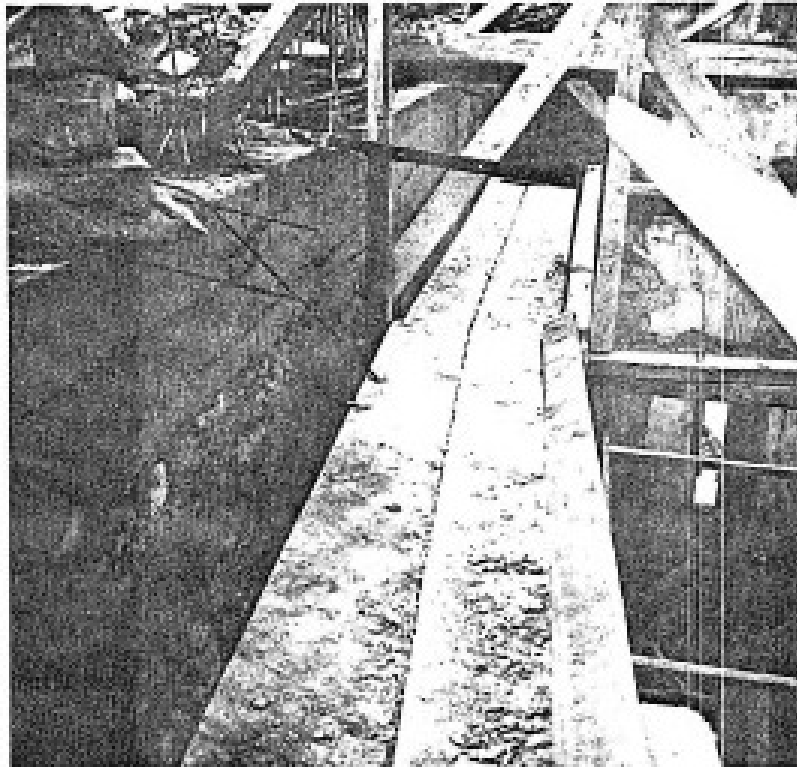
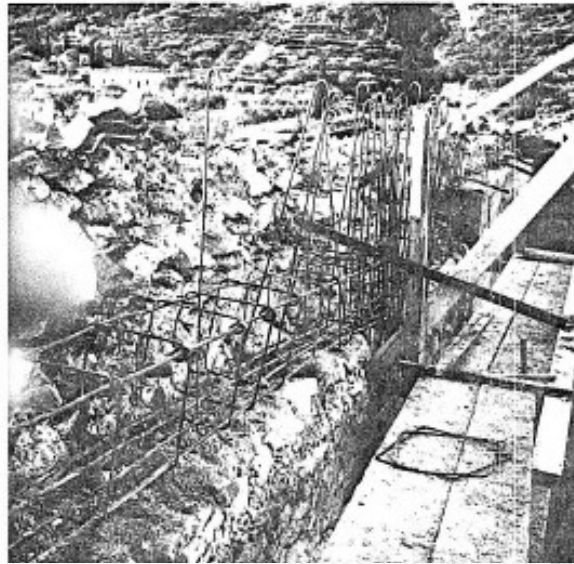

Εικόνα 91. Τομή κατά μήκος από (φωτ. αρχείο ΕΦΑ Ζακύνθου).

Εικόνα 92. Δοκάρια και κολώνες εσωτερικά (φωτ. αρχείο ΕΦΑ Ζακύνθου).

ΣΤΑΔΙΟ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ

Εικόνα 93. Σενάζι για την έδραση της στέγης (φωτ. αρχείο ΕΦΑ Ζακύνθου).

Εικόνα 94. Αντικατάσταση της στέγης από την 6η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.

Εικόνα 95. Νότια όψη Παναγίας Κεριώτισσας.

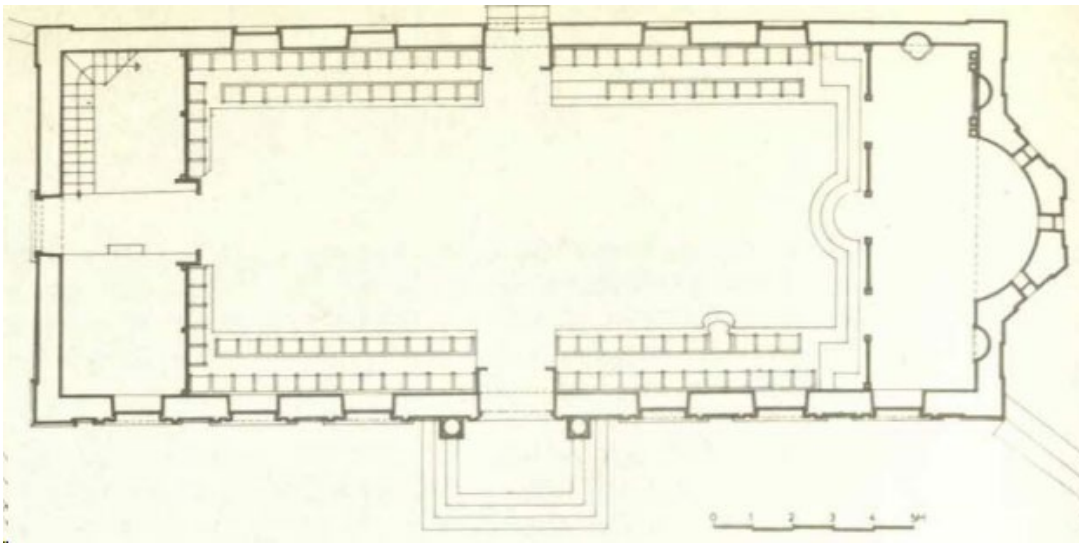
Εικόνα 96. Δυτική όψη Παναγίας Κεριώτισσας.

Εικόνα 97. Πλαισίωση θύρας Παναγίας Κεριώτισσας.

Εικόνα 98. Πλαισίωση παραθύρου Παναγίας Κεριώτισσας.

Εικόνα 99. Κάτοψη ναού της Παναγίας Κεριώτισσας στο χωριό Κερί (πηγή: Δ. Ζήβας, η Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου, από τον ΙΣΤ΄ μέχρι τον ΙΘ΄ αιώνα).

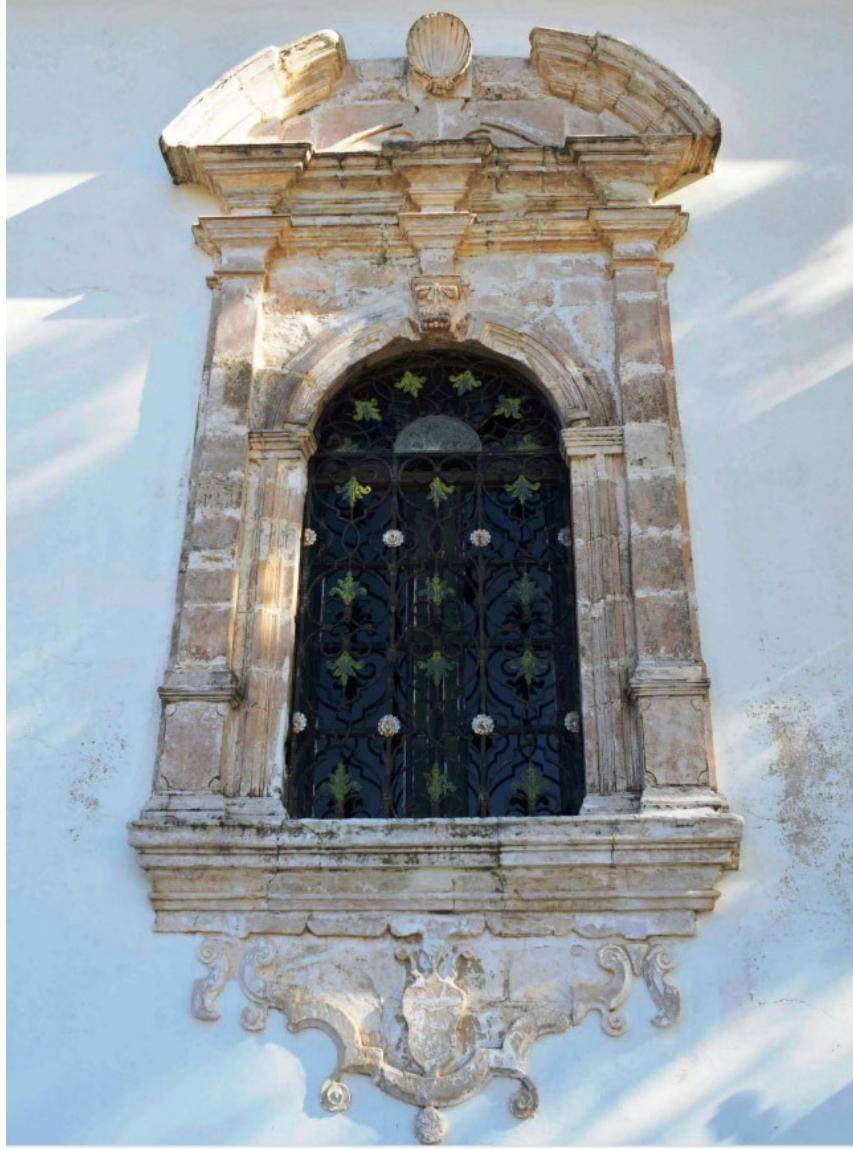
Εικόνα 100. Νότια όψη της Παναγίας Φανερωμένης στη Λιθακιά.

Εικόνα 101. Ανατολική όψη, γωνιόλιθοι και γείσο της Παναγίας Φανερωμένης στη Λιθακιά.

Εικόνα 102. Πλαισίωση θύρας της Παναγίας Φανερωμένης στη Λιθακιά.

Εικόνα 103. Πλαισίωση παραθύρου της Παναγίας Φανερωμένης στη Λιθακιά.

Εικόνα 104. Τέμπλο της Παναγίας Φανερωμένης στη Λιθακιά.

Εικόνα 105. Ανατολική όψη του ναού της Βλαχέραινας στα Πηγαδάκια (πηγή: Δ. Ζήβας, *η Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου*, από τον ΙΣΤ΄ μέχρι τον ΙΘ΄ αιώνα).

Εικόνα 106. Σκάμμα στη βορειοανατολική γωνιά του ναού.

Εικόνα 107. Κατακόρυφη ρωγή και αποσύνθεση λιθοδομής στη βορειοανατολική πλευρά του ναού.

Εικόνα 108. Μετατόπιση λίθου στον αριστερό κίονα της κυρίας εισόδου.

Εικόνα 109. Βιολογικές επικαθίσεις και φυτά στην κυρία είσοδο.

Εικόνα 110. Κατακόρυφη ρωγμή στη Δυτική πλευρά.

Εικόνα 111. Διαγώνιες ρωγμές αριστερά του παραθύρου στη Νότια πλευρά.

Εικόνα 112. Κατακόρυφη ρωγμή στην κόγχη του Ιερού.

Εικόνα 113. Κατακόρυφη ρωγμή στην αριστερή πλευρά της Πρόθεσης.

Εικόνα 114. Κατακόρυφη ρωγμή και αποσύνθεση λιθοδομής.

Εικόνα 115. Υγρασία και βιολογικές επικαθήσεις.

Εικόνα 116. Μεταλλικές αγκυρώσεις.

Εικόνα 117. Ρωγμές στο δάπεδο του γυναικωνίτη.

Εικόνα 118. Απώλειες υλικού στα σκαλοπάτια.

Εικόνα 119. Ραγισμένες πλάκες.

Εικόνα 120. Καθιζήσεις και φουσκώματα.

Εικόνα 121. Κακή επανατοποθέτηση πλακών.

Εικόνα 122. Φθορές στις πόρτες.

Εικόνα 123. Φθορές στα κιγκλιδώματα.

Εικόνα 124. Ρωγμές και αποδιοργανώσεις στη επιχρισμένη αργολιθοδομή του περιβάλλοντος χώρου.

Εικόνα 125. Ρωγμές και αποδιοργανώσεις στη επιχρισμένη αργολιθοδομή του περιβάλλοντος χώρου.

Εικόνα 126. Ρωγμές και αποδιοργανώσεις στη επιχρισμένη αργολιθοδομή του περιβάλλοντος χώρου.

Εικόνα 127. Ρωγμές και αποδιοργανώσεις στη επιχρισμένη αργολιθοδομή του περιβάλλοντος χώρου.

Εικόνα 128. Ρωγμές και αποδιοργανώσεις στη επιχρισμένη αργολιθοδομή του περιβάλλοντος χώρου.

Εικόνα 129. Πλούσια βλάστηση και διάσπαρτοι τάφοι.

Εικόνα 130. Επίπεδο κωδωνοστάσιο.

Εικόνα 131. Πυργοειδές κωδωνοστάσιο.

Εικόνα 132. Το κωδωνοστάσιο του ναού της Υπαπαντής.

Εικόνα 133. Η κατώτερη ζώνη του κωδωνοστασίου.

Εικόνα 134. Η δεύτερη ζώνη του κωδωνοστασίου.

Εικόνα 135. Η τρίτη ζώνη, η επίστεψη του κωδωνοστασίου.

Εικόνα 136. Το κωδωνοστάσιο του ναού Αγίου Χαραλάμπους πόλεως Ζακύνθου.

Εικόνα 137. Το σεισμικό καμπαναριό του Αγίου Νικολάου των Γερόντων της Ζακύνθου. (πηγή: *N. Δ. Βαρβιάνη, Η ΖΑΚΥΝΘΟΣ*).

Εικόνα 138. Ρηγματώσεις, αποσάθρωση λίθου, απώλεια υλικού ,υγρασία βιολογικές επικαθίσεις παρατηρούνται στο κωδωνοστάσιο.

Εικόνα 139. Ρηγματώσεις, αποσάθρωση λίθου, απώλεια υλικού, υγρασία, βιολογικές επικαθίσεις παρατηρούνται στο κωδωνοστάσιο.

Εικόνα 140. Ρηγματώσεις, αποσάθρωση λίθου, απώλεια υλικού, υγρασία, βιολογικές επικαθίσεις παρατηρούνται στο κωδωνοστάσιο.

Εικόνα 141. Οξείδωση μεταλλικών στοιχείων.

Εικόνα 142. Ρηγμάτωση σε μια καμπάνα.

Εικόνα 143. Μετατόπιση του λίθου στην κορυφή του τόξου της καμάρας του διαβατικού.

Εικόνα 144. Η Ροτόντα (Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου) στη Θεσσαλονίκη.

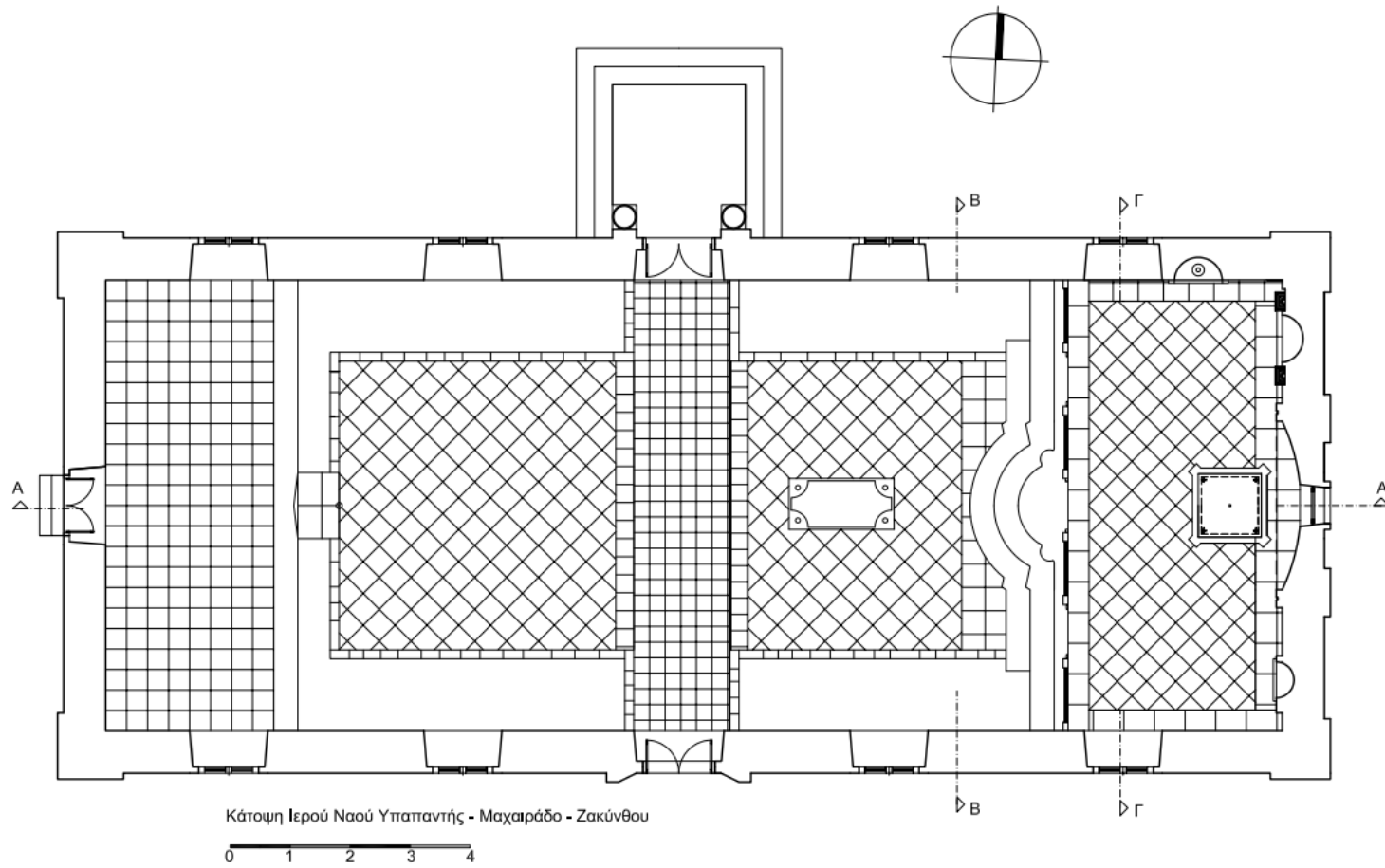

Εικόνα 145. Συναυλία στον Καθεδρικό Ναό Αθηνών.

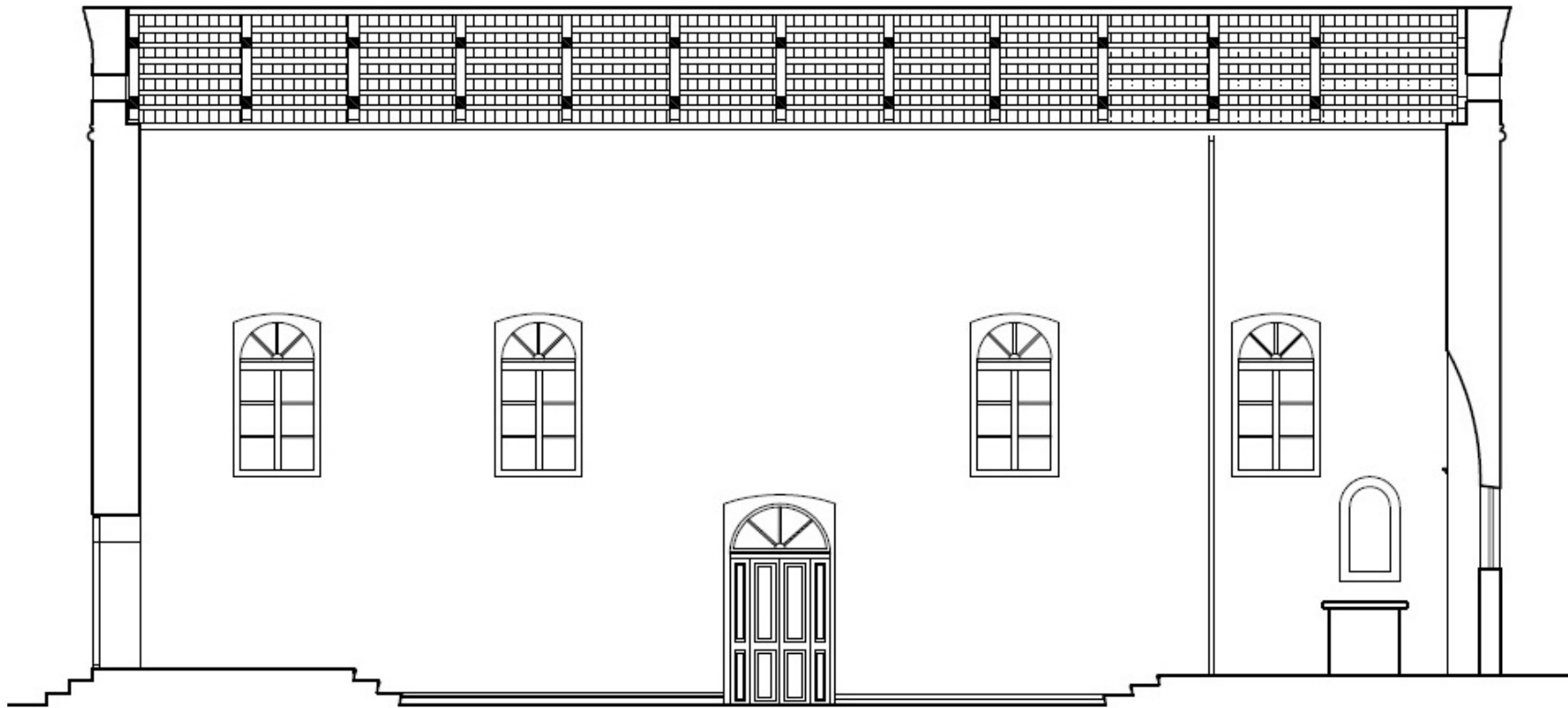

Εικόνα 146. Μουσικο-φιλολογική βραδιά στο Ιερό Ναό της Παναγούλας Βανάτου Ζακύνθου.

ΣΧΕΔΙΑ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗΣ

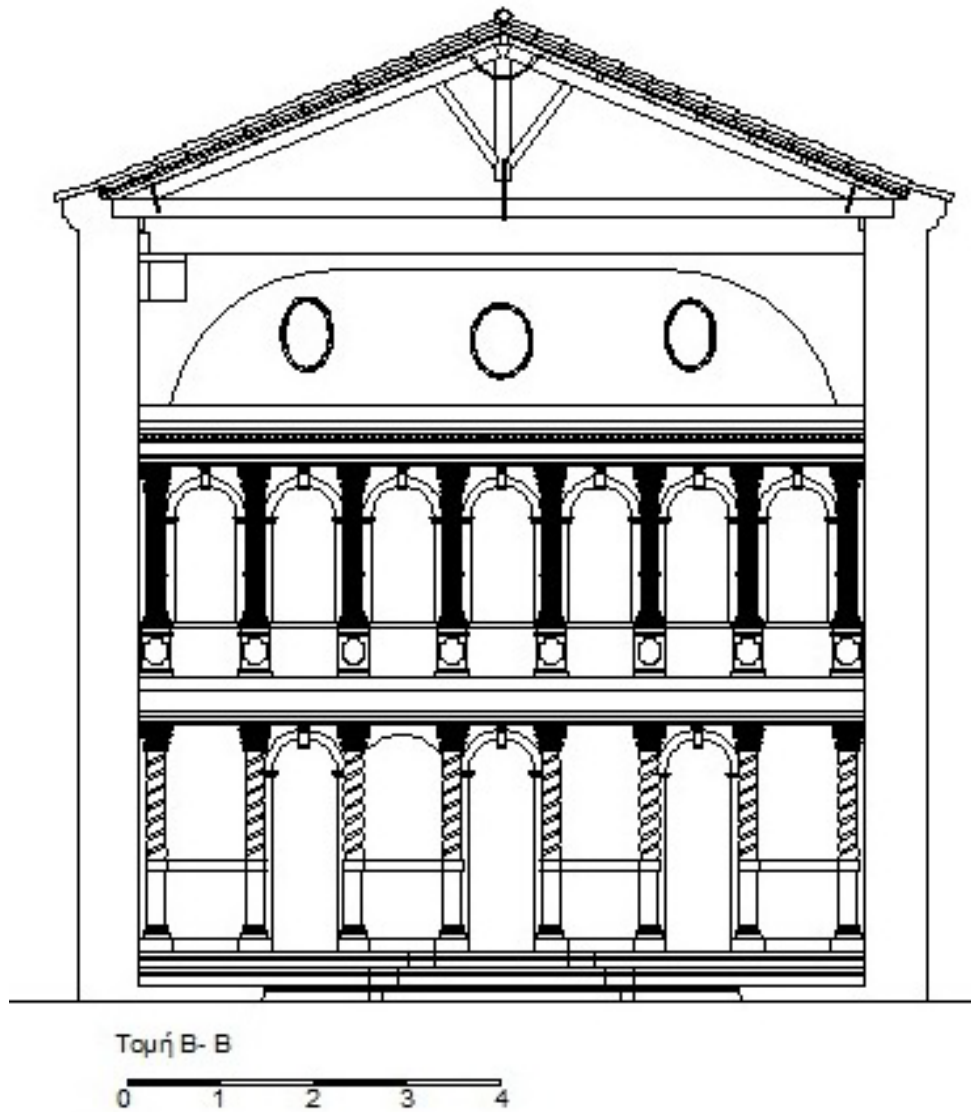
Σχέδιο 1. Κάτοψη Ιερού Ναού Υπαπαντής -Μαχαιράδο. Ε. Σούλτος

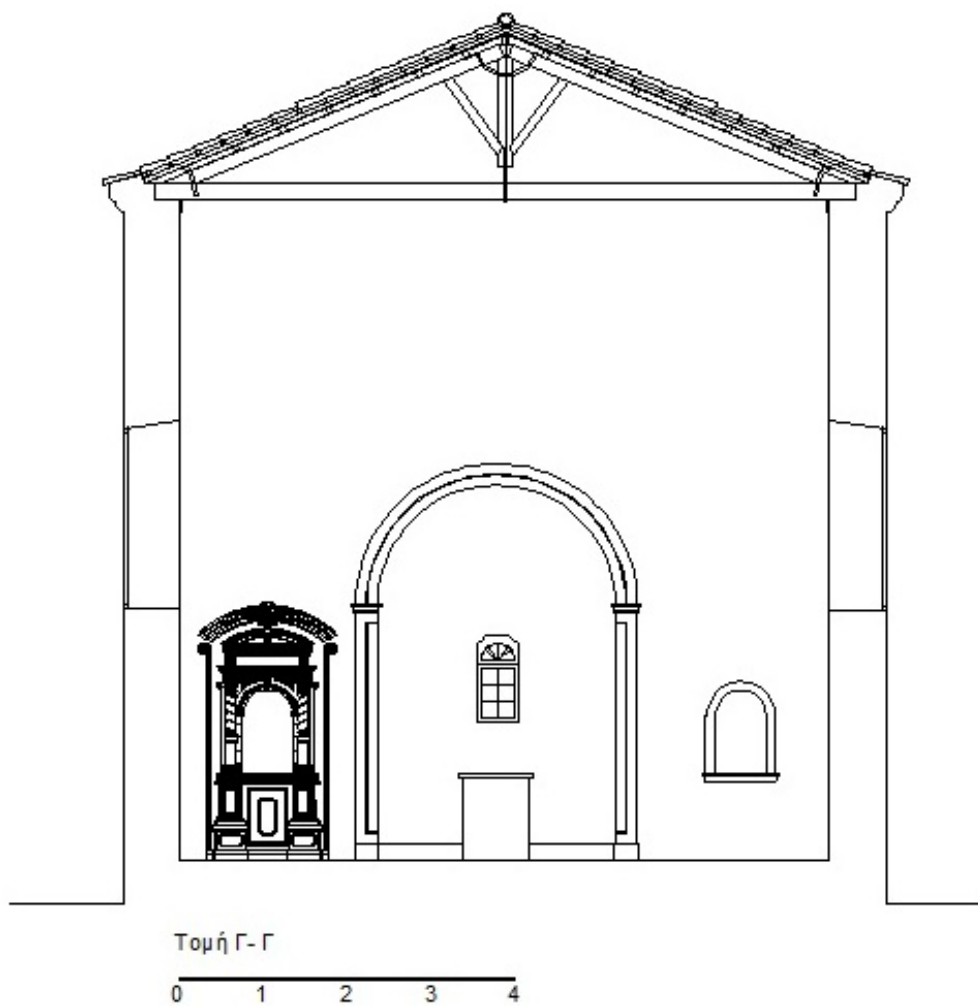
Τομή A-A

0 1 2 3 4

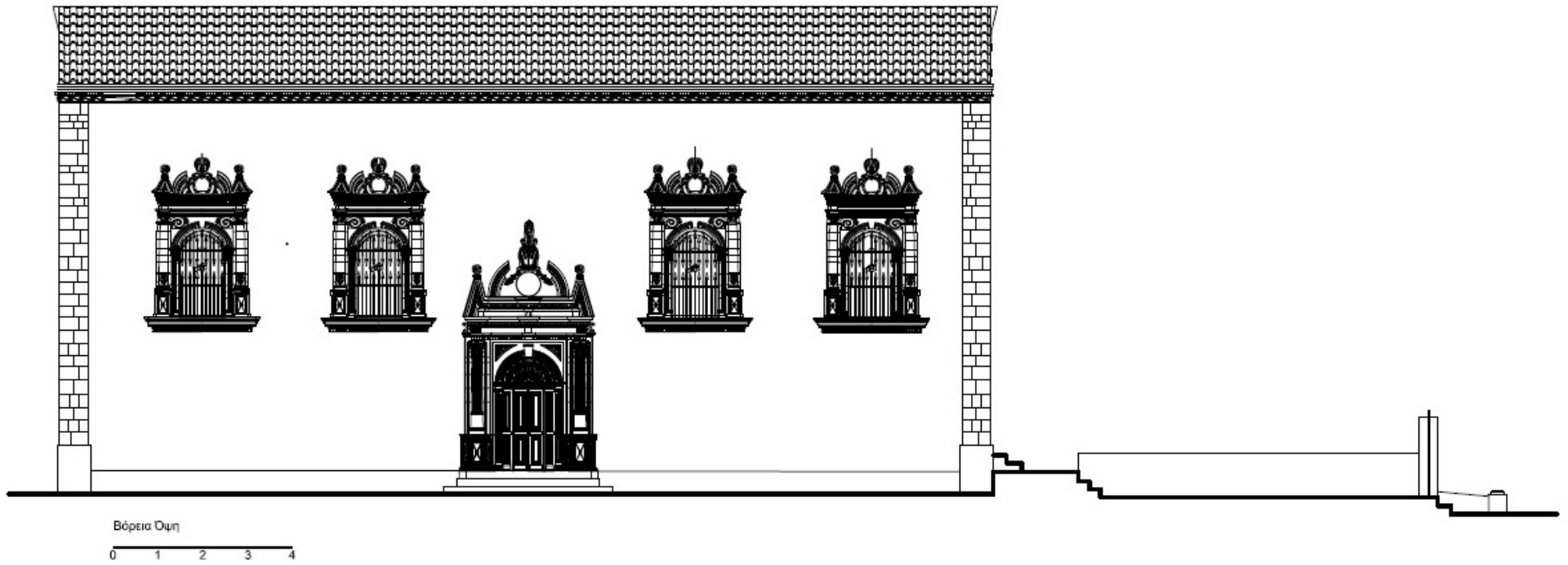
Σχέδιο 2. Τομή A-A, κατά μήκος του ναού. *Ε. Σούλτος*

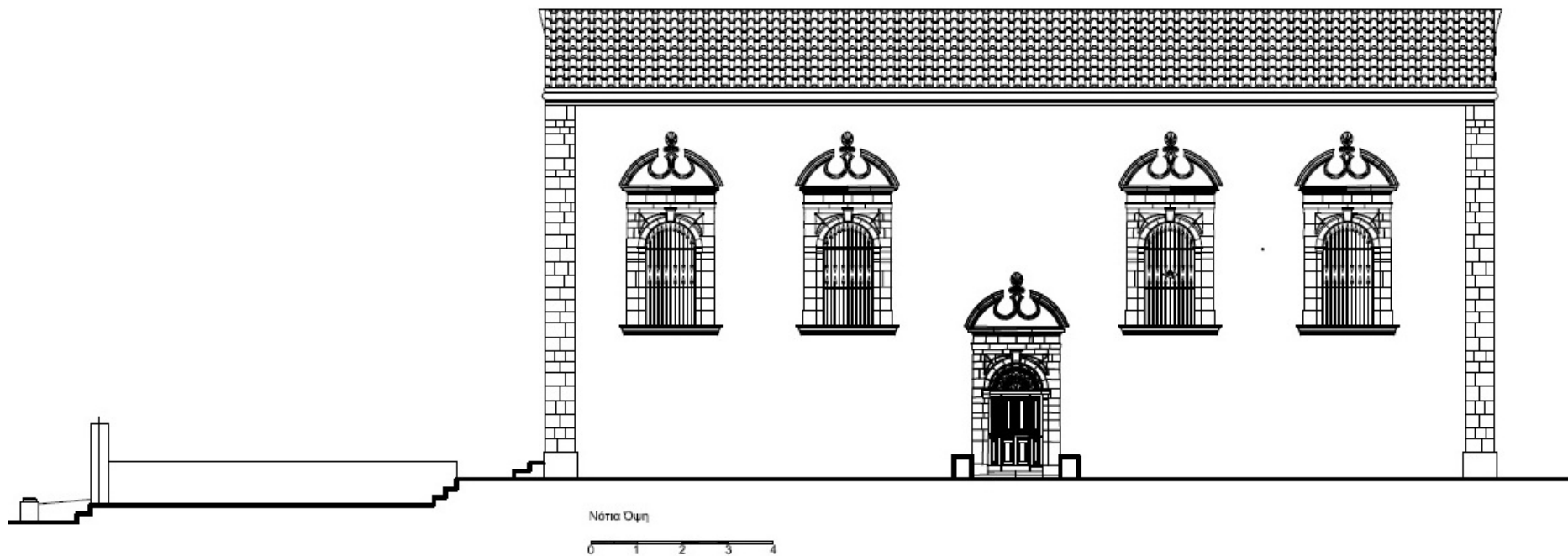
Σχέδιο 3. Τομή Β-Β, κατά πλάτος του κυρίως ναού. *Ε. Σούλτος*

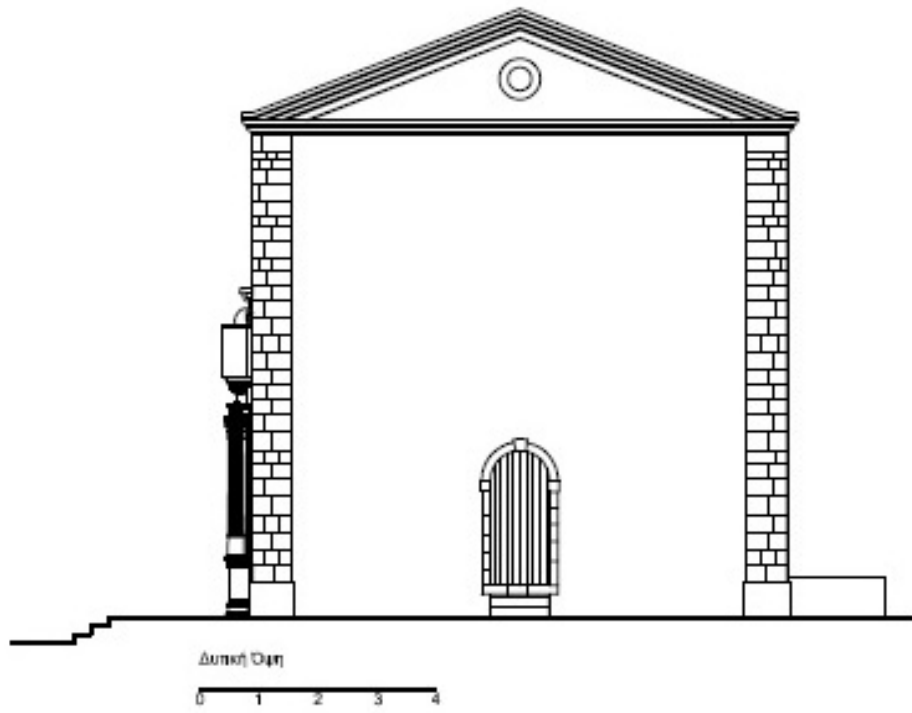
Σχέδιο 4. Τομή Γ-Γ, κατά πλάτος του ιερού. *Ε. Σούλτος*

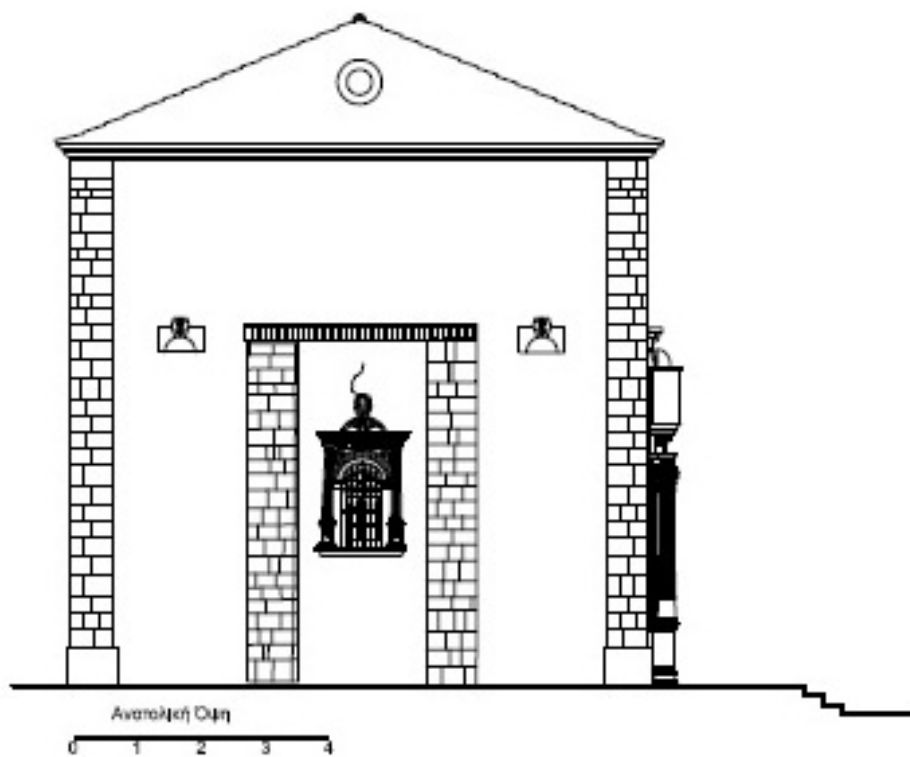
Σχέδιο 5. Βόρεια όψη. *Ε. Σούλτος*

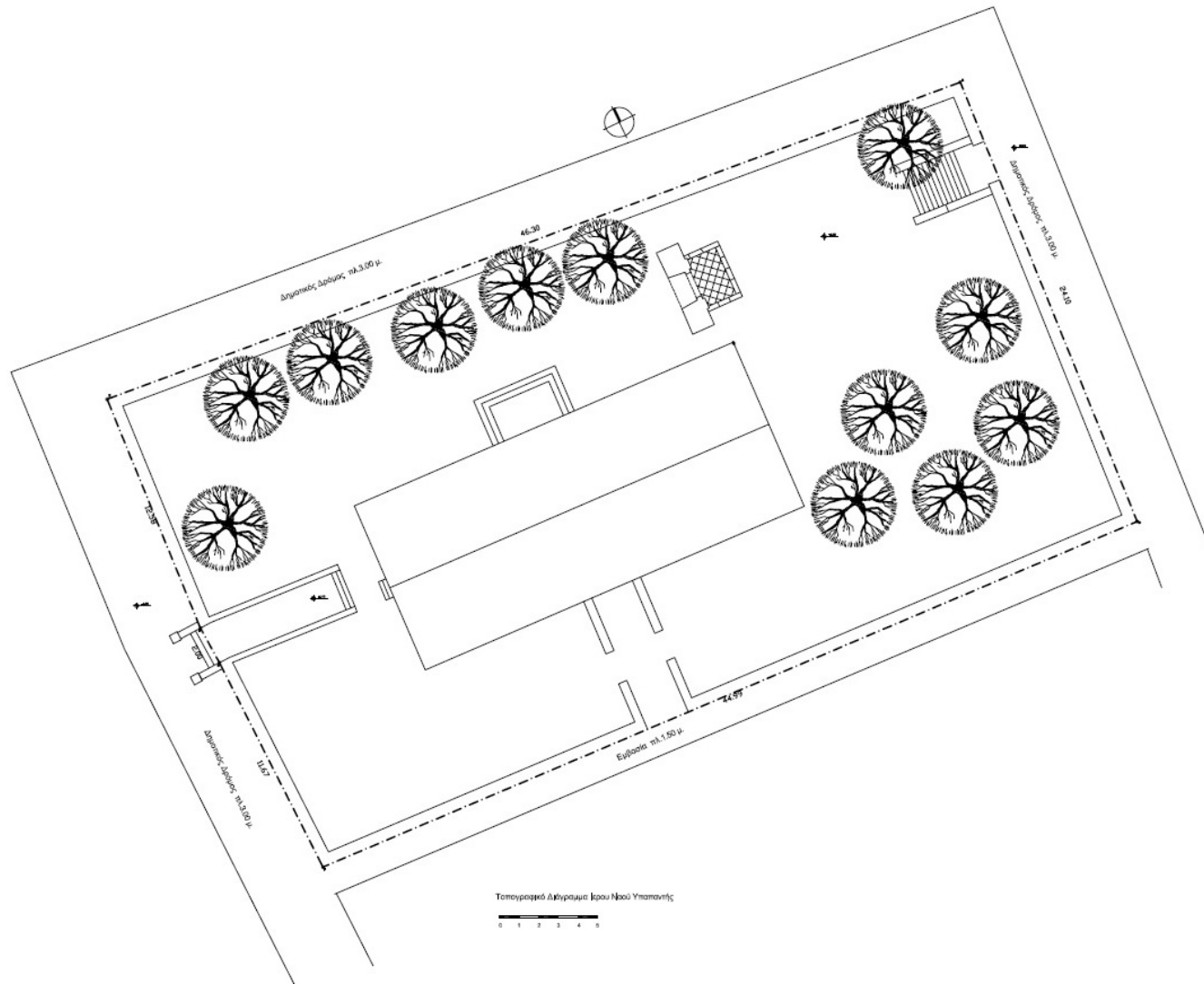
Σχέδιο 6. Νότια όψη. *Ε. Σούλτος*

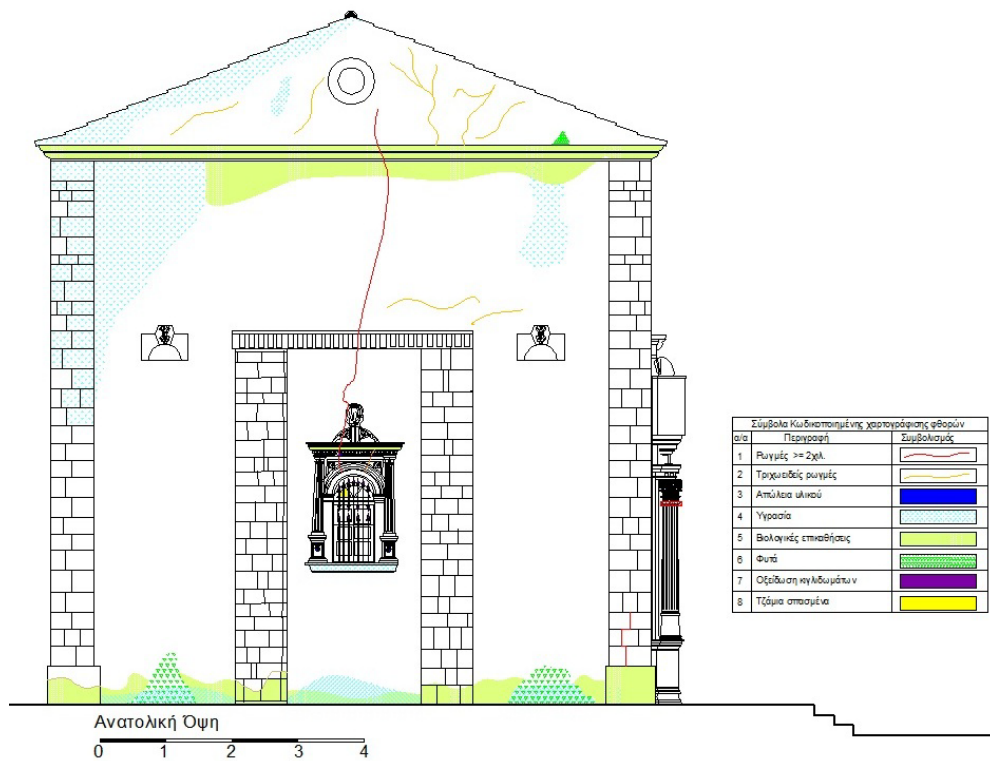
Σχέδιο 7. Δυτική όψη. *Ε. Σούλτος*

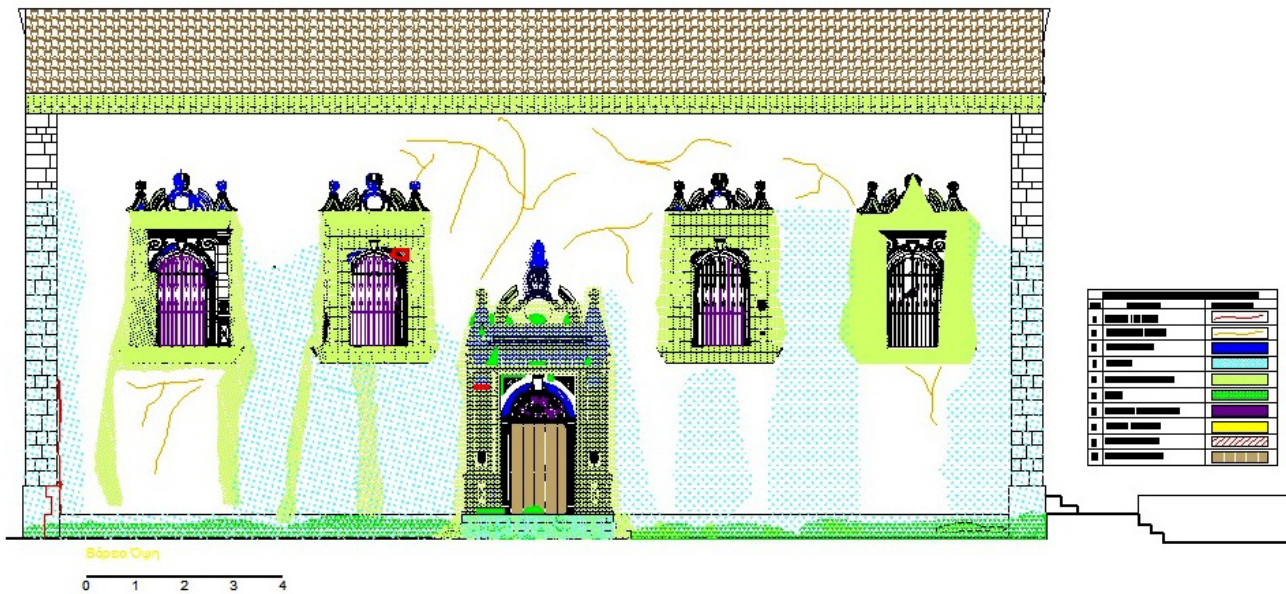
Σχέδιο 8. Ανατολική όψη. *Ε. Σούλτος*

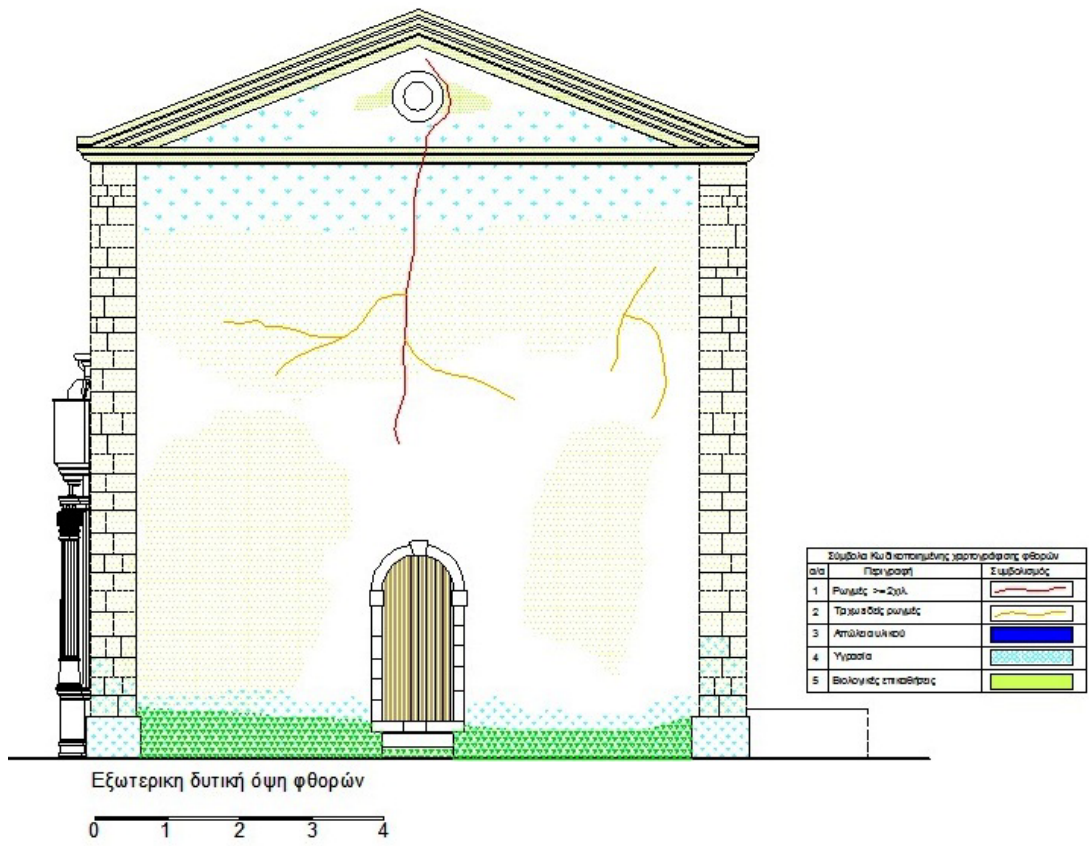
Σχέδιο 9. Τοπογραφικό διάγραμμα. Ε. Σούλτος

Σχέδιο 10. Εξωτερική Ανατολική όψη φθорών.

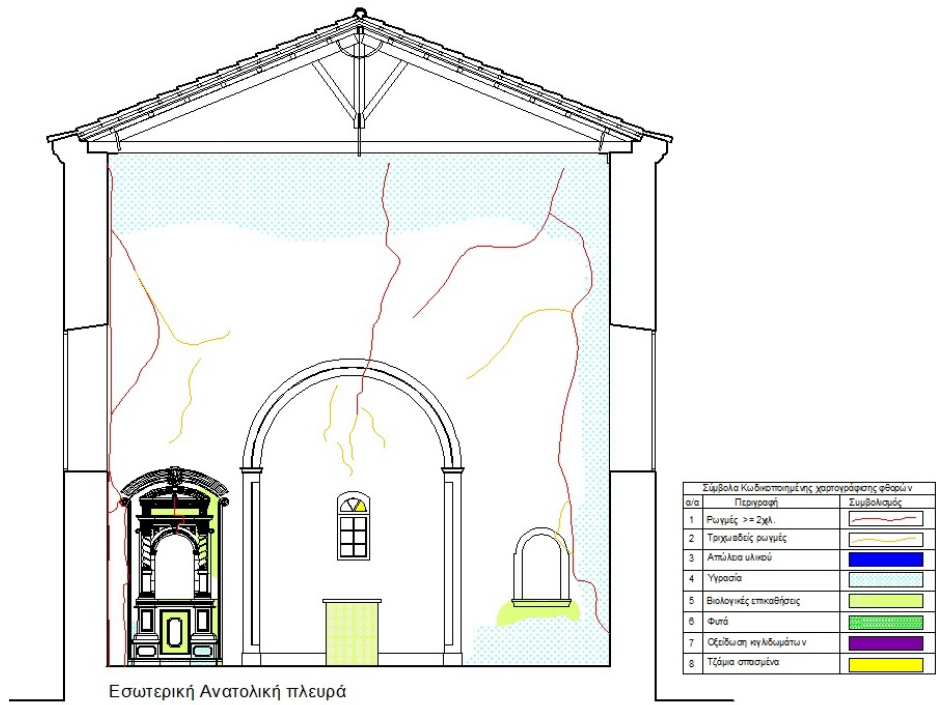
Σχέδιο 11. Εξωτερική Βόρεια όψη φθорών.

Σχέδιο 12. Εξωτερική Δυτική όψη φθωρών.

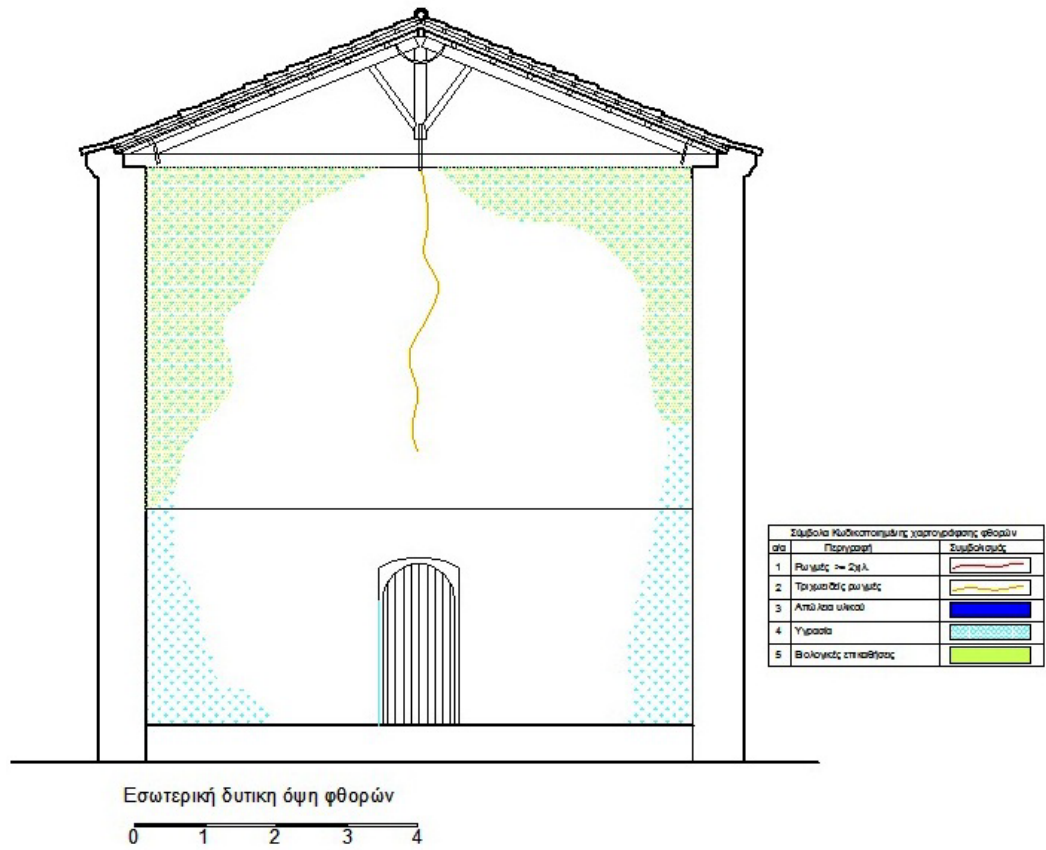
Σχέδιο 13. Εξωτερική Νότια όψη φθωρών.

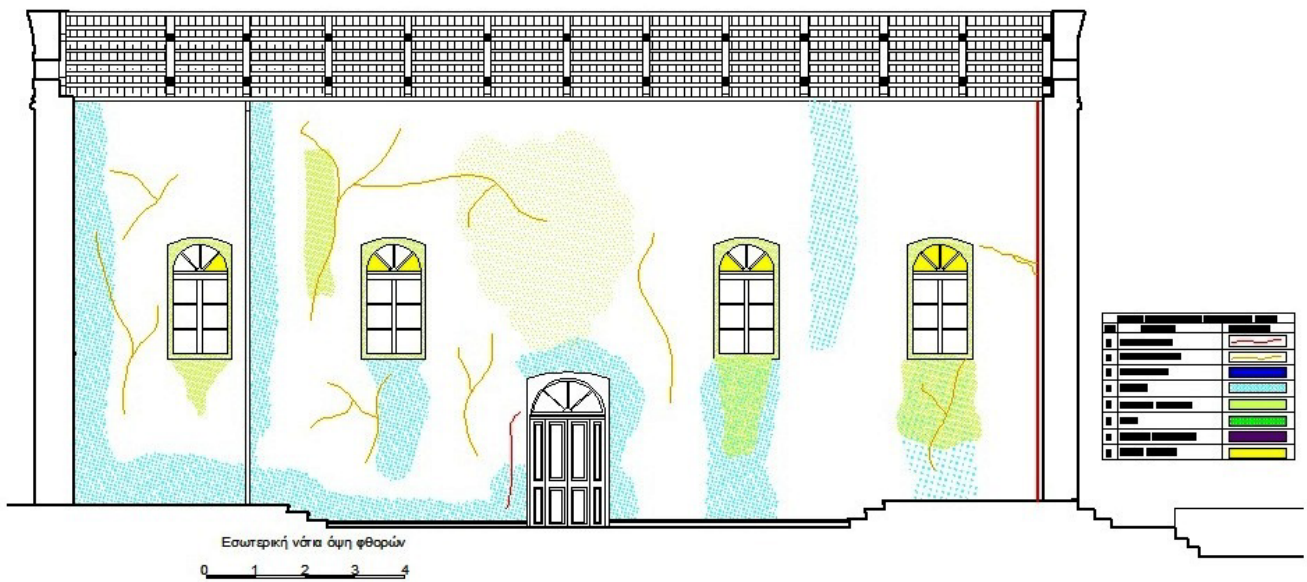
Σχέδιο 14. Εσωτερική Ανατολική όψη φθορών.

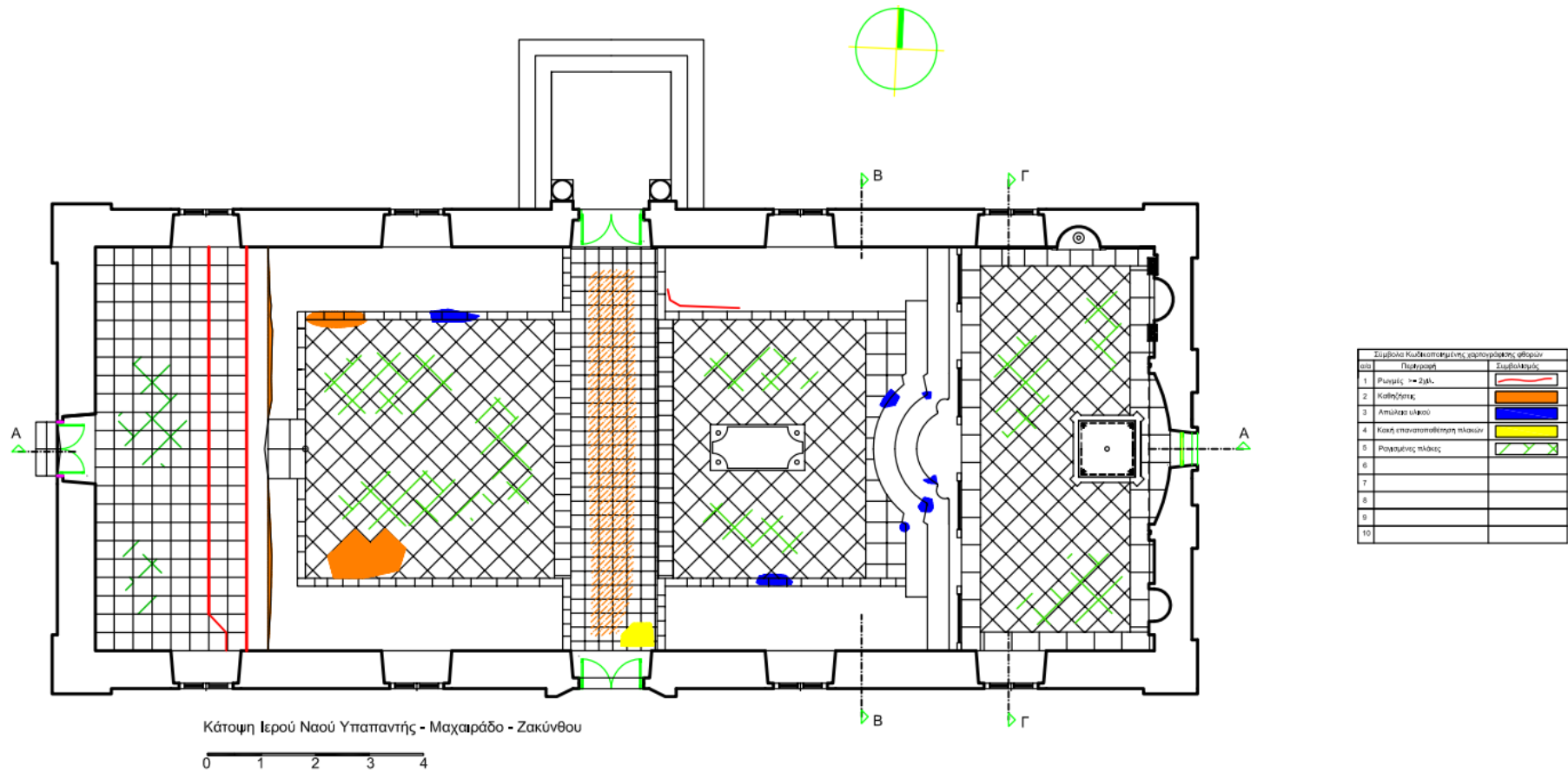
Σχέδιο 15. Εσωτερική Βόρεια όψη φθορών.

Σχέδιο 16. Εσωτερική Δυτική όψη φθорών.

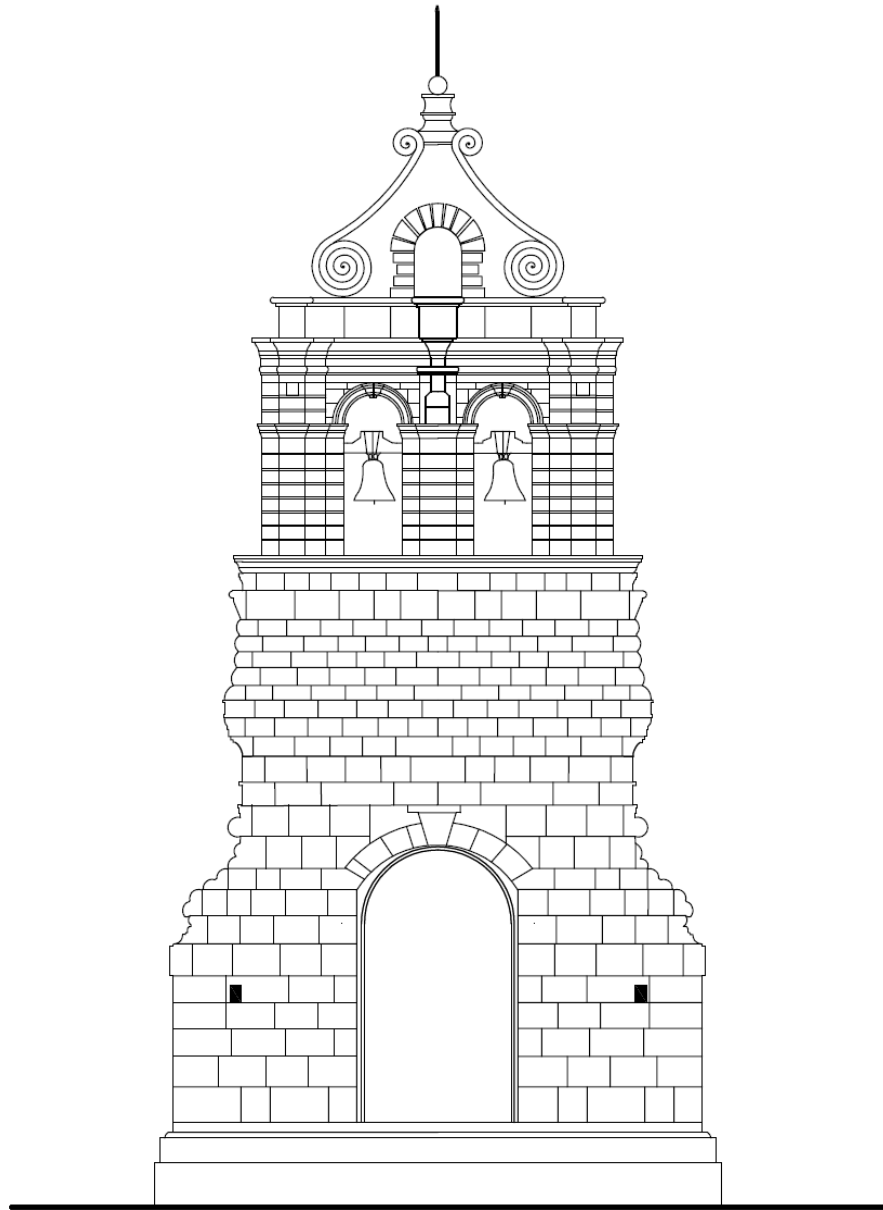
Σχέδιο 17. Εσωτερική Νότια όψη φθорών.

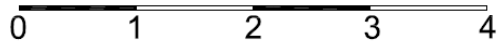
Σχέδιο 18. Φθορές Δαπέδου.

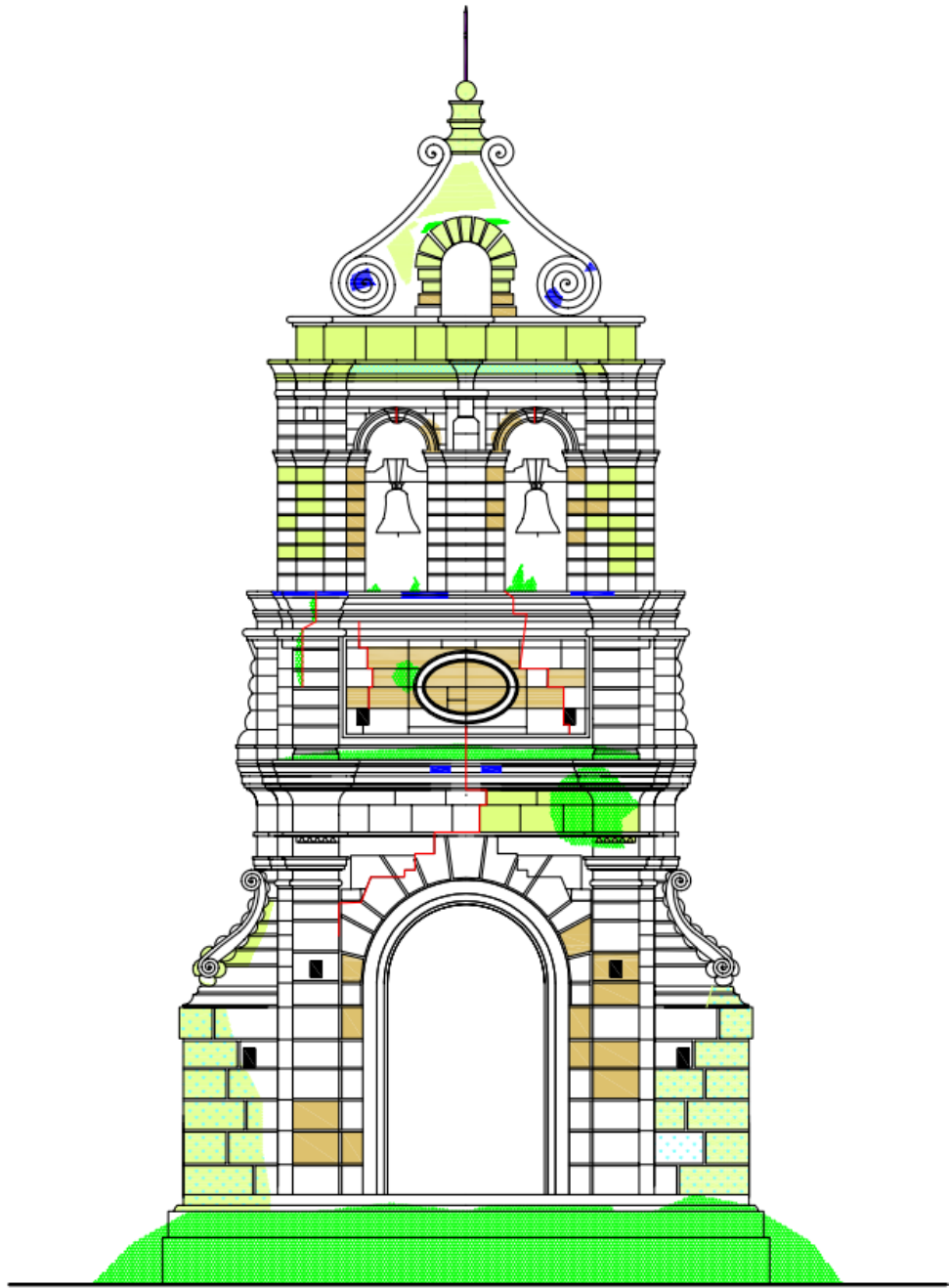
Σχέδιο 20. Ανατολική Όψη Κωδωνοστασίου. *Ε. Σούλτος*

Δυτική Όψη Κωδωνοστασίου

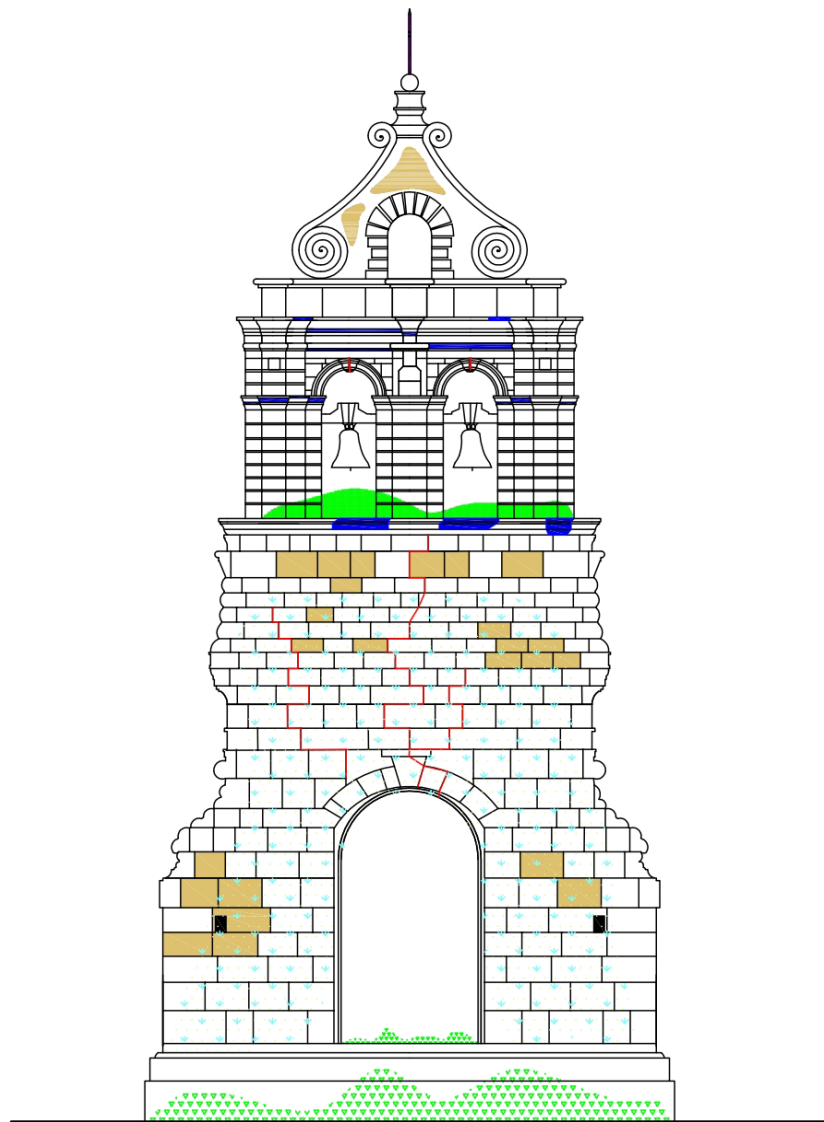
Σχέδιο 21. Δυτική Όψη Κωδωνοστασίου. *Ε. Σούλτος*

Ανατολική Όψη Κωδωνοστασίου
A

0 1 2 3 4

Σχέδιο 22. Φθορές Ανατολικής Όψης κωδωνοστασίου.

Δυτική Όψη Κωδωνοστασίου

0 1 2 3 4

Σχέδιο 23. Φθορές Δυτικής Όψης κωδωνοστασίου.